

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra rozvojových a environmentálních studií

Bc. Kateřina Dedková

**Analýza a srovnání postavení minoritního mayského a
většinového obyvatelstva v Guatemale**

Diplomová práce

Vedoucí práce: MSc. B.A. Radovan Dluhý-Smith

Olomouc 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Srovnání postavení ve společnosti mayského obyvatelstva v Guatemale s většinovým obyvatelstvem země* vypracovala samostatně a veškeré použité zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

Olomouc 6. května 2018

.....

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce MSc. B.A. Radovanovi Dluhému-Smithovi za odborné rady, cenné připomínky, ochotu a vstřícnost, jež mi během psaní práce věnoval. Rovněž bych chtěla poděkovat své rodině a přátelům za podporu, které se mi dostávalo jak v průběhu tvorby mé diplomové práce, tak během celého vysokoškolského studia.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Kateřina DEDKOVÁ**
Osobní číslo: **R150097**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Mezinárodní rozvojová studia**
Název tématu: **Analýza a srovnání postavení minoritního mayského
a většinového obyvatelstva v Guatemale**
Zadávající katedra: **Katedra rozvojových a environmentálních studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce je analyzovat společenské postavení minoritní mayské části obyvatelstva Guatemaly a následně jej srovnat se společenským postavením většinového obyvatelstva v zemi. Pozornost bude věnována historickému vývoji této problematiky (Guatemalská revoluce, ozbrojený konflikt v letech 1960-1996), otázce dodržování lidských práv, přístupu obou skupin obyvatelstva ke vzdělání, pracovním příležitostem. Práce se zaměří také na zapojení Mayů do společenského života a kulturní odlišnosti, zmíněny budou rovněž přetrvávající problémy mayské minority - chudoba, podvýživa a špatný zdravotní stav.

Rozsah grafických prací: **dle potřeby**
Rozsah pracovní zprávy: **20 - 25 tisíc slov**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

VILÍMKOVÁ, O. 2014. **Mayové: Guatemala: Transformace indiánské společnosti od 60. let 20. století do současnosti.** Praha: Česká rozvojová organizace, o.p.s. ve spolupráci s nakladatelstvím Smart Press, s.r.o. MINORITY RIGHTS. Maya - Minority Rights [online]. 2008 [cit. 2016-01-31]. Dostupné z: <http://minorityrights.org/minorities/maya-2/> VARELA-GARCIA, F. 2014. **Assessing the Cost to Guatemala of Blocking Indigenous Peoples' Full Economic Participation.** Social Policy. 44, 2, 31-44 PATRINOS, H. A., VELEZ, E. 2009. **Costs and benefits of bilingual education in Guatemala: A partial analysis.** International Journal of Education Development. 29, 6, 594-598 HECKT, M. 1999. **Mayan Education in Guatemala: A Pedagogical Model And Its Political Context.** International Review of Education. 45, (3/4), 321-337 GERE, E., MACNEILL, T. 2008. **Radical Indigenous Subjectivity: Maya Resurgence in Guatemala.** International Journal of Diversity in organizations, communities and nations. 8, 2, 97-106 RASCH, E. D. 2011. **Representing Mays: Indigenous Authorities and Citizenship Demands in Guatemala.** Social Analysis. 55, 3, 54-73 WEHR, H., TUM, S. E. 2013. **When a girl's decision involves the community: the realities of adolescent Maya girls' lives in rural indigenous Guatemala.** Reproductive Health Matters, 21, 41, 136-142 PALLISTER, K. 2013. **Why No Mayan Party? Indigenous Movements and National Politics in Guatemala.** Latin American Politics & Society. 55, 3, 117-138

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Radovan Dluhý-Smith**
Katedra rozvojových a environmentálních studií

Datum zadání diplomové práce: **4. ledna 2016**
Termín odevzdání diplomové práce: **15. dubna 2017**

prof. RNDr. Ivo Frébort, CSc., Ph.D.
děkan

L.S.

doc. RNDr. Pavel Nováček, CSc.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 29. ledna 2016

Abstrakt

Cílem diplomové práce je charakterizovat a následně srovnat postavení domorodého obyvatelstva, Mayů, s obyvatelstvem nepůvodním, Ladino, v Guatemale. Důraz je kladen na významné historické události s přesahem do současnosti, které se v zemi odehrály a měly vliv na uspořádání dnešní společnosti. Zmíněny jsou i důležité dokumenty, které byly přijaty. Dále je práce zaměřena na vybrané oblasti každodenního života, ve kterých je domorodé obyvatelstvo neustále vystaveno různým formám diskriminace. Po přečtení diplomové práce získá čtenář přehled o problémech, kterým Mayové čelí ve školách, při hledání práce či zdravotnické pomoci, při účasti na politickém a společenském životě. Zmíněna budou také palčivá témata chudoby a vlastnictví půdy.

Klíčová slova

Guatemala, Mayové, domorodé obyvatelstvo, Ladino, postavení ve společnosti, nerovnost, diskriminace

Abstract

The aim of this diploma thesis is to characterize and compare the social status of native population, Mayas, with non-native population, Ladino, in Guatemala. Emphasis is placed on significant historical events which took place in the country and undoubtedly influenced the organization of today's society. Important documents that have been accepted are also mentioned. Consequently, the work focuses on selected areas of everyday life in which indigenous people are constantly exposed to various forms of discrimination. After reading this diploma thesis, the reader will get an overview of the problems faced by young Mayas already in schools, (then) when looking for the work or health care, or during participating in political and social life. Acute topics of poverty and land ownership are also mentioned.

Key words

Guatemala, Maya people, indigenous people, Ladino, social status of Maya, inequality, discrimination

Obsah

Seznam zkratk	9
Seznam obrázků	12
Seznam tabulek	12
Úvod	13
Cíle práce a metody práce	14
1. Guatemala – základní informace o zemi	15
2. Obyvatelstvo Guatemaly	16
2.1 Vymezení pojmu domorodý obyvatel	16
2.2 Složení obyvatelstva v Guatemale	20
2.2.1 Ladino	22
2.2.2 Mayové	22
2.2.2.1 Mayské jazyky	22
3. Historický přehled	25
3.1 Období Mayské říše	25
3.2 Období španělské kolonizace	26
3.3 Období nezávislé Guatemaly	28
3.3.1 United Fruit Company a její vliv na Guatemala	29
3.3.1.1 Zhodnocení působení UFCO v zemi	31
3.3.2 Guatemalská revoluce	32
3.3.3 Vojenský puč USA	33
3.3.4 Občanská válka v Guatemale 1960–1996	34
3.3.5 Guatemala po občanské válce	35
3.4 Nové převratné objevy o Mayské říši	37
4. Uznání Mayů a jejich postavení ve společnosti v čase	39
5. Rozdíly mezi mayským obyvatelstvem a populací Ladino v oblastech každodenního života	43
5.1 Vzdělávání.....	44
5.2 Pracovní podmínky	49
5.3 Přístup ke zdravotní péči	51
5.3.1 Přístup k pitné vodě	55

5.4 Podvýživa a chudoba.....	56
5.5 Účast na politickém a společenském životě.....	58
5.6 Vlastnictví půdy	60
5.6.1 Turistický ruch a jeho dopady na domorodé obyvatele.....	64
5.7 Násilí	66
5.8 Migrace	68
6. Aktéři pomoci.....	71
6.1 Vnitřní aktéři pomoci	71
6.2 Vnější aktéři pomoci	75
Diskuze.....	77
Závěr	86
Seznam literatury.....	88

Seznam zkratk

AIDPI	<i>Acuerdo sobre Identidad y Derechos de los Pueblos Indígenas</i> Dohoda o identitě a právech původních obyvatel
ALMG	<i>Academia de Lenguas Mayas de Guatemala</i> Akademie mayských jazyků Guatemaly
ASC	<i>Asociación Sobrevivencia Cultural</i> Sdružení pro kulturní přežití
CEH	<i>La Comisión para el Esclarecimiento Histórico</i> Komise pro objasnění historie
CEPAL (ECLAC)	<i>Comisión Económica para América Latina y el Caribe</i> Hospodářská komise pro Latinskou Ameriku a Karibik
CIA	<i>Central Intelligence Agency</i> Ústřední zpravodajská služba
CIGIC	<i>United Nations International Commission against Impunity in Guatemala</i> Mezinárodní komise OSN proti beztrestnosti v Guatemale
CONAP	<i>Consejo Nacional de Areas Protegidas</i> Národní rada chráněných území
CONAVIGUA	<i>Coordinadora Nacional de Viudas de Guatemala</i> Národní koordinace guatemalských vdov
CONGCOOP	<i>La Coordinación de ONG Cooperativas</i> Koordinace nevládních družstev
COPMAGUA	<i>Coordinación de Organizaciones del Pueblo Maya de Guatemala</i> Koordinace organizací mayského lidu v Guatemale
č.	číslo
ECOSOC	<i>United Nations Economic and Social Council</i> Ekonomická a sociální rada OSN
FAR	<i>Fuerzas Armadas Rebeldes</i> Rebelské ozbrojené síly

GAM	<i>Grupo de Apoyo Mutuo</i> Skupina vzájemné pomoci
ILO	<i>International Labour Organization</i> Mezinárodní organizace práce
JDA	<i>Jardín de Amor</i> Zahrada lásky
lat.	<i>latinsky</i>
MINUGUA	<i>UN Verification Mission in Guatemala</i> Ověřovací mise OSN v Guatemale
mld.	miliarda
NDG	<i>Niños de Guatemala</i> Děti Guatemaly
NGOs	<i>Non-governmental organizations</i> Nevládní organizace
NORAD	<i>Norwegian Agency for Development Cooperation</i> Norská agentura pro rozvojovou spolupráci
OKMA	<i>Oxlajuuj Keej Maya 'Ajtz' iib'</i>
OSN	Organizace spojených národů
PLFM	<i>Proyecto Lingüístico Francisco Marroquín</i> Jazykový projekt Francisca Marroquina
PGT	<i>Partido Guatemalteco de Trabajo</i> Guatemalská strana práce
Q	quetzal guatemalská měna
REHMI	<i>Recovery of Historical Memory Project</i> Projekt obnovy historické paměti
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
UDEFEGUA	<i>Unit for the protection of human rights defenders in Guatemala</i> Organizace pro ochranu obránců lidských práv v Guatemale
UFCO	<i>United Fruit Company</i>

UNDRIP	<i>United Nations Declaration on the rights of indigenous peoples</i> Deklarace OSN o právech domorodých obyvatel
UNFPA	<i>United Nations Population Fund</i> Populační fond OSN
UNPFII	<i>The United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues</i> Stálé fórum OSN o domorodých otázkách
URNG	<i>Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca</i> Guatemalská národní revoluční jednotka
USA	Spojené státy americké
USAID	<i>United States Agency for International Development</i> Agentura Spojených států amerických pro mezinárodní rozvoj
WB	<i>World bank</i> Světová banka

Seznam obrázků

Obrázek 1: Mapa - rozdělení Guatemaly dle departamentů (22).....	16
Obrázek 2: Územní rozdělení mayských jazyků v zemi.....	24
Obrázek 3: Logo United Fruit Company: „banány s příchutí střelného prachu"	30
Obrázek 4: Území, kde proběhl výzkum pomocí systému Lidar a oblasti, které díky němu byly zaznamenány.....	38
Obrázek 5:Území před objevením mayských pyramid.....	39
Obrázek 6:Staré mayské pyramidy objevené díky systému Lidar.....	39

Seznam tabulek

Tabulka 1: Podíl žáků, kteří dosáhli v roce 2013 v matematice a ve čtení v 9. ročníku národního standardu dle etnika	46
--	----

Úvod

Domorodí, tedy původní obyvatelé, stále obývají mnoho míst po celém světě. Příkladem mohou být *Berbeři* v severní Africe, *Aboridžinci* v Austrálii či *Křováci (Sanové)*, kteří žijí v zemích jižní Afriky. Ačkoliv jsou to obyvatelé původní, kteří dané území osídlili v minulosti jako první, jejich životní příběhy jsou často poznamenány nemilosrdnými událostmi a osudy, jako jsou válečné konflikty, nucené přesídlování či diskriminace. Tyto negativní skutečnosti často přetrvávají až do současnosti. Původní obyvatelé byli utlačováni obyvateli nepůvodními, kteří dané území osídlili daleko později. Domorodí obyvatelé Guatemaly – Mayové v tomto ohledu nejsou výjimkou.

O Mayích se v české literatuře či v médiích dozvídáme díky jejich dávnému osídlení a na tu dobu pokročilému myšlení v oblasti matematiky a astronomie. Mnoho mayských památek se dochovalo do dnešní doby a jsou hojně navštěvovány turisty z celého světa. Do povědomí mnoha lidí vstoupili Mayové také v roce 2012, kdy měl dle starého mayského kalendáře nastat konec světa. Pokud jde o Maye současné a o jejich životní úděl, tyto informace nejsou příliš medializovány a zároveň ani neexistuje v České republice dostupná literatura k danému tématu. V současné době se problematikou Mayů zabývá pouze autorka Olga Vilímková, která v roce 2014 vydala publikaci *Mayové, Guatemala: Transformace indiánské společnosti od 60. let 20. století do současnosti*.

Původní obyvatelé Guatemaly (Mayové) neobývají dnes pouze Guatemalu, stále žijí i v dalších státech Střední Ameriky – v Mexiku, Hondurasu, Salvadoru a v Belize. Guatemalu jsem si ze zemí obývaných Mayi vybrala proto, že je to jediná země, kde dle odhadů domorodí obyvatelé tvoří nadpoloviční většinu společnosti, ačkoliv oficiální úřady se jejich počet snaží při každém sčítání lidu záměrně podhodnocovat. Třicet šest let dlouhá občanská válka zasáhla nejvíce právě domorodé obyvatelstvo. Mnoho lidí přišlo o život, bylo vysídleno nebo bylo nuceno emigrovat. Před několika lety jsem měla možnost navštívit Mexiko a od té doby jsem se začala o situaci domorodých obyvatel ve Střední Americe více zajímat. V guatemalské společnosti se můžeme setkat s jednou z nejvyšších nerovností na celém světě, hlavně pokud jde o zemědělskou půdu. Tento nepoměr je samozřejmě v neprospěch domorodých obyvatel.

Svou prací bych chtěla přispět ke zviditelnění problémů domorodého obyvatelstva v Guatemale, které jsou, myslím, pro většinu české veřejnosti díky absenci informací zcela neznámé.

Cíle práce a metody práce

Cílem práce je srovnat postavení domorodého obyvatelstva (Mayové) v guatemalské společnosti s obyvatelstvem nedomorodým (Ladino) ve vybraných oblastech každodenního života. Diplomová práce si klade za cíl zodpovědět následující otázky:

- Jaký byl vývoj postavení mayského obyvatelstva v guatemalské společnosti, dochází v posledních letech ke zlepšení jeho situace?
- Je domorodé (mayské) obyvatelstvo znevýhodňováno v guatemalské společnosti?
- V jakých oblastech života je tato diskriminace nejvíce zřetelná a v jaké sféře se naopak projevuje nejméně? Existuje rozdíl v diskriminaci mezi domorodými muži a ženami?
- Může být jejich znevýhodnění zapříčiněno i něčím jiným?

Práce je zpracována metodou literární rešerše a následnou kompilací vyhledaných zdrojů. Další metodou, která bude použita na konci práce, je komparace. Bude srovnáno postavení Mayů a populace Ladino v guatemalské společnosti ve vybraných oblastech každodenního života. Práce obsahuje diskuzi se zamyšlením nad vybranými fakty zjištěnými během psaní práce z pohledu fází kapitalismu a rozvojových teorií. Použity jsou zdroje tištěné i elektronické. Práce vychází z publikovaných odborných knih, vědeckých článků, studií a internetových zdrojů. Použity byly zdroje v českém, anglickém a španělském jazyce. Na citace je odkazováno přímo v textu formou uvedení autora a data. Seznam všech použitých zdrojů je uveden na konci práce. Práce obsahuje i poznámky pod čarou, které podrobněji vysvětlují hlavní část textu. Kurzívou jsou v textu pro lepší přehlednost uvedena některé jména, pojmy, názvy dokumentů či organizací. Cizí názvy jsou uvedeny v textu v původním i v českém jazyce spolu s jejich zkratkou (pokud existuje). Zkratky jsou vysvětleny v seznamu na začátku práce.

1. Guatemala – základní informace o zemi

Guatemala je přímořský stát ve Střední Americe omývaný ze severu Karibským mořem a z jihu Tichým oceánem. Sousedními státy Guatemaly jsou na severozápadě Mexiko, na severovýchodě Belize, na jihovýchodě Honduras a Salvador. Guatemala se svou rozlohou území 108 890 km² nepatří mezi největší státy Střední Ameriky, z hlediska počtu obyvatel však zaujímá první místo, žije zde dle odhadů z roku 2017 zhruba 15,5 milionu obyvatel. Populace Guatemaly stále roste, je zde totiž největší míra plodnosti v celé Střední Americe, téměř polovina populace je mladší 19 let. Hustota zalidnění v zemi je podobná České republice, tedy 135 obyvatel/km². Hlavní město země *Guatemala city* dnes čítá téměř 3 miliony obyvatel, dalšími významnými městy jsou například *Villa Nueva*, *Mixco* a *Petapa*. Území Guatemaly se dělí na 22 departementů. (CIA, 2018)

Většina guatemalské populace je venkovská, ovšem v posledních letech roste míra urbanizace. V zemi převládá katolické náboženství, mnoho domorodých obyvatel země upřednostňuje pak tradiční formy vyznání. (Chamarbagwala a Morán, 2011)

Guatemala je prezidentskou republikou a v čele státu je od roku 2016 *Jimmy Morales*. Ačkoliv je Guatemala nejlidnatější zemí regionu, její HDP na osobu dosahuje přibližně poloviny průměru, který vykazuje Latinská Amerika a Karibik. (CIA, 2018)

Guatemala je díky své poloze zemí náchylnou k přírodním katastrofám. V období našeho podzimu (srpen – září) je země vystavována tropickým bouřím, které s sebou také často přinášejí devastující záplavy. Bouře jsou zpravidla doprovázeny silnými větry, které mohou přicházet i v zimním období, a jsou tak hrozbou pro úrodu. Jako nejničivější v nedávné historii se dosud projevil hurikán *Mitch*, který v roce 1998 mimo Guatemaly zasáhl i Honduras a Nikaraguu, způsobil rozsáhlé škody a vyhnal z domovů 100 000 obyvatel. (Griffith et al., 2017)

Hrozbou může také být sopečná činnost. Na území Guatemaly se totiž nachází 37 sopek, naštěstí jen 3 jsou považovány za činné (Wikiguate, 2017). Při poslední erupci sopky *Fuego* v květnu 2017 muselo být z nedaleké vesnice evakuováno 300 lidí (Phys.org, 2017).

Obrázek 1: Mapa - rozdělení Guatemaly dle departamentů (22) (Zdroj: Discover Guate, neuvědno)

2. Obyvatelstvo Guatemaly

2.1 Vymezení pojmu domorodý obyvatel

Dle údajů Organizace spojených národů (OSN) žije v dnešním světě 370 milionů domorodých obyvatel ve více než 70 zemích světa. Praktikují jedinečné tradice, zachovávají si sociální, kulturní, ekonomické a politické zvyklosti, které jsou odlišné od zvyklostí těch skupin obyvatel, které jsou dominantní ve společnostech, kde žijí. Domorodí obyvatelé jsou rozšířeni po celém světě od Arktidy až po jižní Pacifik. Jsou potomky, dle obecně přijímané definice, těch, kteří osídlili určitou zemi nebo geografický region jako první v čase, kdy lidé různých kultur a etnických kořenů na daná území přicházeli. Nově příchozí se poté stávali dominantními pomocí dobytí území, kolonizace nebo pomocí jiných prostředků. (United Nations, neuvědno)

Jak dodává (Cultural Survival, 2017a), zmíněných 370 milionů domorodých obyvatel žije v 90 zemích, dorozumívá se 4000 různými jazyky a dělí se do 5000 odlišných skupin.

Ve 20. letech 19. století, před získáním nezávislosti, žilo v Latinské Ameriky 42 % domorodého obyvatelstva. Na začátku 21. století tvoří domorodé obyvatelstvo oficiálně jen 5–10 % Latinské Ameriky. Domorodí obyvatelé Latinské Ameriky jsou soustředěni do dvou geografických oblastí. První oblast tvoří vysočiny táhnoucí se od mexického pohoří Sierra Madre, přes Středoamerickou vrchovinu až po pohoří Andy. Druhou oblast tvoří karibské pobřeží střední a jižní Ameriky a území Amazonie. (Robinson, 2008)

Domorodí obyvatelé jsou nositeli jedinečných jazyků, znalostí, praktikují šetrné postupy pro udržitelné nakládání s přírodními zdroji. Mají také speciální vztah k využití půdy. Po předcích zděděná půda má zásadní vliv pro jejich kolektivní, fyzické, materiální a kulturní přežití. Domorodí obyvatelé si uchovávají své odlišné koncepty rozvoje, které jsou založeny na jejich tradičních hodnotách, vizích, prioritách a potřebách. (United Nations, neuvedeno)

Pojem „Indián“ není oficiálně ustálen. Ne všichni lidé domorodého původu si tuto domorodou „indiánskou“ identitu zachovávají, nebo se k ní otevřeně hlásí. Během oficiálního sčítání lidu dochází k problémům, protože vlády některých států neuvádějí pojem „Indián“ do sčítacích archů jako oficiální kategorii. (Robinson, 2008)

Jak rozumět pojmu „domorodý“? S ohledem na rozmanitost domorodých obyvatel neexistuje žádná oficiální definice pojmu „domorodý“, která by byla přijata OSN. Tento pojem může zahrnovat:

- sebe-identifikaci domorodého obyvatelstva na individuální úrovni a přijetí komunitou jako jejího člena
 - historickou kontinuitu s předkoloniálními společnostmi
 - silný vztah k území a okolním přírodním zdrojům
 - odlišné společenské, ekonomické a politické systémy
 - odlišný jazyk, kulturu a víru
 - příslušnost k ne-dominantní skupině společnosti
 - rozhodnutí udržet a reprodukovat po předcích zděděné prostředí a systémy
- (United Nations, neuvedeno)

Světová banka (*World bank*, WB) definuje domorodé obyvatele jako „sociální skupiny se sociální a kulturní identitou odlišnou od dominantní společnosti, což je činí zranitelné a znevýhodněné v rozvojovém procesu“. Světová banka dále vymezuje další charakteristiky domorodého obyvatelstva:

- užívají domorodý jazyk, často odlišný od národního jazyka
- mají úzký vztah k územím předků a k jejich přírodním zdrojům
- sebeidentifikace a identifikace ostatními jako členy odlišné kulturní skupiny
- přítomnost tradičních společenských a politických institucí
- zaměřují se na primárně samozásobitelsky orientovanou produkci

(World Bank Group, 2016)

Konvence Mezinárodní organizace práce (*International Labour Organization*, ILO) z roku 1989 popisuje domorodé obyvatelstvo jako obyvatelstvo, které je považováno za domorodé z důvodu původu jejich předků, kteří obývali tuto zemi nebo geografický region, do kterého daná země spadá, a to v době dobytí, kolonizace nebo zřízení stávajících státních hranic, a jako obyvatelstvo, které si bez ohledu na svůj právní status zachovalo některé nebo všechny své sociální, hospodářské, politické a kulturní instituce. (ILO, 2017)

OSN uvádí stručný výčet skupin domorodých obyvatel, které jsou rozšířeny po celém světě. Například v Americe se stále můžeme setkat s *Lakota* lidmi, „našimi“ *Mayi*, či s kmenem *Ayamara* žijícím v Bolívii. V cirkumpolárních regionech žijí dosud skupiny *Inuitů* a *Aleutů*, v severní Evropě skupiny *Sámů* (Laponci), v Austrálii *Aboriginci* a na Novém Zélandu *Maoři*. (United Nations, neuvedeno)

Ačkoliv mají domorodí lidé rozdílné zvyky a kultury, všichni společně sdílejí nepříjemné skutečnosti, mezi které patří zabírání jejich půdy, odmítání jejich kultury, fyzické útoky a zacházení jako s druhořadými občany. Domorodí lidé jsou ve společnosti často marginalizováni a čelí diskriminaci v právních systémech svých zemí. To je vystavuje dalšímu riziku násilí a zneužívání. Ti, kteří obhajují práva domorodých, čelí často zavražďování a násilí, které je dokonce podporováno i vlastním státem. (Amnesty International, 2017)

Domorodí obyvatelé museli v minulosti vzdorovat s obrovskou odolností a odvahou diskriminačním koloniálním mocnostem, těžebnímu průmyslu, který byl na jejich území budován, a chamtivosti různých korporací. Jejich protesty byly a jsou často ignorovány jak korporacemi, tak vlastními vládami. (Cultural Survival, 2017a)

Domorodí obyvatelé jsou opomíjenou součástí společnosti, čelí chudobě, ekonomické marginalizaci, diskriminaci, nemohou se podílet na politice, mají omezený přístup k sociálním službám. Navzdory kulturním odlišnostem různé skupiny domorodých obyvatel sdílí stejné problémy – usilují o uznání svých identit, svého způsobu života a svých práv k tradiční půdě, k území a k přírodním zdrojům. (United Nations, neuvedeno)

Mezinárodně nejznámější a nejvíce uznávaná úmluva, která se zabývá právy domorodých obyvatel, je Deklarace Spojených národů o právech domorodých obyvatel (*United Nations Declaration on the rights of indigenous peoples*, UNDRIP). Byla sjednána 13. září 2007 po více než dvou dekadách vyjednávání mezi vládami a zástupci domorodých komunit. Tato deklarace byla pozitivně přijata celkem 143 státy, 11 států se zdrželo hlasování (Ázerbájdžán, Bangladéš, Bhútán, Burundi, Kolumbie, Gruzie, Keňa, Nigérie, Rusko, Samoa a Ukrajina), 4 státy hlasovaly proti (Austrálie, Kanada, Nový Zéland a Spojené státy americké). (OHCHR, 2017) Guatemala tuto deklaraci přijala (United Nations, 2007).

Nabízí se samozřejmě otázka, proč Guatemala tuto deklaraci přijela, když je známo, že domorodí obyvatelé zde nemají stejná práva jako obyvatelé nepůvodní. Dle reportu organizace Cultural Survival (2017b) neudělala Guatemala žádný pokrok v implementování práv domorodých obyvatel, aby se mohli svobodně s předstihem vyjádřit před tím, než se velké průmyslové projekty uskuteční na jejich půdě. Domorodým je také stále odepírán přístup k radiovým frekvencím. Mayské ženy jsou na tom dle reportu vůbec nejhůře – čelí diskriminaci v přístupu ke službám, hlavně k adekvátní zdravotnické péči. Nedávný návrh zákona, který se této problematice věnoval, byl prezidentem vetován zjevně z diskriminačních důvodů. (Cultural Survival, 2017b)

Jak potvrzuje i organizace Iwgia (neuvedeno), která se zabývá právy domorodých obyvatel, guatemalská vláda sice v roce 2007 přijala deklaraci OSN týkající se práv domorodých obyvatel, v realitě však domorodí lidé stále čelí různým omezením v oblastech vzdělávání, zaměstnání, zdravotní péče, účasti na politickém životě, v otázce bydlení a příjmů.

Deklarace určuje univerzální rámec minimálních standardů pro přežití, důstojnost, blahobyt a práva domorodých lidí na celém světě. Týká se individuálních i kolektivních práv, kulturních práv a identity, práva na vzdělání, na zdraví, na zaměstnanost a na užití jazyka. Deklarace staví mimo zákon diskriminaci domorodých obyvatel a podporuje

jejich plnou a efektivní participaci ve všech záležitostech, které si jich týkají. Zaručuje také jejich právo zůstat odlišnými a prosazovat své vlastní priority v ekonomickém, sociálním a kulturním rozvoji. Explicitně podporuje harmonické a vstřícné vztahy mezi státy a domorodými obyvateli. (OHCHR, 2017)

Pod OSN spadá i Stálé fórum OSN o domorodých otázkách (*The United Nations Permanent Forum on Indigenous Issues*, UNPFII), které je poradním orgánem Ekonomické a sociální rady OSN (ECOSOC). Fórum bylo založeno v roce 2000 s pověřením zabývat se tématy domorodých obyvatel vztahujících se k ekonomickému a sociálnímu rozvoji, vzdělávání, zdraví, lidským právům, životnímu prostředí a kultuře. Fórum se schází každý rok v New Yorku. (United Nations For Indigenous People, 2000) OSN v roce 1994 určila 9. srpen Světovým mezinárodním dnem domorodých obyvatel (United Nations For Indigenous People, 1994).

Amnesty International (2017) je organizací, která usiluje, aby vlády zaváděly zákony a politiku, které jsou obsaženy v Deklaraci OSN o právech domorodých obyvatel, také v běžném životě. Lpí hlavně na tom, aby domorodí obyvatelé žili svobodně, bez diskriminace a hrozby genocidy, aby si udržovali své odlišné kulturní identity, měli bezpečný přístup k půdě a zdrojům, které jsou nezbytné pro jejich způsob života a blahobyt, a mohli se svobodně vyjádřit k záležitostem, které ovlivňují jejich životy.

2.2 Složení obyvatelstva v Guatemale

Charakteristické rysy populace jsou určeny etnickými, socioekonomickými a biogeografickými prvky. Guatemalská populace se dělí na dvě velké skupiny. První skupinou jsou *Ladino*, což je termín pro populaci nedomorodou. Jedná se o míšence – *mesticy*. Vznikli smíšením domorodých obyvatel se Španěly nebo s potomky imigrantů, kteří přišli z jiných kontinentů. Druhou skupinou populace jsou domorodí, tedy původní obyvatelé. (National Geographic, 2004)

Ústava Guatemaly celkově uznává 3 skupiny domorodých obyvatel – *Maya (Mayové)*, *Xinka* a *Garifuna* (Valera-Garcia, 2014).

Většinu obyvatel země představují potomci Indiánů, kteří obývali toto území ještě před příchodem španělských dobyvatelů (Kašík, 1967). Více než polovinu obyvatel Guatemaly tak tvoří potomci domorodých Mayů. Je to nejpočetnější skupina domorodých obyvatel v zemi.

Druhou nejvíce početnou skupinou v zemi jsou pak již zmínění *Ladinos* – míšenci příchozích Evropanů s domorodci (Chamarbagwala a Morán, 2011).

Existují dva názory na procentuální zastoupení domorodých a nedomorodých (Ladino) obyvatel v dnešní Guatemale. Jeden udává, že je domorodých obyvatel méně než obyvatel nedomorodých, druhý pak tvrdí opak, tedy že jsou domorodí obyvatelé ve většině. Zatímco *Národní statistický úřad Guatemaly* vykazuje dle odhadů z roku 2012 40 % domorodých obyvatel, u jiných zdrojů procenta překračují u domorodých obyvatel nadpoloviční většinu všech obyvatel země. Minority Rights Group (2018a) uvádí, že Mayové v Guatemale jsou jedinou skupinou domorodých obyvatel, která tvoří většinou v populaci v zemích Střední Ameriky, údajně 51 %. Například Zajícová a Zámec (2014) zmiňují až 60 % Mayů v celkové populaci země.

Minority Rights Group International (2015) odkazuje na údaj z oficiálních statistik, autoři však dále dodávají, že podle zástupců domorodých obyvatel je pravdivý údaj o populaci domorodého obyvatelstva rovněž kolem 60 %. Podle většiny zdrojů domorodí obyvatelé dosahují 1/3 až 1/2 celkové populace Guatemaly (Patrinos a Velez, 2009).

Valera-Garcia (2014) se shoduje s údají Národního statistického úřadu země, tvrdí, že domorodého obyvatelstva je v zemi 40 % a Ladino 60 %. I report z roku 2016 o lidských právech v Guatemale tvrdí, že pouze 44 % obyvatel je domorodých. Tento údaj poté však autoři sami zpochybňují – domnívají se, že podíl domorodého obyvatelstva je výrazně vyšší. (U. S. Department Of State, 2016)

Křížová (2016) se domnívá, že podíl mayského obyvatelstva v zemi narůstá hlavně díky rostoucímu sebeuvědomování a ochotě domorodých obyvatel samotných se k indiánskému původu přihlásit. Roli však dle autorky hraje i lepší výživa a přístup k lékařské péči v posledních letech. Ať už je pravda jakákoliv, Guatemala je v obou případech zemí, ve které žije největší podíl domorodých obyvatel ve Střední Americe, jedná se tak o kulturně velmi bohatou a rozmanitou zemi (Stanford University, neuvedeno).

V zemi je ústavou garantována svoboda vyznání. Vláda obecně toto právo v praxi respektuje. Z historického hlediska převládají katolíci, uvádí se, že ke katolickému náboženství se přiklání 50–60 % obyvatel. V poslední době roste počet protestantů. Odhaduje se, že tento směr vyznává zhruba 40 % obyvatel. Mnoho domorodých obyvatel, kteří se oficiálně hlásí ke katolické či protestantské církvi, také praktikuje určité formy

původních duchovních rituálů. V malé míře jsou v zemi zastoupeny i náboženské sekty – Mormoni, Svědkové Jehovovi a malé komunity muslimů a židů. (U. S. Department Of States, 2005)

2.2.1 Ladino

Označením „Ladino“ se rozumí „pozápadněný“ obyvatel Střední Ameriky, jak vysvětluje Encyclopedia Britannica (2017). Toto označení se používá pro každého, bez ohledu na jeho původ, kdo odmítl domorodou kulturu. Ladino nebyli domorodými obyvateli ve společnosti nikdy vřele přijímáni. Ladino, kteří mluví výlučně španělsky a obývají především městské oblasti, mají v zemi v obchodní či politické sféře největší vliv. (Encyclopedia Britannica, 2017)

2.2.2 Mayové

Mayové obývají západní část země, vysočinu. S nejpočetnější populací Mayů se můžeme setkat ve venkovských departmentech na sever a na západ od hlavního města, hlavně v oblastech *Totonicapán, Quiché, Verapaz a Sololá* (viz mapa s. 13). Mayové také obývají oblasti na jihu země – *Boca Costa*. Zvyšuje se počet Mayů různých společenských tříd, kteří žijí ve městech. Jednotlivé skupiny Mayů se rozlišují podle jazyka, který používají. Uvádí se 26 domorodých mayských jazyků například *Cakchiquel, Q'eqchi, Mam (Maya), Achi, Pokonoman a Tzutujil*. (Minority Rights Group, 2018b) *Pan-mayismo* je politická ideologie, která usiluje o smazání rozdílů mezi dílčími mayskými etniky. Příslušnost k „mayství“ (pocit příslušnosti přesahující úzké hranice regionu) nemá však dlouhou tradici, do 20. století převládalo u mayských obyvatel Guatemaly sebeurčení na bázi jazyka (*například quiché*) nebo konkrétní komunity. Jedním z představitelů této ideologie je *Victor Montejo*, mayský aktivista, který o ideologii mluví jako o čistší, ušlechtilejší formě guatemalského nacionalismu. (Křížová, 2016)

2.2.2.1 Mayské jazyky

V guatemalské populaci, která čítá okolo 15 milionů obyvatel, můžeme zaslechnout až 26 domorodých jazyků (Minority Rights Group, 2018b). Ale i zde se zdroje liší. Zajícová a Zámec (2014) uvádějí například pouze 23 domorodých jazyků.

Těmito jazyky se dorozumívají původní obyvatelé, kteří obývají především venkovské oblasti. Španělština – oficiální jazyk země, byla zavedena přibližně před 500 lety. Centrální vláda zaujímá negativní postoj k domorodým obyvatelům, stejný postoj zastává také k jejich domorodým jazykům. Domorodé jazyky nejsou v Guatemale ani nazývány slovem „jazyk“ či „řeč“ (idiomas ni lenguas), nýbrž slovem „dialekt“. A to proto, že tyto domorodé jazyky nejsou chápány jako opravdové jazyky, nepíší se a dle lidového chápání nemají gramatiku. Takový přístup k domorodým jazykům ze strany vlády má pro tyto jazyky ničivé následky. Domorodí rodiče často musí se svými dětmi mluvit ke své nelibosti španělsky, aby je připravili na školní docházku (je převážně ve španělštině) a zajistili jim tímto lepší život. Tento proces vede ke ztrátě domorodých jazyků. Španělský jazyk zaujímá dominantní postavení ve všech oficiálních oblastech.

Dvacet jedna z 23 jazyků, kterými se mluví v Guatemale, tvoří jazyky mayské, které pochází se stejné jazykové rodiny. Struktura těchto jazyků tedy sdílí mnoho společných prvků a jejich lexikální podobnost je asi taková jako u románských jazyků. (Zajícová a Zámec, 2014) Od 60. let 20. století začali být žádáni ve městech prodejci, kteří se domluví mayskými jazyky, začal vycházet mayský tisk a taktéž v rozhlasovém vysílání se objevovaly pořady pro domorodé posluchače (Křížová, 2016).

Poslední 3 až 4 dekády existuje mayské hnutí zaměřené na jazyky. Bylo inspirováno Lingvistickým projektem *Francisco Marroquín* (PLFM – Proyecto Lingüístico Francisco Marroquín) zahájeným v 70. letech s cílem zdokumentovat mayské jazyky a upřednostnit jeden základní mayský jazyk. Z mayského hnutí a z lingvistického projektu PLFM se však vyčlenili odhodlaní muži a ženy, kteří mluvili různými mayskými jazyky, a bojovali za domorodé obyvatele a jejich rozdílné domorodé jazyky.

V roce 1986 vznikla Akademie mayských jazyků Guatemaly (ALMG – *Academia de Lenguas Mayas de Guatemala*). Je to státní instituce s cílem podporovat znalost a rozšíření mayských jazyků v Guatemale.

V roce 1987 guatemalská vláda publikovala na návrh Akademie mayských jazyků dekret, který uzákonil nové abecedy pro všechny domorodé jazyky v zemi.

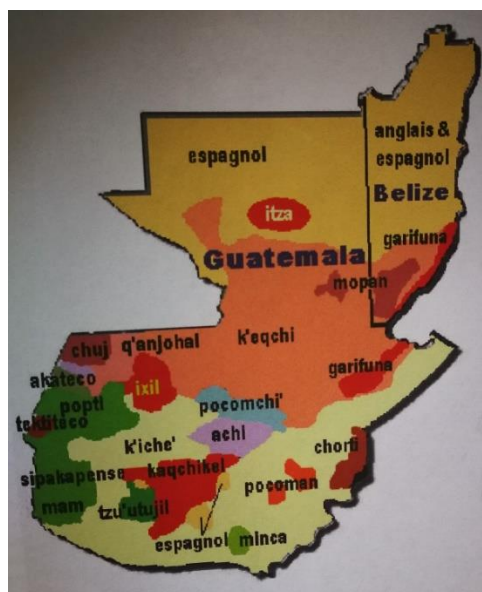
V roce 1990 byla založena organizace OKMA (složitý název – Oxlajuuj Keej Maya' Ajtz'iib'), která vypracovává lingvistické materiály, vzdělávací materiály či nabízí jazykové vzdělávání. Tato organizace dokonce obdržela ekonomickou pomoc od Norské rozvojové agentury (NORAD). (Zajícová a Zámec, 2014)

Mezi různými domorodými komunitami se podíl skupin, které mluví svým domorodým jazykem, pohybuje v rozmezí od 35 % k 96 %. V Guatemale se celkově hovoří mnoha jazyky. Znalost španělského jazyka je velmi důležitá, protože španělština je jazykem dominantním, jazykem byznysu. Je klíčovým prvkem pro další vzdělávání, získání práce a dosažení vyšších příjmů. Ekonomický blahobyt je ve společnosti založen na znalosti španělštiny. Menšinové jazykové enklávy mají omezené vzdělávací příležitosti, pracovní mobilitu a tím i limitované výdělky. Existuje zde proto pobídka trhu práce k osvojení si dominantního španělského jazyka. (Patrinos a Velez, 2009)

Možnost užívat domorodé jazyky zesílila v reformním období během let 1944–1954. Poté opět rostly snahy o „pošpanělštění“. Domorodé děti byly posílány do církevních internátních škol s výukou španělského jazyka.

Ačkoliv mayské jazyky zaznamenaly v 19. století úpadek, ve 2. polovině 20. století se jejich postavení zlepšilo díky narůstajícímu sebevědomí samotných mluvčích a také díky pozitivním krokům vlády, která umožnila zakládání jazykových center (*Academia de Lenguas Mayas*).

V roce 1987 došlo k ustanovení jednotné mayské abecedy, která je společná všem mayským jazykům. Za pravopis je zodpovědná Akademie mayských jazyků Guatemaly. Mayské jazyky se v národním kontextu prosazovaly pomalu od 80. let 20. století také jako nástroj psané komunikace. Kniha autora *Gaspara Pedra Gonzálese La otra cara* (Druhá tvář), která byla vydána v roce 1992, je považována za první „mayský“ román. (Křížová, 2016)

Obrázek 2: Územní rozdělení mayských jazyků v zemi (zdroj: Vilímková, 2014)

3. Historický přehled

Pro pochopení aktuálního postavení mayského obyvatelstva v guatemalské společnosti je bezpodmínečně nutné zmínit historický přehled událostí, které se v Guatemale odehrály a měly zásadní vliv na formování společnosti a současnou pozici domorodého obyvatelstva v ní. Jak píše PBS (2011), historie Guatemaly je bohatá na násilí, politickou nestabilitu a zájmy zahraničních korporací souvisejícími s drancováním přírodních zdrojů země.

Velmi stručně lze historii země rozdělit do 3 období: období Mayské říše, období španělské kolonizace a období nezávislé Guatemaly. Větší pozornost bude věnována občanské válce, která proběhla v zemi v letech 1960–1996 a měla velký dopad právě na život domorodých obyvatel. V závěru kapitoly jsou uvedeny nedávné zajímavé objevy týkající se Mayské říše.

3.1 Období Mayské říše

Odhaduje se, že první osídlení území Střední Ameriky proběhlo ze severu přes dnešní Beringův průliv kolem roku 12 000 př. n. l. (Křížová, 2016).

Kolem roku 2000 př. n. l. se v oblasti Yucatánu, Guatemaly, Belize, dnešního jihovýchodního Mexika s přesahy do Salvadoru a Hondurasu vytvořily příznivé podmínky pro rozvoj zemědělství, výrobu nástrojů, keramiky a pro vznik složitější společenské organizace. Tak došlo ke zrození Mayské říše. (Klíma, 2015)

Starověká Mayská říše se rozprostírala na daleko větším území, než je dnešní Guatemala. Zahrnovala také dnešní Belize, západní části území El Salvadoru a Hondurasu a území 5 mexických států – *Yucatán, Quintana Roo, Tabasco, Campeche a Chiapas*. (Minority Rights Group, 2018b)

Mayské osídlení se dělí na 3 období: *předklasické* (2000 př. n. l. – 250 n. l.), *klasické* (250 n. l. – 900 n. l.), které je považováno za období největšího rozmachu – moc a prosperita Mayů byla na vrcholu, a *poklasické* (9. – 16. stol.) (Křížová, 2016).

Původní mayské obyvatelstvo vytvořilo zemědělsky založenou společnost, mezi hlavní plodiny patřily fazole a kukuřice, tato obživa byla doplňována také rybařením a lovem divoké zvěře. Mayská města byla hustě osídlená, zřídili v nich výrobu, obchodní sítě a také náboženská centra a chrámy. Došlo k velkému rozvoji astronomie, matematiky a psaní. (Minority Rights Group, 2018b)

Starověcí Mayové se ve své době vyznamenali hlavně v matematice a astronomii. Zavedli nulu a desítkový systém, určili dobu oběhu Měsíce kolem Země. Zavedli také kalendář rozdělený na 365 dní. Ten je spolu s hieroglyfickým písmem charakteristickým znakem jejich civilizace. Dobrých znalostí dosáhli také v oblasti architektury. (Kašík, 1967)

Kašík (1967) tvrdí, že mayská civilizace zažila svůj vrchol mezi 4. – 7. stoletím n. l. Později začalo docházet k jejímu pozvolnému úpadku, jehož pravý důvod není zcela znám – diskutuje se o nedostatku vody a vyčerpání půdy. Ke zkáze Mayské civilizace dopomohla i epidemie neštovic, která vypukla na začátku 16. století (Klíma, 2015).

3.2 Období španělské kolonizace

Španělé přišli na území Mayské říše v 16. století. V té době byla již mayská civilizace v postupném rozkladu, nicméně jejich příchod způsobil rychlý úpadek. Mayům byla zabavena půda a byli využíváni na nucené práce na plantážích s indigem a kakaem. (Minority Rights Group, 2018b)

Kašík (1967) tvrdí, že guatemalské území bylo dobyto roku 1523, zásluhu na tom měl *Pedro de Alvarado*, známý *Hernána Cortéze*. Při svém dobývání využíval nejednotnost Indiánů a během několika měsíců došlo k jejich porážce. Poté Pedro de Alvarado 25. 7. 1524 ustanovil hlavní město, jemuž dal název *Santiago de los Caballeros de Guatemala*.

Gere a MacNeill (2008) zmiňují, že již v raném koloniálním období byli domorodí obyvatelé Guatemaly ovládnuti, poraženi a společensky marginalizováni. Byli také označeni jako zaostalí a slovo domorodý se stalo brzo synonymem slova podřízený. Španělští dobyvatelé zavedli na dobytém území nový společenský řád – *feudalismus*.¹ Mezi členy výpravy de Alvarada byla rozdělena půda i s Indiány, kteří ji měli obdělávat. Tento systém se jmenoval *encomienda*² a k jeho zrušení došlo až v roce 1720. (Kašík,

¹ Jednalo se o středověké zřízení (lenní systém), jehož základem bylo léno (lat. *feudum*), různě velké území, které jeho vlastník (zpravidla panovník) předal do užívání jiné osobě (zpravidla členům královské družiny). Nájemce dal vlastníkovu půdy slib věrnosti a služby. Nedílnou součástí půdy představovali poddaní. (Němec a Beran, 2018)

² Encomienda byl systém vytvořený španělskými dobyvateli v Americe po příchodu Kryštofa Kolumba. Tehdejší královna Španělska, Isabella I, považovala domorodé obyvatele za „volné korunní vazaly“. Dle právního definování z roku 1503, encomienda umožnila dobyvatelům vládnout, poskytla jim vojáky, úředníky a daný počet indiánů, kteří území obývali. Domorodí obyvatelé bývali shromažďováni ve vesnicích, kde byli nuceni k práci v dolech, ke stavbě budov či k obdělávání půdy. Jejich opatrovník (encomendero) je měl chránit, zcivilizovat a pokřtít. Ecomenderos brzo získali kontrolu nad půdou indiánů, ale zklamali v plnění závazků směrem k nim, což vedlo k vykořisťování a rychlé zkáze domorodé populace.

1967) V omezené míře zasahoval na území dnešní Guatemaly také systém *mita*. Jednalo se o španělský koloniální pracovní režim, který poskytoval dobytélům – Španělům domorodé pracovníky pro jejich podniky. Pracovní podmínky byly velmi tvrdé, mnoho domorodých obyvatel zde našlo smrt. (Smith, 2004)

Volk (2010) dodává, že název *mita* se používal více v oblasti And, v oblasti Mexika byl systém známější pod jménem *repartimiento*. Zatímco v mexických stříbrných dolech se začínalo pracovat již kolem roku 1550, v Guatemale to bylo až o 20 let později. Systém vykořisťování pracovní síly domorodých Indiánů se stal základem pozdějšího *latifundismu*.³ Zotročování domorodého obyvatelstva pokračovalo i po vítězství conquistadorů. Indiáni hromadně umírali v bojích, v dolech a při epidemiích, které na území zavlekli conquistadoři. (Kašík, 1967)

Klíma (2015) dodává, že latifundia přetrvávají v některých případech až do současnosti.

Domorodé obyvatelstvo bylo společně se svou kulturou a jazykem ve společnosti marginalizováno a pronásledováno již od dobytí území Španěly v 16. století (Wehr a Tum, 2013). Španělští kolonizátoři vytvořili na území dnešní Guatemaly v letech 1560 – 1821 *Generální kapitánii Guatemala*. Docházelo k hojně imigraci z Pyrenejského poloostrova, ačkoliv bylo domorodé obyvatelstvo početně stále v přesile, rázem se stalo nejchudší skupinou obyvatel. Nově příchozí se stali majiteli půdy a vládcí. (Ašenbryl, 2011)

Generální kapitánie zahrnovala nejen území Guatemaly, ale také území současného mexického státu Chiapas, a rovněž území dnešního Hondurasu, Salvadoru, Kostariky a Nicaragui (Kašík, 1967).

Mezi lety 1773–1774 zasáhlo zemi silné zemětřesení, které ohrozilo i první hlavní město *Santiago de los Caballeros*. Z tohoto důvodu bylo v roce 1776 ve vzdálenosti 40 km od původního města založeno nové hlavní město *Nueva Guatemala de la Asunción*. (Klíma, 2015)

První protesty proti tomuto systému nastaly v roce 1551 díky Zákonu z Burgosu (Law of Burgos), který tvrdil, že systém *encomiendy* může pokračovat, ale špatné zacházení s Indiány musí skončit. Tento zákon však nebyl v praxi příliš uplatňován. Mezi lety 1542–1543 byl vydán nový zákon (New Laws of the Indies), který zaručoval lepší zacházení s domorodým obyvatelstvem. Po roce 1550 se počet *encomiendas* snížil, vyvinuly se totiž nové formy pracovního vykořisťování, došlo k pozměnění systému. (Álvarez, 2014)

³ Latifundismus je systém odvozený z *encomiendy*, který je rozšířený až do dnešní doby a má více negativní kontext. Odlišné od *encomiendy* je to, že vlastník půdy je zpravidla nepřítomen, žije ve městě, dozorem pověřuje ostatní a z chodu systému tak získává pouze příjmy. Tento fakt dělá vykořisťování pracovníků a špatné využívání půdy mnohem jednodušší. (Álvarez, 2014)

Klíma (2015) zmiňuje, že guatemalská koloniální společnost byla rozdělena na úzkou privilegovanou vrstvu španělských šlechticů, vojenských aristokratů, duchovních a úředníků. Pod nimi se na pomyslném žebříčku nacházeli majitelé půdy (Ladino), ještě nižší pozici měli míšenci – mestici, kteří se občas prosadili. Na nejnižší příčce žebříčku byli bezprávní indiáni a černoši. Křížová (2016) dodává, že díky horkému a vlhkému klimatu tropických pralesů, které Mayové povětšinou obývali, a zároveň také díky nezájmu kolonizátorů o tuto oblast, v níž se nevyskytovaly žádné cenné nerostné suroviny, nebyla většina Mayů až do 18. století plně začleněna do koloniální společnosti.

3.3 Období nezávislé Guatemaly

V roce 1821 získala Guatemala nezávislost na Španělsku a hned na to se stala součástí *Mexického impéria* pro následující rok. Krátce poté, mezi lety 1823–1839, tvořila země součást Středoamerické federace (*United Provinces of Central America*) spolu s El Salvadorem, Hondurase, Kostarikou a Nikaraguou. (BBC, 2017)

Dne 17. 4. 1839 vystoupila Guatemala definitivně ze Středoamerické federace a stala se znovu samostatným státem (Kašík, 1967).

Chamarbagwala a Morán (2011) uvádějí, že po španělské koloniální nadvládě, která trvala 300 let, a po získání nezávislosti si Guatemala „nepolepšila“. Byl vytvořen autoritářský stát, který byl rasistický ve svých zásadách a praktikách. Vylučoval domorodou populaci z podílu na správě státu a sloužil privilegovaným minoritám a k ochraně jejich ekonomických zájmů.

Indiáni zosobňovali pozůstatek starých časů, byli považováni za překážku v rozvoji. Zákony, které původně indiány chránily, byly rušeny, zdůrazňována byla integrace společnosti. Domorodé jazyky byly postupně vylučovány z úředního prostředí a lidové tradice vytlačovány. V koloniální době byl výraz *indio* ještě právní kategorií, později během 19. století se z něj již stalo označení pro zaostalého a nevzdělaného člověka. Indiáni přicházeli do úzkého kontaktu se španělsky hovořící populací míšenců a pro svůj vzhled a zvyklosti čelili posměchu a diskriminaci. V Guatemale až 90 % venkovské populace tvořili Indiáni, převážně Mayové. Propast mezi *indios* (domorodými obyvateli) a *Ladino* se rozrůstala. Domorodí obyvatelé tvořili nejchudší část společnosti a vykazovali největší míru negramotnosti. (Křížová, 2016)

3.3.1 United Fruit Company a její vliv na Guatemala

Po získání nezávislosti začali mít v Guatemale velký vliv novodobí podnikatelé z USA a Mexika. Největší politický i ekonomický vliv získala americká společnost *United Fruit company* (UFCO). Její činnost však působila negativně na domorodé obyvatelstvo, které bylo často vyhnáno z oblastí významných pro těžbu vzácného dřeva (cedr, mahagon). (Ašenbryl, 2011)

Společnost byla založena v roce 1899⁴, jednalo se o jednu z nejúspěšnějších severoamerických společností působící v této oblasti⁵. Pěstování banánů bylo velmi výhodné. Mohly být pěstovány i na malé rozloze a v průběhu celého roku, navíc nevyčerpávaly půdu. Jedinou jejich nevýhodou bylo to, že se rychle kazí. Jejich vývozci si mohli z tohoto důvodu na malých producentech vynucovat nízké výkupní ceny. (Křížová, 2016)

UFCO se v Latinské Americe také přezdívalo „El Pulpo“ („chobotnice“), jelikož jednotlivé země byly pod jejím vlivem, a Guatemala nejvíce. Chod společnosti v Guatemale generoval celkem 25 % veškeré produkce. UFCO měla naprostou podporu od pravicové vlády země, která udržovala pořádek zastrášením obyvatel a zatýkáním prominentních osob. (Maya Paradise, 2013)

Kurtz-Phelan (2008) vysvětluje, že Guatemala byla brzo vybrána UFCO pro rozvoj svých aktivit, protože byla v rámci Střední Ameriky společností viděna jako země s nejslabší, nejzkorumpovanější a tím pádem nejpoddanější vládou.

V roce 1901 guatemalský diktátor *Manuel Estrada Cabrera* udělil UFCO výhradní právo k přepravě poštovních zásilek mezi Guatemalou a USA, což představovalo vstup UFCO do země. Později byla vytvořena guatemalská železniční společnost, která fungovala jako dceřiná společnost UFCO, byla postavena železnice propojující hlavní město s přístavem *Puerto Barrios*. Tato dvě místa propojoval i telegraf, jenž také vlastnila UFCO. (Maya Paradise, 2013)

Jak dodává Klíma (2015) v roce 1904 bylo UFCO uděleno výsadní právo k využívání 170 000 akrů půdy. Bylo zahájeno pěstování banánů a *Puerto Barrios* byl

⁴ První banány byly do USA dovezeny v roce 1870. Před tímto rokem se jednalo o zcela neznámou komoditu a o 28 let později již spotřebovávali v USA přes 16 milionů trsů banánů ročně. (Maya Paradise, 2013)

⁵ Kromě Guatemaly působila společnost ještě v dalších zemích Střední Ameriky – v Salvadoru, Hondurasu, Nikaragui, Kostarice a v Panamě. (UMBC, 1997)

přetvořen na exportní přístav. Guatemala se stala prototypem „banánové republiky“⁶ ovládané cizími podnikatelskými zájmy.

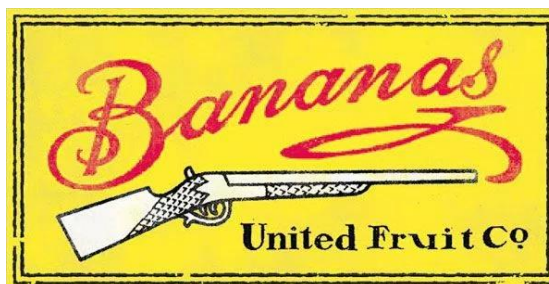
Klíma (2015) označuje toto období mezi lety 1898–1920, kdy v zemi vládl prezident *Manuel Estrada Cabrera*, jako diktaturu společnosti UFCO. Sám prezident byl vlastníkem akcií této společnosti a díky ní tak upevňoval kontakty s USA.

UFCO se díky dobrým vztahům s místní vládou zcela osvobodila od platby všech daní (Maya Paradise, 2013).

Jak zmiňuje Batres (1995), vláda Guatemaly dala UFCO právo k užívání jediného přístavu v zemi – *Puerto Barrios*, společnost tak měla kontrolu prakticky nad veškerým transportem a infrastrukturou – mohla kontrolovat obchod v zemi. UFCO si účtovala clo na každou položku zboží⁷, která byla exportována či importována ze země skrze přístav (Maya Paradise, 2013).

Rozmach obchodu s banány měl velký vliv na politiku země. Vláda často vycházela vstříc banánovým magnátům při přijímání různých zákonů či odpouštění daní a poplatků, taktéž byly ze státní pokladny budovány přístavy a železnice. Zisky z obchodu putovaly samozřejmě zahraniční společnosti. (Křížová, 2016)

Také hlavní sídlo UFCO bylo v Guatemale, ve městě *Bananera*. Odsud byla celá společnost řízena a uplácela vládu a politiky země (Maya Paradise, 2013).

Obrázek 3: Logo United Fruit Company: „banány s příchutí střelného prachu“ (zdroj: Barcala, 2016)

V roce 1931 se k moci v zemi dostal generál *Jorge Ubico*, který zde nastolil vojensko- feudální diktaturu. Jeho heslo znělo: „*Pokud budu prezidentem, nepovolím svobodu tisku ani sdružování, protože guatemalský lid není připraven pro demokracii*“

⁶ Termín „banánová republika“ byl pohrdavého charakteru a používal se pro chudé rozvojové země, které byly často vedeny zkorumpovanou vládou a ve své ekonomice se spoléhaly na export jedné tržní plodiny. (UMBC, 1997)

⁷ Dopláceli na to hlavně místní pěstitelé kávy, kteří museli platit UFCO vysoká vývozní cla, cena kávy na světovém trhu byla proto vysoká. (Maya Paradise, 2013)

a potřebuje pevnou ruku.“ (Kašík, 1967, s. 46) Ubico například zrušil demokratické svobody – zakázal stávky a rozpustil odbory, zavedl systém donášení. Domorodí obyvatelé byli nuceni k práci na velkostatkách a byl vydán také dekret, který povoloval velkostatkářům beztrestné zastřelení každého indiána, který bez svolení překročil hranici jejich panství. (Kašík, 1967)

Kolem roku 1944 měla UFCO v zemi „3 nej“ – byla největším vlastníkem půdy, největším zaměstnavatelem a také největším exportérem⁸ (Fischer, 2010). Roku 1944 po 13 letech vlády pravicový diktátor, Ubico, odstoupil (UMBC, 1997).

Na konci roku 1944 se konaly v Guatemale první svobodné volby v historii země (Kašík, 1967). Do čela státu byl zvolen *Juan José Arévalo*. Za jeho vlády došlo k přijetí nové ústavy a ke zlepšení vzdělávacích (bylo postaveno přes 6000 škol) a zdravotních podmínek v zemi. (Maya Paradise, 2013)

3.3.1.1 Zhodnocení působení UFCO v zemi

Ačkoliv se to na první pohled nezdá, působení UFCO v Guatemale přineslo zemi i určitá pozitiva. Díky UFCO zaznamenala země ekonomický rozvoj, který zde dříve nebyl. Pracovníci zaměstnaní v UFCO byli lépe placeni než ostatní. (Maya Paradise, 2013)

Batres (1995) píše, že v roce 1950 představovala průměrná denní mzda pracovníků UFCO 1,36 Q, většina pracovníků v zemědělství v zemi si přitom vydělala pouze 0,80 Q. Společnost UFCO navíc stavěla pro své zaměstnance obydlí, školy pro jejich děti, nemocnice a laboratoře pro výzkum tropických nemocí, které zemi sužovaly (malárie, horečka dengue). (Maya Paradise, 2013)

Jak dodává Batres (1995) službám navíc, které UFCO svým zaměstnancům poskytovala, se říkalo nepřímé benefity. Patřilo zde ještě zachovávání odpovídajících hygienických podmínek pro zaměstnance, poskytování čisté vody. UFCO také provozovala proviantní sklady, kde si zaměstnanci společnosti mohli zakoupit základní potraviny – kukuřici a fazole za nízkou cenu.

Na druhou stranu život sezónních pracovníků byl velmi tvrdý. Práce na plantážích byla fyzicky velmi náročná a toxické chemikálie, které se používaly, zdraví nebezpečné. Rizikem byla i zmíněná malárie či horečka dengue. Jednalo se o práci sezónní, proto si zaměstnanci zase tolik nevydělali, třebaže byli placeni lépe než pracovníci na jiných

⁸ 77 % exportu Guatemaly směřovalo do USA, opačným směrem se jednalo o 65 %. (UMBC, 1997)

farmách. Navíc UFCO byla vytrvalá v zákazu formování jakýchkoliv odborů. (Maya Paradise, 2013)

Batres (1995) také dodává, že nepřímé benefity nebyly poskytovány všem zaměstnancům UFCO stejně, veřejné služby v jejich obydlích byly často omezené a nekvalitní (přisun pitné vody, elektřiny), zatímco zaměstnanci z USA se těšili lepším podmínkám. UFCO byla známá také svou bezcitností k zaměstnancům a rasistickým postojem⁹ (Morey, 2014).

3.3.2 Guatemalská revoluce

Období mezi lety 1944 a 1954 se také označuje jako guatemalská revoluce nebo také „Deset let jara“ Gere a MacNeill (2008). Toto desetiletí přineslo i domorodým obyvatelům mnohé změny k lepšímu. Jednou z nejvýznamnějších bylo vydání dekretu v roce 1944, který rušil nucenou práci. (Vilímková, 2014) Jak dále píše Vilímková (2012), došlo i na sociální reformy¹⁰ – byl vydán pracovní zákoník, který upravoval mzdy a pracovní dobu, byla uzákoněna pozemková reforma.

V roce 1951 se po demokratických volbách chopil moci *Jacobo Arbenz*. Rozšířil politické svobody, dovolil komunistům účastnit se politiky v zemi. Ačkoliv v tehdejší Guatemale, která čítala kolem 3 milionů obyvatel, bylo oficiálně registrováno pouze 4000 příslušníků komunistické strany, USA je vnímala jako hrozbu. (UMBC, 1997)

Další znepokojení pro USA představoval Arbenzův návrh „Dekret 900“ („*Decree 900*“), který se zabýval přerozdělením nevyužívané půdy, kterou vlastnili movití majitelé, lidem, kteří půdu nevlastnili vůbec¹¹ (bezzemkům). Těch bylo v tehdejší společnosti až 90 % (zatímco 2 % velkostatkářů vlastnila 70 % půdy). V roce 1952 guatemalský prezident

⁹ Ve společnosti pracovali zaměstnanci různých ras, UFCO je často postavila „proti sobě“ tak, aby se nespojili a nevzbouřili se proti společnosti. Zatímco Američané bílé pleti zastávali ty nejprestižnější funkce (manažeři, finanční poradci), „barevní lidé“ vykonávali těžkou práci. Symbolem rasismu byly také parní lodě, které společnost vlastnila, jmenovaly se *Great White Fleet* (Velká bílá flotila). Samotné jméno k vyjádření nadřazenosti společnosti nestačilo, lodě byly natřeny zářivou bílou barvou a veškerá posádka nosila bílé uniformy, k nošení bílé barvy byly dokonce pobízení i pasažéři lodi (kteří se na těchto lodích plavili do zemí, kde měla UFCO svůj vliv, aby se podívali, jak společnost „dokonale“ funguje – byla jim ukázána jen malá část banánové plantáže, která působila harmonicky, návštěvníci z USA si tak vytvořili „falešný smysl pro romantismus“). (Morey, 2014)

¹⁰ Dříve bylo domorodé obyvatelstvo nuceno k práci na kávových plantážích a plantážích s cukrovou třtinou, pracovní podmínky zde byly velmi těžké – nedostávala se jim zdravotní péče, za svoji těžkou práci nepobírali ani minimální odměnu a přebývali v přeplněných domech v nevyhovujících hygienických podmínkách. Taktéž často neměli žádné vzdělání. (Vilímková, 2012)

¹¹ Arbenz byl nacionalista a chtěl aby „jeho“ lidé netrpěli chudobou a nedostatkem půdy. Poté, co UFCO zabrala půdu místním farmářům, se obyčejní lidé dostali do tíživé situace, protože pro mnohé farmáře byla jejich půda jediný zdroj příjmu. (Morey, 2014)

vyvlastnil 225 000 akrů půdy a zpřístupnil je farmářům a obyvatelům venkova. USA přirovnávaly tuto pozemkovou reformu k těm, které se odehrávaly v zemích s komunistickým režimem. (UMBC, 1997) Ministerstvo zahraničních věcí USA (*U. S. State Department*) spolu s UFCO dokonce spustili kampaň zaměřenou na veřejnost, která měla za úkol přesvědčit zbytek vlády USA a také občany země, že je Guatemala sovětským „satelitem“ (Maya Paradise, 2013).

Výše uvedené změny nebyly akceptovány místními statkáři a zahraničními společnostmi. V době studené války vnímaly mocnosti tuto sociální politiku jako komunistické ohrožení. USA provedly v roce 1954 v Guatemale vojenský převrat a nastolily diktaturu, kterou i dále podporovaly. Opozice se stáhla do horských oblastí, kde se pomalu začaly tvořit guerillové, partyzánské skupiny (které měly později význam v občanské válce). (Vilímková, 2012)

Vilímková (2014) píše, že vnitřní poměry v zemi byly ovlivněny studenou válkou mezi USA a SSSR. Během boje o světovou převahu mezi těmito dvěma mocnostmi totiž docházelo k „zatahování“ spojenců z různých zemí do konfliktu. Přítomnost levicových hnutí a vidina, že se bude SSSR zasazovat o nastolení socialistických vlád v regionu, vyvolávala v USA pocit ohrožení.

3.3.3 Vojenský puč USA

K vojenské invazi a k puči řízenému americkou CIA (*Central Intelligence Agency*) došlo v červnu 1954¹². Výsledkem bylo svržení demokraticky zvoleného levicového prezidenta *Jacoba Árbenze Guzmána*. (Podaný, 2014)

Vojenský puč měl krycí jméno „*Operace PBSUCCESS*“ („*Operation PBSUCCESS*“). Invazní síly pod vedením *Castillo Armase* čítaly pouze 150 mužů. Guatemalský prezident a lid se však domníval, že je jedná o invazi větší. CIA v zemi zřídila z důvodu propagandy vlastní tajné radiostanice, kterými rušila vysílání guatemalských stanic. Byli najati vycvičení američtí piloti za účelem bombardování strategických cílů v hlavním městě. Po úspěšném puči nahradily USA dřívější demokraticky zvolenou vládu v zemi pravicovou diktaturou, která měla opět blízko k UFCO. (Maya Paradise, 2013)

¹² Jednalo se o jednu z prvních akcí CIA v Latinské Americe. (Podaný, 2014)

Castillo Armas byl po puči zvolen do čela země. Více než prezidentem byl však „loutkou“ UFCO, které bezprostředně vrátil všechnu dříve (během vlády Arbenze) zabavenou půdu. (Morey, 2014)

Podaný (2014) píše, že důvodem zásahu byly dva hlavní faktory. Prvním byl podpora pozemkové reformy ze strany Arbenze, hlavně ve prospěch maloročníků a bezzemků. Druhým pak obavy USA z možné náklonnosti prezidenta ke komunistické straně Guatemaly PGT (*Partido Guatemalteco de Trabajo*). Jak dále autor dodává, varování před hrozbou komunismu a následné lobování přišlo od UFCO, která byla pozemkovými reformami Arbenze nejvíce postižena.

Jak píše Fischer (2010), svržení demokraticky zvolené vlády vojenským pučem později vyvolalo vleklou občanskou válku v zemi.

3.3.4 Občanská válka v Guatemale 1960–1996

Přetrvávající nespravedlnost a sociální vyloučení mayské části obyvatelstva vedlo k mnoha protestům a k politické nestabilitě. V zemi se postupně vynořila různá hnutí, která usilovala o změnu situace. Odpověď státu byla uchýlení se k násilí, aby byl udržěn pořádek v zemi. A tak začala občanská válka. (Chamarbagwala a Morán, 2011)

V 60. letech 20. století byla v Guatemale na vzestupu sociální hnutí, která se dožadovala spravedlivé redistribuce půdy a mezd v oblastech obývaných mayským obyvatelstvem. Odpovědí na činnost těchto hnutí bylo vypálení španělské ambasády dne 31. 1. 1980 v době, kdy se v ní ukrývala skupina 39 mayských představitelů. Tento čin vedl ke vzniku ozbrojeného povstání pod záštitou Guatemalské národní revoluční jednotky (*Guatemala National Revolutionary Unit*, URNG). (Minority Rights Group, 2018b)

Chamarbagwala a Morán (2011) zmiňují dvě možné příčiny, proč se situace v zemi vyhrotila až k občanské válce. Jako první možnou příčinu uvádějí autoři přetrvávající stav nerovnosti a sociálního vyloučení v zemi. Oba tyto neduhy se ve společnosti vyskytovaly už od éry kolonialismu. Dalším možným prvkem, který mohl hrát roli, je dle autorů konfrontace se studenou válkou.

V letech 1951–1954 byl prezidentem v zemi *Jacobo Arbenz* (Křížová, 2016). Jak dále pokračují Chamarbagwala a Morán (2011), tento prezident byl širokou veřejností oblíbený, v roce 1952 se pustil do rozsáhlé pozemkové reformy, která měla být ve prospěch Mayů a neblaze zasáhnout velké vlastníky půdy. V roce 1954 došlo ke svržení Arbenze a k nastolení pravicové autoritářské vlády.

Na konci období autoritářské vlády v roce 1960 se vzbouřila skupina mladších vojenských důstojníků. Jejich vzpoura byla neúspěšná, někteří členové skupiny se ukryli a navázali úzké vazby na Kubě, a tak se zformovala první guerillová jednotka. Byla zárodkem sil, které se později účastnily vojenského povstání proti vládě. (Chamarbagwala a Morán, 2011) Během 60. let 20. století se začaly formovat ozbrojené protivládní skupiny – *guerrillas*. Členové protivládních guerill doufali v sociální změny, dožadovali se přerozdělování zisků, pozemkových reforem a rozsáhlejší participace „obyčejných“ lidí na politickém životě. (Křížová, 2016)

V 60. letech byla činnost guerill v Guatemale velmi vlivná. První guerilly se vymezovaly proti *Josému Migueli Ramónovi Ydígorasi Fuentes*, který zaujímal vyhrcované pravicové stanovisko. Nejdéle činné protivládní síly v Guatemale vznikly v 60. letech a fungovaly až do uzavření míru po občanské válce v roce 1996. Jednalo se o Povstalecké ozbrojené síly (*Fuerzas Armadas Rebeldes*, FAR). Celkově se odhaduje, že v zemi účinkovalo asi dvacet podobných skupin. (Křížová, 2016)

Křížová (2016) píše, že členové guerill bývali verbováni z vlastních ozbrojených složek státu, z měst, z řad studentů a dělníků. Malé skupiny guerill začínaly operovat na venkově, kde burcovaly obyvatele a snažily se rozžehnout jiskru revoluce. Guerilly také útočily na symboly režimu – na vládní budovy, také na infrastrukturu a plantáže společnosti United Fruit Company. Během války byla vojáky často uplatňována „taktika spálené země“. Bylo zničeno, spáleno mnoho budov, úroda, kontaminovány vodní zdroje, poražen dobytek a také došlo k znesvěcení posvátné země a kulturních symbolů domorodých obyvatel. (Cultural survival, 2017b)

3.3.5 Guatemala po občanské válce

Dne 29. 12. 1996 došlo mezi vládou prezidenta *Irigoyene*, Guatemalskou národní revoluční jednotkou (URNG) a zástupci OSN k ukončení dlouhého vyjednávacího procesu a k podepsání Mírových dohod. (Chamarbagwala a Morán, 2011). Domorodí obyvatelé prožili 500 let kolonizace a brutálního utlačování, které vyvrcholilo 36 let dlouhou občanskou válku (Cultural survival, 2017b).

Mayští představitelé se často zmiňují o hrozivých událostech během občanské války jako o „třetím holocaustu“. Za „první holocaust“ označují podrobení si země Španěly a následky z něj plynoucí a za „druhý holocaust“ zabavení jejich půdy během 19. století. (Minority Rights Group, 2018b)

Tyto hrůzostrašné činy byly později prohlášeny komisí sponzorovanou OSN za genocidu (Minority Rights Group, 2018b). I po konci krutého konfliktu mnoho domorodých obyvatel stále trpí dopady války – chudobou, vysídlením z původního bydliště, traumaty a vdovstvím (Cultural survival, 2017b).

Opuštěním domovů a rozpuštěním rodin a vesnic bylo narušeno tradiční mayské uspořádání společnosti. Mayové byli v Guatemale vnímáni jako nepřátelé, matky často neučily své děti mateřský jazyk v obavě o jejich život. Ženy byly také nuceny přestat nosit svůj tradiční oděv, nemohly dále provádět své náboženské rituály ani vychovávat děti v tradičním stylu. Mayové rovněž ztratili svou půdu, která pro ně má posvátný význam. Došlo ke ztrátě jejich identity. (Vilímková, 2012)

Komise pro historické objasnění se zabývala otázkou zodpovědnosti za mrtvé v občanské válce (*Commision for Historical Clarification* – CEH). Dokázala, že vojenské složky státu a spřízněné polovojenské skupiny mají na svědomí 93 % porušení zákona doložených CEH. (Chamarbagwala a Morán , 2011)

Pokud jde o společné znaky zemřelých, komise uvádí, že pohlaví a věk nemělo na jejich smrt žádný vliv, sociální vrstva, do které patřily, také ne. Mezi oběťmi byli rolníci, dělníci, členové církve, studenti a rovněž akademici i politici. Skutečnost, která většinu zemřelých spojovala, byla etnická příslušnost. Dle CEH většina postižených byli Mayové 83 %, pouze u 17 % se jednalo o Ladinos. (Chamarbagwala a Morán , 2011)

Chamarbagwala a Morán (2011) také zmiňují, že oběti se lišily dle fáze občanské války. Na začátku mezi lety 1962–1970 se jednalo především o rolníky, členy vesnických organizací, o studenty a učitele a o přívržence guerillových hnutí. V období od 1971 – 1978 byly vojenské operace více výběrové (oběti zahrnovaly studenty, vedoucí komunit a odborů, katechety) a geograficky rozšířené. V období mezi lety 1979–1984, které je považováno za nejnásilnější a nejkrvavější, bylo spácháno 91 % všech porušení na lidských právech. Většina obětí byli Mayové. Mezi regiony nejvíce postižené válkou patřily *Quiché, Huehuetenango, Chimaltenango, Alta a Baja Verapaz*, jižní pobřeží a také hlavní město. Ve finální fázi války od roku 1985 do jejího konce v roce 1996 byly operace zaměřeny na populaci Mayů i na Ladinos.

Dle údajů Komise pro objasnění historie (CEH) a Projektů obnovy historické paměti (*Recovery of Historical Memory Project, REHMI*) se odhaduje, že přibližně 200 000 osob během občanské války přišlo o život nebo zmizelo, více než 500 000 osob (což odpovídá 8,3 % populace roku 1983) bylo vysídleno a mnoho domorodých vesnic bylo kompletně zničeno. (Chamarbagwala a Morán , 2011)

Po návratu k civilní vládě po ukončení občanské války byla diskriminace domorodého obyvatelstva méně viditelná. I přesto však v guatemalské společnosti stále existuje. Mayské komunity jsou i dnes vyloučeny z politického, právního, ekonomického a sociálního systému země. (Minority Rights Group, 2018b)

Pouze málo osob, které byly shledány zodpovědnými za genocidu a smrt téměř 200 000 lidí během občanské války v zemi, bylo postaveno před soud (Minority Rights Group, 2017a).

Nejvíce zvrstev bylo spácháno za vlády diktátora *Efraína Ríose Montta*. Soudní proces s ním byl sledován širokou veřejností i za hranicemi země. Poprvé byl shledán vinným za zločiny spáchané mezi lety 1982–1983 až v roce 2013. Bylo mu uděleno 80 let vězení. Tento rozsudek měl „jepičí život“. O pár dnů později byl ústavním soudem odvolán s tím, že k žádné genocidě během války nedošlo. V roce 2015 se proces opakoval, Montt byl však shledán psychicky nezpůsobilým a podrobil se lékařské prohlídce. Ta zmiňovanou nezpůsobilost vyvrátila. V roce 2017 se konalo další soudní líčení, avšak za „zavřenými dveřmi“. Výsledek byl nejasný. (Abbott, 2017) Ríos Montt již za genocidu a činy proti lidskosti nikdy potrestán nebude, zemřel 1. 4. 2018 ve věku 91 let v hlavním městě země, Ciudad de Guatemala, na zástavu srdce (Elías, 2018).

Na závěr Chamarbagwala a Morán (2011) uvádějí, že občanská válka v Guatemale se lišila od mnohých ostatních, protože trvala velmi dlouho (36 let). Z tohoto důvodu se domnívají, že dopady občanské války na obyvatelstvo zde mohou být odlišné, než je tomu v případě kratších válek. Zotavení se po válce bude pro generace, které ji zažily, pomalé a obtížné.

3.4 Nové převratné objevy o Mayské říši

Začátkem února tohoto roku se v médiích objevily zprávy o průlomovém archeologickém nálezu v Guatemale. Vědci objevili více než 60 000 let utajené mayské ruiny. Většina těchto nově objevených ruin sloužila v minulosti zřejmě jako kamenné platformy, které podpíraly mayská obydlí. Byla použita laserová technologie, která umožňuje digitální mapování v zalesněném území. (BBC, 2018)

Mapování probíhalo v mayské biosférické rezervaci v oblasti *Petén* na rozloze více než 2 100 km² (Clynes, 2018).

Byly objeveny domy, paláce a vyvýšené cesty, které spojovaly mayská města v regionu. Jejich vyvýšení umožňovalo provoz i během období dešťů. Byly odkryty různé obranné prvky tehdejší mayské říše – zdi, pevnosti a příkopy, což dokládá, že Mayové investovali hodně do ochrany svých sídel. Jedním z největších objevů byla sedmipatrová pyramida, která byla již tak porostlá bujnou vegetací, že se prakticky v džungli ztrácela. (BBC, 2018) Díky těmto novým objevům lze předpokládat, že rozsah a hustota zalidnění staré mayské říše byla až do dnešních dnů podhodnocena. S těmito novými skutečnostmi není přehnané se domnívat, že zde žilo 10 až 15 milionů obyvatel, oproti původním odhadům, které počítaly pouze s 5 miliony. (Clynes, 2018)

Laserový systém *Lidar* odhaluje archeologické nálezy, které jsou neviditelné pouhým okem. Jedná se o velmi propracovanou technologii dálkového snímání, která používá laserové světlo k detailnímu odebrání vzorků zemského povrchu. Miliony laserových impulzů jsou vysílány na zemi z helikoptéry nebo z letadla. K sestavení detailního trojrozměrného obrazu povrchu Země se používají vysoce přesná měření. (BBC, 2018)

Výzkumný projekt byl vedený guatemalskou nadací *Pacunam*, která se zabývá vědeckým výzkumem, udržitelným rozvojem a ochranou kulturního dědictví. Projekt je plánovaný na 3 roky, toto byla jen jeho první fáze. Odhaduje se, že bude zmapováno dalších 14 000 km² guatemalského území. Vědci doufají, že díky objevu nových lokalit a následnému pochopení, kdo Mayové ve skutečnosti byli, budou nově objevená místa více chráněna. (Clynes, 2018)

Obrázek 4: Území, kde proběhl výzkum pomocí systému Lidar a oblasti, které díky němu byly zaznamenány. (zdroj: Clynes, 2018)

Obrázek 5:Území před objevením mayských pyramid. (zdroj: Clynes, 2018)

Obrázek 6:Staré mayské pyramidy objevené díky systému Lidar. (zdroj: Clynes, 2018)

4. Uznání Mayů a jejich postavení ve společnosti v čase

V roce 1985 byla vydána guatemalská ústava (platí až do dnešní doby). Článkem ústavy č. 66 byla uznána existence mayských skupin obyvatelstva. Článek také stanovil, že stát by měl respektovat užívání jejich domorodých jazyků, jejich zvyky a formy společenského uspořádání. Článek ústavy č. 70 požadoval vypracování zákona, který by se zabýval otázkami domorodých obyvatel. Zákon však nebyl dosud vydán. (Minority Rights Group, 2017b)

V roce 1992 se poprvé na mezinárodní scéně zviditelnila indiánka, aktivistka mayského původu, *Rigoberta Menchú*. Za svou činnost byla oceněna Nobelovou cenou míru.

(Klíma, 2015) Menchú se později v září 2007 pokusila kandidovat i na post nejvyšší, prezidenta, ale neuspěla (Minority Right Group, 2017b).

V roce 1995 došlo mezi zástupci guatemalské vlády a Guatemalskou národní revoluční jednotkou (URNG) k podepsání Smlouvy o identitě a lidských právech indiánských etnik (*Acuerdo sobre Identidad y Derechos de los Pueblos Indígenas*, AIDPI). Tato smlouva prohlašovala Guatemalu za stát multikulturní, mnohojazyčný a multietnický a kladla na vládu závazek řešit přetrvávající marginální postavením domorodých obyvatel ve společnosti, vykořisťování a rasovou diskriminaci. (Křížová, 2016)

Mimo smlouvu o identitě a lidských právech indiánských etnik byla později také podepsána smlouva o výkladu historických událostí a návratu exulantů (Klíma, 2015).

Podepsání této smlouvy bylo vřele přijato Koordinací guatemalských mayských organizací (*Coordination of Guatemalan Mayan Organizations – COPMAGUA*), zastřešující institucí všech mayských organizací (Minority Rights Group, 2017b).

Mírové dohody, které byly uzavřeny na konci občanské války v roce 1996, uznaly multietnickou, multikulturní a vícejazyčnou podstatu země (Valera-Garcia, 2014).

V roce 1996 došlo ke schválení Konvence 196 Mezinárodní organizace práce (ILO), která se týká domorodých obyvatel. Tato konvence je považována v mezinárodním měřítku za klíčovou pro zaručení práv domorodým obyvatelům. (Human Rights Group, 2017a)

Jak ve své zprávě shrnuje Minority Rights Group (2018a), v posledních letech (od konce občanské války) se práva Mayů, vůbec poprvé od dobytí země Španěly, dostala více do popředí národního zájmu díky mnohým vnějším i vnitřním faktorům. Tyto faktory přispěly k odstranění strachu, který existoval v oblastech obývaných zejména Mayi, a k tomu, aby byla mayská hnutí více slyšet a neměla strach z utlačování. Jak však autoři dodávají, i v následujících letech čeká zemi ještě boj s dědictvím genocidy, politickým násilím a korupcí. Tyto neduhy společnosti jsou navíc usnadněny beztrestností a dopadají neúměrně na domorodé obyvatele.

Dle Minority Rights Group (2017a) bylo mezi klíčovými faktory, které přispěly k větší aktivizaci mayských skupin, například to, že v roce 1992 obdržela mayská aktivistka *Rigoberta Menchú* Nobelovu cenu nebo že došlo v rámci OSN k vyhlášení programu s názvem „Rok domorodých obyvatel a Dekáda domorodých obyvatel“ (*United Nations Year of Indigenous Peoples and Decade of Indigenous Peoples*, 1993–2003) a také

k založení Ověřovací mise pro lidská práva v Guatemale v rámci OSN v roce 1994 (*UN Human Rights Verification Mission in Guatemala – MINUGUA*).

V poslední době se více daří novým mayským regionálním hnutím, která se zabývají otázkami občanských a kulturních práv, právem na půdu, bilingvním vzděláváním či uznáním místních mayských autorit. Mayská výzkumná a akademická centra začala shromažďovat data ke zdokumentování historie Mayů. (Minority Rights Group, 2017b) V květnu roku 1999 se v zemi konalo celostátní referendum, které se zabývalo 4 navrženými změnami ústavy. Jednou z nejvýznamnějších změn v ústavě bylo nové vymezení Guatemaly jako multietnické, vícejazyčné a multikulturní země. Tento návrh byl však nakonec zamítnut, protože byl podpořen jen 43 % voličů, kteří představovali sotva 19 % celkového počtu voličů. (Falla, 2002) Po skončení referenda kritika poukazovala na zastrašování voličů a rasistické kampaně, což mohlo ovlivnit výsledek referenda (Minority Rights Group, 2017b).

Od roku 2007 působí v Guatemale Kancelář generálního prokurátora (*Attorney General's Office*), Mezinárodní komise proti beztrestnosti v Guatemale (*International Commission against Impunity in Guatemala, CIGIC*), která je podporována OSN. Díky této komisi byl v zemi zaznamenán určitý pokrok ve stíhání zločinů proti lidským právům. Nynější prezident Morales prodloužil mandát této komise, který měl být původně ukončen k roku 2017, až do roku 2019. (Human Rights Watch, 2017)

Během roku 2014 však zaznamenal soudní systém země a právní stát významné nezdary. Na rok 2013 bylo plánováno odsouzení bývalého prezidenta země *Efraína Ríose Monta* za genocidu, které se dopustil během občanské války. Přišlo při ní o život více než 1700 Mayů. Mnoho domorodých obyvatel bylo vysídleno (30 000) a došlo také k dalšímu porušování lidských práv. Soud s bývalým prezidentem za zločiny proti lidskosti však vůbec nepokročil. V květnu roku 2013 se objevila rezoluce, která genocidu odmítala. Dlouhotrvající úsilí obětí genocidy o dosažení soudního procesu tak utrpělo velkou ránu. Ve stejném období byla ústavním soudem v Attorney zproštěna funkce *Claudie Paz y Paz*, žena, která trestně stíhala mnoho pachatelů a snažila se ukončit beztrestnost v zemi. Tento krok byl mnohými interpretován jako promyšlená snaha o zmaření probíhajících reforem soudního systému. (Minority Rights Group International, 2015)

Během stejného roku (2014) byl v zemi zaznamenán i pozitivní vývoj týkající se minorit a domorodých komunit. Zasloužily se o to Mezinárodní komise OSN proti beztrestnosti

v Guatemale (*United Nations International Commission against Impunity in Guatemala* – CIGIC) a Kancelář generálního prokurátora. Došlo k zatčení dvou bývalých vojáků z důvodu sexuálního napadení a násilí vůči 15 *Q'eqchi'* mayským ženám v roce 1982 v *Zarcu*. V roce 1990 byli zatčeni také 3 bývalí příslušníci policie za vraždu *Myrna Macka*, antropologa, který se zabýval ochranou práv domorodých obyvatel. (Minority Rights Group International, 2015)

Human Rights Watch (2017) dodává, že se jednalo o průlomový okamžik v historii země. Dříve nebyl nikdo za sexuální násilí v souvislosti s válkou stíhán.

Mezi lety 2002 a 2003 byl zaznamenán zvýšený počet únosů a výhrůžek smrti vůči ochráncům lidských práv a práv domorodých obyvatel, existují i reporty o vraždách. Souviselo to s prací aktivistů, kteří se v té době snažili dostat viníky zvěrstev z období občanské války před soud. Zásahy proti ochráncům lidských práv byly připisovány skupinám generála *Ríoše Montta*, diktátora z let 1982–1983, který se v roce 2003 neúspěšně kandidoval na prezidentský post. (Minority Rights Group, 2017b)

Jak dokládá Minority Rights Group (2018a), napadání ochránců lidských práv je v zemi stále na denním pořádku. Dle údajů Organizace pro ochranu obránců lidských práv v Guatemale (*Unit for the protection of human rights defenders in Guatemala* – UDEFEGUA) bylo v roce 2015 zaznamenáno 493 útoků.

Od uzavření Mírových dohod v roce 1996 do současnosti se na nejvyšším postu země vystříдалo celkem 6 prezidentů. V roce 1996 se stal prezidentem *Álvaro Arzú Irigoyen* (1996–2000). V tomto období se vláda začala více zabývat otázkou lidských práv a dařilo se jí držet vojsko mimo politiku. Další funkční období (2000–2004) patřilo *Alfonsi Antoniovi Portillo Cabrerovi*, který přišel s mnoha nadějně vyhlížejícími sliby. Jejich realizace však pokulhávala a na povrch vyplynulo prezidentovo přátelství s generálem *Ríošem* zodpovědným za smrt mnoha *Mayů*, který dosud nebyl za své činy odsouzen. Opět rostla kriminalita, kvetla korupce a lidská práva byla v ohrožení. Za vlády prezidenta *Óscara Bergera Perdomona* (2004–2008) situace v Guatemale stagnovala. (Klíma, 2015)

V letech 2008–2012 byl prezidentem země *Álvaro Caballeros*, který se začal více soustředit na problematiku venkova a na přerozdělování potravin chudým (Křížová, 2016). Jak zmiňuje Klíma (2015), spustil programy „Má rodina prosperuje“ a „Otevřená škola“. Iniciativa „Solidární podpora“ nabízela potravinovou pomoc chudým lidem.

Podobný směr zastával i jeho nástupce *Otto Pérez Molina* (2001–2005), za jehož funkčního období byl iniciován projekt „Dohoda o konci hladu“ (*Pacto Hambre Cero*) a projekty zaměřené na děti a mladistvé (Křížová, 2016). Za vlády Moliny bylo vytvořeno Ministerstvo sociálního rozvoje, které se zaměřovalo na pomoc chudým prostřednictvím akcí „Super tortilla“ či „Pohyblivá jídelna“ (Klíma, 2015).

Tyto programy a projekty však neřešily příčiny špatné ekonomické situace země, pouze zmírňovaly její negativní důsledky. Molina nevydržel v prezidentské funkci celé funkční období, byl obviněn spolu s viceprezidentkou z korupce za nevybrané celní poplatky. Po něm byl zvolen prezidentem *Jimmy Morales*, osoba bez jakýchkoliv politických zkušeností, známý televizní komik. Morales se dosud projevuje spíše konzervativně, je známý svým odporem k potratům, kladným postojem ke znovuzavedení trestu smrti. (Křížová, 2016)

Zvolení Moralese bylo jednou z mála událostí, která v poslední době přitáhla pozornost světových médií zpět do Střední Ameriky. Dalšími událostmi, které pravidelně přitahují pozornost, jsou ničivé přírodní katastrofy a obzvláště brutální násilí. Navenek se zatím daří demokracii v regionu udržovat. Pokud však vlády nedokáží zajistit základní potřeby svých obyvatel, je demokracie ve velkém ohrožení a budoucnost tohoto regionu značně nejistá. (Křížová, 2016)

5. Rozdíly mezi mayským obyvatelstvem a populací Ladino v oblastech každodenního života

Jak píše Danver (2015), v guatemalské společnosti je zřetelný velký rozdíl v bohatství mezi španělsky mluvící populací Ladino obývající převážně města a většinou populací domorodých Mayů obývajících venkovské oblasti. Autor dodává, že tato skutečnost je dědictvím guatemalské historie. Od období, kdy byla Guatemala kolonií Španělské říše (1523–1821) a Španělé na jejím území uplatňovali merkantilismus, byly přírodní zdroje i práce domorodých obyvatel využívány ku prospěchu španělské koruny. Tento nerovný vztah mezi početnějšími Mayi a menšinovými Ladino ve společnosti přetrvává dodnes. Danver (2015) dále dodává, že Mayové žijí stále podobně jako jejich předci, nikdy si úplně neosvojili španělské zvyky, názory, náboženství a způsob odívání.

Domorodí obyvatelé Guatemala jsou stále vystaveni diskriminaci ze strany Ladino a negativnímu vyobrazení v guatemalských médiích. Guatemalská vláda investuje

málo prostředků do programů, aby tuto ekonomickou a sociální diskriminaci zmírnila. Z tohoto důvodu většina domorodých obyvatel nečerpá výhody, které přináší rozvoj Guatemaly. (Danver, 2015)

Jak píše Iwgia (neuvedeno), v Guatemale stále chybí statistická databáze s údaji o domorodých ženách. Rozdíly ve vzdělání, zdravotním stavu, zaměstnanosti a příjmech mezi domorodou a Ladino populací jsou všeobecně známy. Iwgia (neuvedeno) také dodává, že guatemalská vláda dosud nevytvořila žádnou odpovídající strategii, která by pomohla změnit stávající poměry v zemi. Vilímková (2014) píše, že guatemalská společnost je všeobecně patriarchální. Muži mají snadnější přístup ke vzdělání i pracovním příležitostem, jsou více ceněni ve společnosti i v politice.

Guatemala zůstává i přes pomalé ožívování ekonomiky jednou z nejchudších zemí regionu. Chudoba nejvíce postihuje domorodou populaci země, především ženy, které vykazují horší statistické výstupy ve všech oblastech života. (Minority Rights Group, 2018a)

5.1 Vzdělávání

Orozco a Valdivia (2017) upozorňují na fakt, že Guatemala silně zaostává mezi ostatními zeměmi světa v oblasti lidského kapitálu. Jejich tvrzení potvrzuje Index lidského kapitálu (*Human Capital Index*), který vydává Světové ekonomické fórum (*World Economic Forum*). Země se v roce 2017 umístila až na 100. místě v hodnocení lidského kapitálu (ze 130 hodnocených zemí). I když se jedná o multidimenzionální index, položka vzdělávání v něm hraje velkou roli. (World Economic Forum, 2017)

Ve druhé polovině 20. století proběhly na venkově vzdělávací kampaně a byla vybudována síť základních škol (Křížová, 2016). V roce 1965 proběhla vzdělávací kampaň *castellanización*¹³, byl zaveden národní bilingvní vzdělávací systém. Od roku 1979 spolupracovala guatemalská vláda s Agenturou Spojených států amerických pro mezinárodní rozvoj (*United States Agency for International Development – USAID*) na zlepšení kvality vzdělávání domorodých obyvatel. Výsledkem bylo zavedení programu národního bilingvního vzdělávání – PRONEBI. Tento program byl hodnocen kladně, vedl ke zvýšení porozumění mezi žáky, snížila se míra selhání v ročnících, jejich opakování a vyloučení ze školy. (Patrinos a Velez, 2009)

¹³ Český „pošpanělštění“.

V Guatemale je státem daná povinná školní docházka do věku 14 let. Základní škola má 6 ročníků, chlapci i dívky se učí ve smíšených třídách (Vilímková, 2014).

V mnoha venkovských oblastech mají domorodé děti do základních škol omezený přístup (U. S. Department Of State, 2016). Oficiálně poskytuje Guatemala bezplatné vzdělávání pro všechny. Výdaje na školní potřeby, učebnice, dopravu, stravu a uniformu jsou vysoké a mnohé rodiny nemohou své děti do školy posílat (EFTC, neuvedeno (a)).

Středoškolské vzdělání již povinné není. Střední školy navštěvuje méně než polovina k tomu způsobilých studentů a méně než polovina středních škol je veřejných. Ve školách převládají chlapci. Domorodé dívky do středních škol nedochází. (U. S. Department Of State, 2016)

Dle Stanford University (neuvedeno) vzdělávací systém v zemi slouží majetnějším obyvatelům měst. Více než polovina dětí odpovídajícího věku nenavštěvuje základní školy z důvodu absence výuky v místním domorodém jazyce. Místo školní docházky děti pracují společně s rodiči na polích.

Celková míra gramotnosti v Guatemale v roce 2014 byla 81 % (World Bank Group, 2018b).

Minority Rights Group (2018a) srovnává míru gramotnosti nedomorodých mladých mužů v městských oblastech a domorodých žen, které jsou v guatemalské společnosti nejvíce znevýhodněny. U nedomorodých mladých mužů je dosahuje míra gramotnosti 97 %, u domorodých žen pouze 68 %.

Co se týče negramotnosti, 60 % všech domorodých je negramotných ve srovnání s 24 % všech nedomorodých obyvatel. Obě skupiny obyvatel vykazují větší negramotnost ve venkovských oblastech. Mezi domorodými obyvateli vykazují největší gramotnost mladí lidé, což je pravděpodobně důsledkem zlepšení přístupu ke vzdělání. Ve srovnání s mladými nedomorodými obyvateli mladí domorodí obyvatelé stále zaostávají. (Patrinós a Velez, 2009)

Mayští obyvatelé jsou vystaveni dvakrát většímu riziku, že jim bude odepřen přístup ke vzdělávání a gramotnosti než obyvatelé Ladino. Z průzkumu realizovaného v roce 2013 vyplynulo, že v 9. ročníku dosáhne národního standardu z matematiky pouze 14 % domorodých studentů ku 30 % nedomorodých, v případě schopnosti čtení byl rozdíl ještě výraznější, a to 9 % ku 31 %. (Cultural Survival, 2017b)

Department	Etnicita	
	Ladino	Mayové
Matematika		
Guatemala a Guatemala City	30,48 %	16,81 %
Čtení		
Guatemala a Guatemala City	31,26 %	11,41 %

Tabulka 1: Podíl žáků, kteří dosáhli v roce 2013 v matematice a ve čtení v 9. ročníku národního standardu dle etnika (zdroj: Orozco a Valdivia, 2017 ; upraveno autorkou)

Většina domorodých dětí nemá přístup k odpovídající školní docházce, ve věku 30 let dosáhli v průměru pouze 3 let vzdělání (Danver, 2015).

V Guatemale je bilingvní vzdělávání dostupné pouze první 4 roky, poté se žáci zapisují do obvyklých, pouze španělských škol. Platí, že čím lepších výsledků dosáhnou v rámci bilingvního vzdělávání na základní škole, tím úspěšnější budou v dalším vzdělávání a v pracovním zařazení. Bilingvní vzdělávání slouží k akumulaci lidského kapitálu, vede ke zvýšení výdělků a zmenšení rozdílů mezi lidmi. (Patrinos a Velez, 2009)

Zákon schválený v roce 2002, týkající se ochrany domorodých jazyků a poskytnutí peněz pro bilingvní vzdělávání, nepřinesl dobré výsledky. Do roku 2005 existovalo v oblastech s převažující domorodou populací 7832 škol a pouze 1869 z nich nabízelo bilingvní vzdělávání. (Minority Rights Group, 2017a)

V domorodých oblastech země neustále pokračuje odpor učitelů k povinnému bilingvnímu vzdělávání, při kterém je i pro děti z čistě domorodých vesnic povinná výuka španělského života (Minority Rights Group, 2017a).

Minority Rights Group (2017b) uvádí, že vládní program bilingvního vzdělání nebyl navržen s úmyslem pomoci domorodé komunitě, ale spíše s cílem začlenit mayské děti do již existujícího španělského vzdělávacího systému.

Mnozí domorodí rodiče již pro své děti upřednostňují výuku španělštiny, protože vědí, že znalost španělského jazyka jim dává možnost lepšího uplatnění ve společnosti (Křížová, 2016).

Porozumění čtenému textu je vyšší u žáků, kteří navštěvují bilingvní školy. Podstatou bilingvního stylu vzdělávání je prvotní výuka mateřského – domorodého jazyka, na kterou později navazuje výuka španělského jazyka. V monolingvních školách probíhá výuka pouze ve španělském jazyce. (Patrinos a Velez, 2009)

Mayské organizace nejsou spokojené se vzdělávacím systémem v zemi. Mayové se domnívají, že vláda systém využívá k dosažení svých cílů – k homogenizaci společnosti a posílení své dominantní úlohy. Domorodí obyvatelé si stěžují, že státní školy nevedou studenty k demokracii, obsah výuky a její interpretace neodráží multietnický a multikulturní stát. Školy potlačují identitu domorodých žáků neuznáním jejich domorodých jazyků ve výuce a zákazem nošení tradičních mayských oděvů ve škole. (Vilímková, 2014)

Vilímková (2014) dále popisuje na dvojjazyčné vzdělávací instituci *K'astajib'äl* příklad „modelové školy“, jak si ji představují Mayové. Mayská koncepce vzdělávání klade důraz na etnickou identitu, lidská práva a kolektivní vnímání a konání. Jedná se o instituci, která nabízí jeden rok přípravného vzdělávání pro předškolní děti a následně 6 let základní školní docházky. Výuka zde probíhá v mayském jazyce *kaqchikel* i ve španělštině. Instituce poskytuje vzdělávání a výchovu v tradičním mayském pojetí zaměřenou na potřeby života, na výchovu k soucítění, sdílení a soužití, na posilování individuální i kolektivní identity. Důraz je kladen i na lidská a kolektivní práva, teritoriální příslušnost, historii a filozofii Mayů i na jejich indiánskou identitu. Z důvodu posílení rodinné výchovy, která je Mayi velmi ceněna, jsou se vzdělávací institucí úzce spjati i rodiče dětí.

Domorodí obyvatelé ve srovnání s nedomorodými vykazují nižší úroveň vzdělání. Domorodý obyvatel se vzdělával v průměru 1,3 roky, nedomorodý obyvatel Guatemaly v průměru 5 let. U domorodých dětí je větší pravděpodobnost, že nebudou do školy zapsány nebo do ní budou zapsány v neodpovídajícím (vysokém) věku. U domorodých dětí je větší pravděpodobnost, že budou opakovat ročník nebo budou vyloučeny ze školy před dosažením gramotnosti. Zhruba 70 % nedomorodých dětí ve věku 10–12 let je zapsáno ve škole, u domorodých to je pouze polovina. Bez vzdělání je 60 % domorodých obyvatel Guatemaly, 40 % domorodých obyvatel vykazuje primární vzdělání jako nejvyšší dosažené. Mayské muži jsou ve srovnání s mayskými ženami více vzdělání. Polovina všech mayských mužů sice nemá žádné vzdělání, ve srovnání se 75 % mayských žen. U nedomorodých obyvatel nejsou tak výrazné rozdíly v úrovni vzdělání mezi pohlavími. (Patrinos a Velez, 2009)

Guatemalské školství je charakteristické vysokou mírou neúspěchu ve všech ročnících a s tím souvisejícím opakováním ročníků. Pouze 52 % dětí je do školy zapsáno ve správném věku, 70 % venkovských dětí je staršího věku, než by měly být oproti 50 % dětí v městských oblastech. Míra opakování ročníku je v průměru 47 % a je opět vyšší

ve venkovských oblastech. Domorodé děti budou s větší pravděpodobností zapsány pozdě do školy a také budou s větší pravděpodobností nějaký ročník opakovat. (Patrinos a Velez, 2009)

Studie ukázaly, že investice do školství, především do toho na nižší úrovni, je velmi výhodná investice z pohledu jednotlivce i z pohledu společnosti. Nejvýhodnější je investice do primárního vzdělávání, její návratnost dosahuje 19 %, s vyšším stupněm vzdělávání se návratnost investice snižuje. (Patrinos a Velez, 2009)

Ve školách nebyla dlouhou dobu vyučována sexuální výchova. V rodinách se o tématech sexu nehovořilo, mladí lidé postrádali potřebné informace. V roce 2008 podepsala guatemalská vláda spolu s vládami 30 dalších zemí Karibiku a Latinské Ameriky deklaraci o zahrnutí sexuální výchovy do školních osnov ve všech školách k roku 2015. (Wehr a Tum, 2013)

Vilímková (2014) píše, že v současnosti je množství škol a i jejich materiální vybavení na dostatečné úrovni, školám se často dostává podpora ze zahraničí, učitelé jsou vzdělaní. Kladně je hodnoceno také fungování státních bilingvních škol, které jsou vedeny mayskými organizacemi a nabízejí vzdělávání v souladu s oficiálními osnovami státu i s představami Mayů. Mnohé mayské organizace nabízejí i vzdělávání pro dospělé, kterého využívají hlavně ti, kteří k němu neměli dříve přístup kvůli vleklé občanské válce. I dnes ještě v některých oblastech nevidí někteří „tradiční“ mayští otcové smysl posílat domorodé dívky do škol. Dívky jsou dle jejich názoru vychovávány pro rodinný život. (Vilímková, 2014)

Mezi lety 1994–2004 se míra gramotnosti mezi domorodým obyvatelstvem ve věku 15 – 24 let zvýšila z 60 % na 71 %, u obyvatel Ladino se zvýšila z 95 % na 96 % (Valera-Garcia, 2014).

I když došlo k výraznému zlepšení v dostupnosti primárního školství pro domorodé děti, počet let, které stráví ve škole, je stále výrazně nižší než u dětí Ladino. Jejich šance posunout se po pomyslném socio-ekonomickém žebříčku jsou výrazně omezené. Mayové často nemluví španělsky, pokud ano, hovoří se znatelným akcentem a chybnou gramatikou, což vyvolává další diskriminaci. Mají rovněž nedostatek znalostí o fungování státního systému a o makroekonomii. (Valera-Garcia, 2014)

5.2 Pracovní podmínky

Podle sociologických studií zůstávají i v dnešní době v guatemalské společnosti zakořeněny mnohé předsudky, díky kterým domorodí obyvatelé hledají práci mnohem obtížněji než obyvatelé Ladino (Křížová, 2016).

Orozco a Valdivia (2017) píše, že vliv na skladbu pracovníků a jejich schopnosti má kvalita předcházejícího vzdělání. Dobré vzdělání je nezbytné k dosažení kvalitnějších pracovních pozic. Velké množství lidského kapitálu země dosáhlo pouze základního vzdělání, což se odráží na složení pracovní síly.

Dle údajů z roku 2013 mělo 12 a více let vzdělávání, což je dle Hospodářské komise pro Latinskou Ameriku a Karibik doba vzdělávání, která omezuje riziko chudoby, pouze 7 % guatemalské pracovní síly. (Orozco a Valdivia, 2017)

Vilímková (2014) píše, že v 60. – 80. let 20. století, bylo pracovní uplatnění mayských žen velmi omezené. V dnešní době se již domorodé ženy mohou uplatnit i v zaměstnání mimo rodinu. Venkovské ženy prodávají zemědělské plodiny a ruční výrobky, jiné pracují v pouličních občerstveních. Mayské ženy dnes najdeme i na úřadech – pracují v mayských organizacích nebo v domácích či zahraničních neziskových organizacích.

Mayové obývají venkovské oblasti, pracují hlavně v místním zemědělském sektoru. V menší míře se také zabývají řemesly, hrnčířstvím, keramikou, tkaním, nabízením služeb a obchodem s dobyt看em. Své výrobky prodávají i na velkých trzích (*Chichicastenago*) zahraničním turistům. (Valera-Garcia, 2014)

Vilímková (2014) uvádí, že Mayové pěstují plodiny zejména pro vlastní spotřebu – kukuřici, fazole, rajčata, cibuli, papriky, obilí, boby, kávu, kakao, ovoce a kardamon, ve výše položených oblastech pěstují brambory a léčivé rostliny. Pro snadnější zpracování a následný prodej toho, co vypěstují, se obce často sdružují do družstev. V období sklizně cukrové třtiny, banánů, kávy a bavlny nacházejí muži sezónní práci na jihu země – v oblastech bývalých latifundií. Mayské ženy pracují na polích, obstarávají domácnost, věnují se ručním pracím. Majetnější ženy si pronajímají malý obchůdek, jiné prodávají vypěstované plodiny a ruční výrobky na tržištích. (Vilímková, 2014)

Jak píše Heckt (1999), v mayských komunitách jsou pracovní dovednosti velmi ceněny a děti se je učí od útlého dětství. Pomáhají rodičům s péčí o mladší sourozence, starají se o domácí zvířata nebo obstarávají pochůzky. Heckt (1999) dále uvádí typicky ženské práce – péče o domácnost, výchova dětí, chov hospodářských zvířat, pomoc s prací na poli, ale také činnosti přinášející příjem díky obchodu (řemeslná výroba, textil, služby). Typicky mužské práce jsou práce na poli a práce za mzdu. Muži se v omezené míře věnují také výchově dětí.

Fuentes (1991) také píše, že mnohé rodiny, které vlastní kousek půdy se reorganizovaly na produkci pro zemědělský export. Ženy a dívky pracují převážnou část dne na poli a zároveň jsou pořád zodpovědné za domácí práce. Muži prodávají výrobky lokálním obchodníkům. Fuentes (1991) dodává, že se jedná o dávno existující patriarchální strukturu v mayských rodinách, muži zabezpečují vnější vztahy rodiny a snaží se posílit svou ekonomickou kontrolu nad příjmy rodiny.

Minority Rights Group International (2013) zmiňuje, že polovina domorodého obyvatelstva Guatemaly je zaměstnána v nízkopříjmovém zemědělství, ostatní domorodí obyvatelé na venkově přežívají díky samozásobitelskému hospodaření. Pracovní i životní podmínky zemědělských dělníků jsou tíživé (nízké mzdy, nocování přímo na polích v přeplněných přístřešcích, nebezpečí nákazy respiračními onemocněními, zejména tuberkulózu.)

Domorodé obyvatelstvo postrádá přístup k půjčkám, rekvalifikacím, technologiím a také ke spojení – infrastruktuře. Nemohou se svými produkty proniknout do větších tržních řetězců, jejich produkce je určena pro lokální a regionální spotřebu. (Valera-Garcia, 2014)

Minority Rights Group International (2013) zmiňuje, že Mayové, kteří obývají městské oblasti, jsou zaměstnáni v neformálním sektoru (šedé ekonomice), nebo řídí malé podniky. Velké množství domorodých žen pracuje v továrnách (*maquilas*) zaměřujících se na zpracování zboží pro export. V továrnách tvoří ženy 80–90 % zaměstnanců, s 54 % převažují dívky ve věku 15–25 let. Pracují přesčas, bez zdravotního pojištění a sociálního zabezpečení, nemají přístup k zákonné legislativní ochraně, jejich plat dosahuje jen do 43 % výše platu mužů. Domorodé ženy jsou často na pracovištích obětmi fyzického i sexuálního násilí. Jak Minority Rights Group International (2013) dodává, ve městech je častá diskriminace domorodých pracovníků. Více než polovina majitelů firem přiznala, že domorodým obyvatelům vyplácí nižší mzdy za stejnou práci než obyvatelům nedomorodým.

5.3 Přístup ke zdravotní péči

Jak píše Minority Rights Group (2018a), zdravotnický systém Guatemaly se potýká s nedostatkem finančních zdrojů i personálu. Obyvatelům není poskytována řádná zdravotní péče. Domorodí obyvatelé ve srovnání s obyvateli Ladino vykazují horší zdravotní statistiky.

Podle ústavy garantuje guatemalská vláda všem svým občanům bezplatnou zdravotní péči, za kterou je zodpovědné Ministerstvo zdravotnictví. Veřejný zdravotnický systém je tříступňový. První stupeň představují zdravotní střediska ve venkovských oblastech, která poskytují základní primární péči a vakcinaci. Druhým stupněm jsou zdravotnická centra v menších městech poskytující základní primární péči a ošetřující některé naléhavé případy a nejvyšší stupeň představují nemocnice nacházející se v městských oblastech a hlavních městech departmentů, které svým pacientům poskytují specializovanou péči a pohotovostní službu. (Ippolito et al., 2017)

Cerón et al. (2016) píše, že veřejné zdravotnictví v Guatemale je hlavním poskytovatelem zdravotní péče domorodým obyvatelům. Veřejná zařízení trpí nedostatkem financí, zdravotnických pracovníků, léků a zdravotnického materiálu. Křížová (2016) uvádí, že zhruba 55 % domorodých obyvatel nemá přístup k základním zdravotnickým službám.

Jak píše Cerón et al. (2016), Ministerstvo zdravotnictví Guatemaly je zastáncem politiky „upřednostňování“ poskytování zdravotní péče nastávajícím matkám a malým dětem. V městských zdravotnických zařízeních jsou služby poskytovány i dalším skupinám obyvatel, ve venkovských domorodých oblastech nikoliv. Nemocní muži odcházejí ze zdravotnických zařízení bez ošetření a s odpovědí, že „muž nikdy neonemocní“. Podobná situace je u dívek a žen, které jsou tázány, zda jsou těhotné. Je-li jejich odpověď záporná, není jim poskytnuta žádná lékařská péče.

Jak Cerón et al. (2016) dodává, poskytnutí lepší zdravotnické péče, kratší čekací doba a získání potřebných léků ovlivňují známosti.

Ippolito et al. (2017) uvádí, že dle ústavy je bezplatná zdravotní péče v zemi k dispozici všem obyvatelům, domorodí obyvatelé vykazují horší zdravotní statistiky. Jejich průměrná naděje na dožití je při narození o 13 let kratší než u nedomorodých obyvatel a polovina domorodých dětí trpí zpomaleným růstem. Ippolito et al. (2017) dále píše, že tříступňový veřejný zdravotnický systém země pokrývá potřeby asi 70 % populace.

Jak dále dokládá Cerón et al. (2016), domorodé ženy mají ve srovnání s ženami nedomorodými dvakrát vyšší pravděpodobnost, že během porodu zemřou. Poměr mateřské úmrtnosti je 163, respektive 78 na 100 000 narozených dětí. Department země *Alta Verapaz*, obývaný zejména domorodými obyvateli, se nachází na prvním místě v zemi v novorozenecké úmrtnosti a úmrtnosti matek při porodu. Od listopadu 2013 působí v rámci programu *Brigada médica cubana* 122 kubánských zdravotnic a odhaduje se, že se jejich počet se zvýší na 355 a budou pracovat v 17 departamentech země. (Granma, 2013)

Guatemala je díky vysoké míře plodnosti nejlidnatější zemí Střední Ameriky a počet obyvatel země stále roste díky velkému množství žen v reprodukčním věku. Populace země je nejmladší v celém regionu – polovina populace země je mladší 19 let. Míra plodnosti v Guatemale v poslední době klesla z důvodu omezení financování zdravotních programů vládou, porodnost stále dosahuje počtu 3 dětí na ženu, u domorodých žen je porodnost vyšší. (CIA, 2018)

Minority Rights Group (2018a) uvádí, že na celonárodní úrovni je pouze 59 % dětí ve věku mezi 12–24 měsíci života řádně očkováno, pokud jde o oblasti obývané domorodými, jsou procenta ještě nižší – 38 – 44 % řádně očkovaných dětí (regiony *Huehuetenango* a *Quiché*).

Díky geografickým, jazykovým a kulturním překážkám mají domorodé ženy ztížený přístup k odpovídající reprodukční zdravotní péči. Mnoho žen odrazuje diskriminační postoj ze strany zdravotnického personálu a nedostatek kulturní citlivosti. (U. S. Department Of State, 2016)

Cultural Survival (2017b) píše, že domorodé ženy z venkovských oblastí musí za kvalitní zdravotní péči dlouho cestovat, což je pro ně finanční náročné a v době nemoci velmi namáhavé. Z důvodu jazykové bariéry domorodé ženy ve zdravotnických zařízeních nedokáží popsat své zdravotní problémy, zdravotnický personál nemluví domorodými jazyky a překladatelů je nedostatek.

Ippolito et al. (2017) zmiňuje, že mezi domorodými komunitami souběžně se „západní“ zdravotní péčí funguje síť „etnomedicíny“, která zahrnuje šamanství, bylinkářství a porodnictví.

Pro mladé mayské dívky je přístup ke státěm poskytované lékařské péči problematický, potřebují totiž povolení a podporu rodičů (Wehr, Tum, 2013).

Dle Křížové (2016) je pouze polovina domorodých rodičů ochotna svěřit nemocné dítě „bílému lékaři“ kvůli přetrvávajícím předsudkům.

Wehr a Tum (2013) uvádějí, že velkým problémem v mayské společnosti je nechráněný pohlavní styk. Rodičovská výchova, tradiční kultura a přetrvávající machismus v domorodých komunitách mají velký podíl na neinformovanosti mladých lidí v oblasti sexuální výchovy. Mnoho domorodých obyvatel dokonce nevěří v existenci sexuálně přenosných chorob. V případě, že je určitý druh antikoncepce Mayům dostupný, informace o správném použití jsou často ve španělském jazyce. Rozhodne-li se dívka pro ochranu při pohlavním styku, a chlapec s ochranou nesouhlasí, je dívka bezmocná. Mayské dívky nemají ve společnosti žádnou rozhodovací sílu. Na závěr Wehr a Tum (2013) vyvozují, že měnit mayské zvyky a mentalitu domorodého obyvatelstva je obtížný a dlouhý proces. Služby zabývající se reprodukčním zdravím musí být dostupnější pro všechny dospívající v Guatemale i pro mayskou populaci. Mladí lidé potřebují jasný signál, že používání antikoncepce je žádoucí a přijatelné. Výsledkem bude zvýšení používání antikoncepce i v domorodých komunitách.

Wehr a Tum (2013) uvádí, že nejvíce zranitelné a marginalizované jsou v guatemalské společnosti dospívající mayské dívky. Je na ně vyvíjen tlak, aby se brzy vdaly a rodily děti. Domorodé dívky mají omezené možnosti vzdělávání, nedostatek informací týkajících se pohlavního styku. Sňatek je často řešením omezených příležitostí k dosažení ekonomické prosperity. Přibližně 40 % domorodých dívek vstupuje do manželství před dovršením 18 let, což je dvakrát více než u dívek nedomorodých.

Vilímková (2014) píše, že tradiční medicína¹⁴ vždy patřila mezi důležité materiálně- duchovní aspekty života Mayů. Dnes zažívá obrodu. Mladí Mayové však v dnešní době upřednostňují moderní přístupy k léčbě, vyhledávají lékařskou péči, užívají chemicky připravené léky a podstupují preventivnímu očkování. Vilímková (2014) dodává, že v dnešní době přicházejí lidé nejčastěji za tradičními léčiteli kvůli vyrovnání se s minulostí (násilí, ztráta dětí) či kvůli špatným vztahům v rodině, se sousedy nebo autoritami. Problémem mnoha obyvatel je strach (z možného opakování minulosti, rostoucí kriminality, domácího násilí, strach ze ztráty majetku – v oblastech,

¹⁴ Příchozí „pacienti“ jsou léčeni pomocí duchovního spojení se silami dnů. Léčí se bylinami a přírodními přípravky, jako jsou kapky, sirupy, masti. Součástí léčby je i úprava jídelníčku, k léčbě také přispívají rituály, který musí být provedený ve vhodný den na vhodném místě. (Vilímková, 2014)

kde jsou naleziště nerostných surovin či úrodná půda). Lidé s komplikovanějšími zdravotními problémy jsou dnes léčeni ve státních zdravotnických zařízeních.

Tradiční medicína je v mayské společnosti i dnes upřednostňována před „moderním lékařstvím“ v oblasti porodnictví. Zrození nového života, role ženy-matky i poslání porodní báby¹⁵ mají i v dnešní „moderní“ mayské společnosti stále nepostradatelný význam. Porodní bába má velkou autoritu a neocenitelnou funkci ve venkovských oblastech v předporodní péči o budoucí matku a rovněž i následně v době narození dítěte. Je-li porod vyhodnocen jako rizikový, je rodička posílána do řádné porodnice. (Vilímková, 2014)

Dle údaje Populačního fondu OSN (*United Nations Population Fund – UNFPA*) z roku 2016 se 66 % porodů konalo za asistence kvalifikovaného zdravotnického personálu (U. S. Department Of State, 2016).

Minority Rights Group (2018a) uvádí, že k 79 % porodů, převážně v domorodých oblastech, dochází za přítomnosti porodních bab. Z tohoto důvodu byl v roce 2015 schválen návrh zákona, jehož úkolem bylo posílit vztah porodních bab s veřejným zdravotním systémem a také rozšířit jejich znalosti.

V březnu 2017 prezident *Morales* vetoval návrh zákona, který by formálně uznal funkci porodních bab¹⁶ a přidělil jim finanční příspěvek ve výši 400 dolarů ročně. Důvodem odmítnutí návrhu zákona byl jeho název napsaný pouze v jednom z mayských jazyků. Podle prezidenta nekorespondoval s jazykovou různorodostí mayského obyvatelstva. (Pocasangre, 2017)

Cultural Survival (2017b) vidí toto vysvětlení jako jasnou diskriminaci, neboť prezident nikdy nevetoval návrhy zákonů, které byly pouze ve španělštině, přitom se jednalo o totožnou situaci.

Cerón et al. (2016) provedli studii, která se zaměřovala na diskriminaci domorodých obyvatel ve veřejných zdravotnických zařízeních. Bylo zjištěno, že domorodí obyvatelé Guatemaly jsou při návštěvách zdravotnických zařízení vystaveni trojí diskriminaci – v přístupu k zdravotnickým zařízením, netaktnímu zacházení během péče a k zanedbávání lékařské etiky. Diskriminace v přístupu k lékařským zařízením je založena na znalosti, respektive neznalosti španělského jazyka. Domorodí obyvatelé

¹⁵ Porodní bába je v mayské společnosti chápána jako nositelka moudrosti předků a je spojena s nejposvátnějším okamžikem života rodiny a společnosti – se zrozením nové bytosti. (Vilímková, 2014)

¹⁶ V Guatemale se jim říká *comadronas* (ze španělštiny).

neovládají domorodý jazyk, nemohou popsat své zdravotní problémy a nejsou schopni porozumět lékařské terminologii. Lékaři a zdravotní sestry často odmítají pacienty, kteří nehovoří španělsky. K netaktnímu zacházení během péče Cerón et al. (2016) uvádí, že pacienti i jejich rodiny se často setkávají se zkreslenými informacemi o nepřítomnosti lékaře, o nedostatku léků, nemožnosti testování, lži týkající se jejich diagnózy nebo závažnosti zdravotního stavu. Lékaři často vykonávají lékařské zákroky bez předchozího informování a souhlasu pacientů (císařský řez, sterilizaci). Zanedbávání lékařské etiky je popisováno jako nezájem zdravotnického personálu o pocity pacientů, nedostatek soucitu a empatie. Lékaři málokdy vysvětlí pacientovi okolnosti jeho nemoci a následné léčby.

5.3.1 Přístup k pitné vodě

Guatemala splnila v roce 2015 jeden z Rozvojových cílů tisíciletí – snížit o polovinu podíl lidí, kteří nemají přístup k nezávadné pitné vodě. Na 93 % guatemalského území mají lidé přístup k nezávadné pitné vodě, ve venkovských oblastech je 87 % území s přístupem k nezávadné pitné vodě. (Water for people, neuvedeno)

Při budování kanalizační sítě k takovému pokroku nedošlo, ve venkovských oblastech mělo v roce 2015 přístup k základní kanalizaci pouze 53 % obyvatel, ve městech 81 % obyvatel (JMP, 2017). I přes vládní iniciativy, které měly vést ke zlepšení situace, se domorodé venkovské oblasti neustále potýkají s problémem chybějící kanalizační sítě (Agroamerica, 2017).

Pomocí vody se zjistilo, že řeky jsou často kontaminovány bakteriemi, ke kontaminaci řek dochází v místech s největším množstvím populace. Kontaminovaná voda má neblahý vliv na zdravotní stav domorodého obyvatelstva, které je na vodě z řek závislé a využívá říční vodu i jako zdroj pitné vody. (Agroamerica, 2017)

Tito domorodí obyvatelé jsou vystaveni riziku přenosu onemocnění jako je průjem, břišní tyfus a žloutenka typu A (Charitywater, 2017). Závadná voda je příčinou úmrtí jednoho z dvaceti domorodých dětí ve věku do 5 let (Agroamerica, 2017).

Wilson (2016) píše, že 97 % dostupné říční vody je kontaminováno bakterií, která má původ ve fekáliích. Častá střevní onemocnění znamenají pro chudé rodiny další finanční zátěž. Děti nechodí do školy, dospělí do práce, peníze je nutno vynaložit na léčbu a šetřit na jídle.

Společnost *Agroamerica* se spolu s Agenturou USA pro mezinárodní rozvoj (USAID) aktivně zapojuje do boje s problémem závadné vody. Poskytla domorodým rodinám 690 přírodních hliněných filtrů k čištění vody. Odhaduje se, že díky této pomoci profituje z čisté vody 3000 lidí v dané oblasti. (Agroamerica, 2017)

Iwgia (neuveдено) píše, že mnoho problémů s vodou je způsobeno absencí zákona upravujícího využívání vody. Mnoho podniků této situace zneužívá, neplatí za používání vody, nepodílejí se na její ochraně a zřikají se zodpovědnosti, pokud vodu kontaminují. V Guatemale nejsou žádným zákonem chráněny ani zdroje podzemní vody. Jak Iwgia (neuveдено) dodává, většina těchto zdrojů se nachází na území, které je obýváno domorodými obyvateli, stát jim neposkytuje žádné finanční prostředky na jejich ochranu.

5.4 Podvýživa a chudoba

Nejvyšší míru podvýživy vykazují děti domorodých matek s nízkou úrovní vzdělání žijících ve venkovských oblastech nebo v okrajových částech měst. V Guatemale trpí polovina dětí zpomaleným růstem a čtvrtina dětí podvýživou. (ECLAC, 2010)

Oxfam International (2018) tvrdí, že dokonce polovina ze všech domorodých dětí v Guatemale trpí podvýživou. Na situaci má vliv i sucho a různé přírodní katastrofy.

V únoru 2012 vyhlásila vláda prezidenta *Moliny* plán *Pacto Hambre Cero* (Pakt nulový hlad). Cílem bylo vymýtit extrémní chudobu a chronickou podvýživu dětí. Plán počítal se snížením extrémní chudoby o 10 % po 4 letech a o dalších 24 % v následujících 10 letech. (Ministerio de Agricultura Ganadería y Alimentación, 2012)

Jak však Vilímková (2014) dodává, ministerstva neuvádějí částky, které byly vynaloženy na realizaci plánu ani faktické příklady dosažených výsledků. Zástupci mayských komunit zatím o projektu pochybují. Nicméně sama Vilímková (2014) se domnívá, že k dosažení hmatatelných výsledků je nutné, aby projekt trval déle.

Navzdory tomu, že je Guatemala považována za největší ekonomiku Střední Ameriky a v posledních letech po ekonomické stránce roste, můžeme v zemi pozorovat největší míru nerovnosti v rámci Latinské Ameriky. Tato nerovnost se projevuje chudobou a s ní související podvýživou a také novorozeneckou úmrtností dětí a jejich matek hlavně v oblastech osídlených domorodými obyvateli a na venkově. (World Bank Group, 2018a)

Dle studie Světové Banky (*Poverty Assesment in Guatemala*) se v zemi během let 2000–2006 snížila míra chudoby z 56 % na 51 %. V roce 2014 atakovala míra chudoby 59,3 %. Ze všech lidí, kteří žijí v chudobě, je 52 % domorodých. (World Bank Group, 2009)

V Guatemale neexistuje přímý vztah mezi ekonomickým růstem a snižováním chudoby. V období největšího ekonomického růstu – 5,2 % v letech 1950 o se míra chudoby téměř nezměnila – v roce 1950 bylo v zemi 75 % chudých a o 30 let později 71 %. Do roku 2010 docházelo k 3 % ročnímu ekonomickému růstu a míra chudoby se snížila na 60 %. (Consejo Editorial de Plaza Pública, 2013)

Křížová (2016) uvádí, že v posledních letech se stále zvyšuje kvalita a dostupnost lékařské péče, klesá novorozenecká i dětská úmrtnost, stoupá průměrná délka života, ale chudoba v zemi se nesnižuje. Dle reportu Světové banky žije v Guatemale pod hranicí chudoby 25 % obyvatel Ladino a 75 % domorodých obyvatel (World Bank Group, 2015). Wehr a Tum (2013) tvrdí, že dokonce 83 % domorodé populace žije v chudobě. Extrémní chudobou je zasaženo 7,4 % obyvatel Ladino a 21,8 % domorodého obyvatelstva (Iwgia, neuvedeno).

Danver (2015) píše, že chudobu domorodých obyvatel v posledních letech negativně ovlivnil růst cen základní potraviny – kukuřice, a to až o 70 %.

Míra chudoby je v zemích Latinské Ameriky rozdílná Hospodářská komise pro Latinskou Ameriku a Karibik řadí Guatemalu do skupiny zemí se střední až velkou mírou extrémní chudoby (19–29 % extrémně chudých). (ECLAC, 2010)

Venkovské oblasti země, které jsou obydleny převážně domorodými obyvateli (sever, severozápad, jihozápad země), vykazují nejvyšší míru chudoby – 72 %, z toho 24,4 % chudoby extrémní. Chudoba dosahuje nejvyšších hodnot v departamentech obývaných Mayi (91,7 %). Pouze 10,5 % domorodých žije nad hranicí chudoby. Chudoba souvisí s dorozumívacím jazykem. Oblasti (sever a severozápad), kde žijí Mayové hovořící pouze domorodými jazyky, jsou chudší. Domorodí monolingvní Mayové se z tohoto důvodu nacházejí na nejnižší příčce ekonomického žebříčku. Guatemala má druhou nejvyšší míru nerovnosti v Latinské Americe, *Giniho koeficient*, který reflektuje nerovné rozdělení příjmů, dosahuje hodnoty 48,3. (Valera-Garcia ; WB, 2018)

Jak Valera-Garcia (2014) dále píše, Guatemala by se měla snažit vymanit domorodou populaci z chudoby, zajistit jí přístup k odpovídajícímu vzdělávání a ke zdravotní péči,

aby se domorodí lidé mohli aktivně podílet na lokální, národní i globální ekonomice. Valera-Garcia (2014) dále uvádí 2 protichůdné názory. První tvrdí, že domorodým lze pomoci z chudoby podporou jejich vlastního kulturního potenciálu. Druhý je v rozporu s prvním a uvádí, že právě domorodé obyvatelstvo a jejich kultura jsou příčinou nedostatečného rozvoje Guatemaly.

Jak píše Vilímková (2014), mayské komunity se snaží chudobě čelit různými způsoby. Zaměřují se na poskytování kvalitního vzdělávání mladým lidem, je realizováno také mnoho výukových programů zaměřených i na dospělé – kurzy udržitelného a ekologického hospodaření a zdravotní prevence. Podporovány jsou i zemědělské projekty, které mají zajistit obyvatelům žijícím v odlehlých venkovských oblastech soběstačnost.

5.5 Účast na politickém a společenském životě

Jak píše Minority Rights Group (2017b), díky historickému vývoji stále dochází k vylučování domorodých obyvatel z participace na politickém životě země. Jejich přístup do státní správy a do vysokých veřejných funkcí je také limitovaný.

Robinson (2008) píše, že až do roku 1945 bylo volební právo spjato s úrovní dosaženého vzdělání. Ačkoliv v dnešní době představují domorodí obyvatelé více než polovinu celkové populace země, jejich politické zastoupení této skutečnosti neodpovídá. Ve volebním systému Guatemaly je patrné, že domorodí obyvatelé v něm mohou participovat pouze jako voliči bez reálných šancí na zvolení. (Iwgia, neuvedeno)

V Guatemale je, jak zmiňuje Minority Rights Group (2017b), ústavou garantováno všeobecné hlasovací právo, volební práva domorodých lidí jsou však omezována například zdlouhavou registrací voliče, pořádáním voleb v období sklizně či nemožností potencionálních voličů dopravit se na místo voleb.

Inter-Parliamentary Union (2014) udává, že domorodí obyvatelé mají pouze 12–15 % zastoupení v parlamentu země.

Do kongresu země bylo v roce 2015 zvoleno z celkového počtu 158 členů pouze 21 zástupců z řad obyvatel domorodého původu (13,3 %), domorodé ženy byly jen dvě. (Minority Rights Group, 2018a)

U. S. Department Of State (2016) píše, že členem guatemalské vlády je pouze jeden zástupce z řad domorodých obyvatel, jeden zástupce domorodých obyvatel působí také na nejvyšším soudu a jeden domorodý zástupce působí na ústavním soudu země. Nejvyšší míru zastoupení mají domorodí obyvatelé v orgánech místní samosprávy – zaujímají 113 křesel z celkových 333 zvolených v roce 2015. Domorodé ženy jsou ještě více diskriminovány než muži, jejich zastoupení v kongresu země odpovídá pouze 1,27 %. Mohou jen obtížně prosazovat své zájmy a potřeby. (Cultural Survival, 2017b)

Domorodí obyvatelé nejsou zastoupeni v hlavních politických stranách země, nemohou prosazovat svá práva ani vznášet své požadavky. V Guatemale existuje pouze jedna politická strana (*Winaq*), ve které je zastoupeno jen domorodé obyvatelstvo. Má však omezené finanční zdroje a ve volbách obvykle získá okolo 3,5 % hlasů. (Minority Rights Group International, 2015)

Politická strana *Winaq*¹⁷ v roce 2011 neúspěšně nominovala *Rigobertu Menchúovou* do guatemalských prezidentských voleb (Křížová, 2016).

Další překážkou pro participaci v politickém životě jsou pro Maye nové oficiální identifikace „DPI“, které se v zemi začaly vydávat v roce 2010 a jsou od té doby nezbytně nutné k účasti na politickém životě (Cultural Survival, 2017b). Půl milionu obyvatel tuto identifikaci stále postrádá – jedná se převážně o venkovské domorodé ženy. Mnoho Mayů také ztratilo své identifikační dokumenty během nuceného vysídlení za občanské války. (Rashón, 2017)

Mayské obyvatelstvo čelí znevýhodňování i v soudní oblasti. Kvůli nedostatku bilingvních soudců a překladatelů jsou soudní řízení vedena ve španělštině. (Minority Rights Group, 2017b) U. S. Department Of State (2016) uvádí, že zákon sice stanovuje pro soudní řízení překladatele, ti však nejsou vždy k dispozici. Státní úředníci vedou soudní řízení ve španělštině, přestože mnoho zúčastněných hovoří pouze domorodým jazykem.

Domorodí nevzdělaní muži jsou nuceni sloužit v armádě země proti své vůli, v policejních složkách země jsou však zastoupeni pouze 14 % (Minority Rights Group, 2017b).

¹⁷ V překladu člověk. (Křížová, 2016)

Jak uvádí Cultural Survival (2017b), dle Mírových dohod z roku 1996 i dle Deklarace OSN o právech domorodých obyvatel (UNDRIP) by měl být domorodým garantován svobodný přístup k rádiovým frekvencím. Problémem je návrh zákona č. 4087 – Zákon o komunitních médiích (*Ley de Medios de Comunicación Comunitaria*), kterým měla být povolena jedna komunitní rádiová stanice na obec. Jeho působnost byla guatemalským kongresem pozastavena v roce 2010. Obsluha radiových stanic pro domorodé obyvatelstvo je při své práci diskriminována ze strany mainstreamových médií, čelí raziím, které jsou spojeny se zabavováním vybavení a možným uvězněním. Jak dále Cultural Survival (2017b) uvádí, během 10 let (2006 – 2016) byla provedena razie ve 12 radiostanicích provozovanými domorodými obyvateli, ve čtyřech případech došlo k jejich zatčení. Dosud v zemi neplatí žádný zákon, který by zakazoval rádiové vysílání bez licence, návrh zákona byl již předložen. Schválením zákona dojde k porušení práva domorodých obyvatel na svobodu projevu.

5.6 Vlastnictví půdy

Mayské obyvatelstvo čelí zásadnímu problému – nedostatečnému přístupu k půdě (Křížová, 2016). V Guatemale se můžeme setkat s největší nerovností distribucí v celé Latinské Americe. Uvádí se, že 3,2 % hospodářství pokrývají 65 % celkové půdy, což má za následek, že téměř 90 % dalších zemědělských podniků má nedostačující velikost, aby poskytly obyvatelům základní obživu. (Minority Rights Group, 2018a)

Manos Unidas (2018) uvádí dle údajů z roku 2013, že 8 % velkostatkářů vlastní 80 % obdělávatelné půdy.

Velké plantáže se rozprostírají v úrodných pobřežních pásech, velkostatkáři zde pěstují plodiny určené pro export – banány, cukrovou třtinu, kávu a bavlnu. Malí farmáři, Mayové, pěstují základní plodiny (kukuřici, fazole a rýži) na kamenných neúrodných zbytcích půdy ve výše položených oblastech. Mnoho Mayů je díky nemožnosti obstarat základní potřeby pro své rodiny nuceno migrovat za prací na velké plantáže. (Minority Rights Group, 2017a)

Jak dodává Minority Rights Group (2017b), 75 % nejkvalitnější půdy v zemi je kontrolováno 1 % exportně zaměřených zemědělských pěstitelů.

Přístup k půdě a její vlastnictví je v Guatemale tématem politických svárů. Země je v tomto ohledu považována za jednu z nejméně spravedlivých společností na světě.

Ačkoliv v Guatemale žije 40–60 % domorodých obyvatel, přísluší jim v jejich vlastní zemi pouze nepatrná část půdy. (Cultural Survival, 2017b)

Guatemalská vláda neuznává právo domorodých obyvatel na půdu, kterou zdědili po předcích. Neexistuje žádný státní registr, který by přiznal domorodým obyvatelům vlastnictví půdy. (Manos Unidas, 2018) Jak píše U. S. Department of State (2016), půda domorodých obyvatel není efektivně vyměřena, z tohoto důvodu je právní uznání vlastnického práva na půdu velmi problematické.

Guatemala Human Rights Commission (2011) zmiňuje, že právo na uznání půdy je v Guatemale poznamenáno dlouhou historií nespravedlnosti, útlaku a zdoluhavých pokusů o reformy. Konflikty kvůli půdě mezi národními nebo nadnárodními společnostmi a domorodými obyvateli jsou na denním pořádku.

Domorodí obyvatelé mají speciální vztah k půdě, na které žijí, a také k přírodním zdrojům, které se na ni nacházejí. Těžební průmysl a infrastrukturní projekty jsou pro ně hrozbou. Guatemalský systém vlastnictví půdy je neefektivní, je zde nedostatečná legislativa k prosazení práva domorodých lidí na vlastnictví půdy. Vláda dostatečně nechrání přírodní zdroje, a tak vzniká prostor pro třetí strany a jejich projekty realizované na půdě původních obyvatel. Půda v Guatemale je předmětem konfliktů, politických nepokojů a násilí. (Indian Law Resource Center, nevedeno)

Guatemala Human Rights Commission (2011) dokládá, že Guatemala přijala několik mezinárodních dohod, které by měly podporovat právo domorodých obyvatel na vlastnictví půdy. Podobné ustanovení obsahuje i guatemalská ústava. V praxi je právo domorodých obyvatel na půdu běžně porušováno vládou i nadnárodními společnostmi.

V říjnu 2016 sdružení z řad domorodých obyvatel realizovala hromadný pochod a žádala o uznání svých kolektivních práv na půdu v domorodých oblastech. Předložila soudcům konkrétních právní požadavky ve věci navrácení územních práv. Dříve se požadavky domorodých obyvatel nedostaly ani k soudu, v posledních 5 letech byly některé případy již projednány. Existuje určitá naděje, že by stát mohl obnovit dříve zamítnutá práva domorodých obyvatel na půdu. (Iwgia, nevedeno)

Rostoucí aktivita těžařského průmyslu je přetrvávajícím problémem, který negativně ovlivňuje domorodé komunity (Minority Rights Group, 2018b). Minority Rights Group (2018a) dokládá, že mnoho případů násilí v zemi má přímou souvislost s realizací energetických a těžařských projektů na půdě domorodých obyvatel. Státní instituce jsou

často na straně korporací a soukromých investorů a kriminalizují odpůrce projektů. Násilí vůči domorodým komunitám zůstává nepotrestáno.

Guatemalská vláda je zastáncem těžařského průmyslového modelu, podporuje výstavbu rozsáhlých infrastrukturních projektů. Existují právní mechanismy na ochranu půdy domorodých lidí, komunit, na jejich svobodný, informovaný a předchozí souhlas před zabráním půdy. V praxi však nejsou příliš efektivní a zabírání půdy domorodých obyvatel probíhá i přes jejich nesouhlas. (Minority Rights Group International, 2015)

Cultural Survival (2017b) zmiňuje, že Ministerstvo energetiky a dolů, které uděluje koncese pro těžební a hydroenergetické projekty a těžbu ropy, udělilo k lednu 2017 27 těžebních licencí pouze v departamentu *Huehuetenango*. V roce 2015 bylo vydáno 65 licencí k hydroenergetickým projektům.

Departament Huehuetenango je lokalitou, kde probíhá mnoho projektů i přes nesouhlas mayských obyvatel obývajících tuto oblast. Konflikty mezi zasaženými komunitami a autoritami jsou na denním pořádku, ochránci lidských práv jsou často zatýkáni. Kromě degradace životního prostředí je dalším problémem těchto projektů fakt, že jsou realizovány v místech, která Mayové považují za posvátná, protože pro ně mají duchovní hodnotu. (Minority Rights Group, 2018a)

Guatemala Human Rights Commission (2011) uvádí příklad z lokality *Santa Cruz Barillas* (Huehuetenango), kde v roce 2011 dostala španělská společnost *Hidralia Energia* spolu s místní/guatemalskou přidruženou společností stavební povolení k výstavbě přehrady. Stavba byla povolena i přesto, že 85 % stavbou dotčené domorodé populace se v referendu vyjádřilo proti výstavbě z důvodu poškozování životního prostředí a zásahu do životního stylu. Protesty proti projektu se neobešly bez násilí, ztrát na lidských životech a uvěznění několika domorodých obyvatel. Jak dodává Cultural Survival (2017b), řeka společně se 3 vodopády je cenným ekosystémem s vysokou prioritou ochrany. Místní obyvatelé je považují za posvátné, využívají je pro obřadné účely.

Cultural Survival (2017b) dále uvádí příklad střetu zájmu mezi domorodými Mayi z departamentu Huehuetenango a společností *Promotores y Desarrollos Hídricos, Sociedad Anónima* z roku 2017 v oblasti *Ixquisis*. Mayové demonstrovali proti realizaci hydroenergetických projektů *Pojom I* a *Pojom II* a *San Andrés*. Ani v tomto případě s nimi výstavbu nikdo předem nekonzultoval. Policie a armáda rozehnalý demonstraci střelbou. Byly zaznamenány i ztráty na životech.

Guatemala Human Rights Commission (2011) uvádí, že důl na zlato *El Tamor*, měl být otevřen v roce 2012 v oblasti nedaleko hlavního města *San José del Golfo*. Místní komunity jeho výstavbu jednoznačně odmítly z obav možných zdravotních, sociálních a environmentálních dopadů, které by jeho výstavba mohla přinést a které by postihly současnou i budoucí generaci. Americká společnost však i přesto dostala povolení ke stavbě dolu. Členové zasažených komunit po dobu jednoho roku blokovali přístup ke stavbě. Jejich protest byl neúspěšný a vyvolal násilí vůči domorodému obyvatelstvu.

Mnozí ochránci přírody jsou také znepokojeni znečištěním a poškozením vodních zdrojů z důvodu využívání vody z jezera *Izabal* na chlazení pecí tavících nikl (Minority Rights Group, 2017b).

Jak dodává Minority Rights Group (2018b), střety vyvrcholily v květnu 2017 protestem rybářů, že zpracování niklu kontaminuje zdejší rybářské oblasti. Protesty si vyžádaly jednoho mrtvého a 6 zraněných. Jak píše Minority Rights Group (2018a), environmentální problémy v domorodých oblastech způsobuje i produkce palmového oleje. Jedna třetina celkové produkce palmového oleje je soustředěna v oblasti *Sayaxte*, kterou obývají převážně domorodí obyvatelé.

Cultural Survival (2017b) zmiňuje, že během roku 2016 bylo ve spojitosti s ochranou půdy zabito 16 osob. Nejohroženější skupinou jsou samotní domorodí obyvatelé, obhájci životního prostředí, členové odborů a novináři.

Určitého pokroku v oblasti vlastnictví půdy bylo v posledních letech přece jen dosaženo. Až v roce 2014 bylo kongresem USA schváleno nařízení, které podmiňovalo další finanční pomoc Guatemale poskytnutím odškodnění pro obyvatele, kteří byli negativně ovlivněni výstavbou přehrady. Tisícům mayských rodin byla poskytnuta kompenzace za vysídlení, zdravotní újmu nebo úmrtí během výstavby přehradní nádrže *Chixoy* v 80. letech 20. století. Prezident země *Molina* se veřejně omluvil, došlo k podepsání dohody o vyplacení reparací. Plán počítal s 154 milióny USD a zahrnoval náhradu půdy, vybudování infrastruktury, výstavbu obydlí a dalšího občanského vybavení pro vysídlené obyvatele. Tento případ odškodnění za násilí spáchané vůči domorodým obyvatelům je historicky výjimečný. (Minority Rights Group International, 2015)

K roku 2016 vláda zasaženým rodinám (více než 400 osob tehdy zahynulo) vyplatila 14,2 milionu USD, během následujících 15 let by tato částka měla dosáhnout zmiňovaných 154 milionů USD (U. S. Department Of State, 2016).

5.6.1 Turistický ruch a jeho dopady na domorodé obyvatele

Turistický ruch se v Guatemale začal rozvíjet po ukončení občanské války. Odhaduje se, že v roce 2017 zemi navštívilo asi 2,1 milionu zahraničních návštěvníků, což je o 11 % více než v roce 2016. Turistický ruch přinesl Guatemale zisk ve výši 1,2 mld. USD. (Central America Data, 2018)

Už v roce 1992 došlo mezi Guatemalou, Mexikem, Salvadorem a Hondurasem k vypracování projektu Mayský svět (*El Mundo Maya*). Projekt se zabývá podporou turistického ruchu v uvedených zemích, jeho hlavním úkolem je usnadnění pohybu návštěvníků přes hranice daných zemí a zaměstnání domorodých obyvatel. (Křížová, 2016)

Guatemala se společně s Mexikem, Salvadorem, Belize a Hondurasem podílí na provozování a údržbě Mayské stezky (*Ruta Maya*), jedná se o mezinárodní okružní turistickou trasu, která vede kolem ekologických i archeologických zajímavostí antického mayského města *Tikal* v džungli na severu země – v Peténu. (Robinson, 2008)

V Guatemale se nachází dvě velké biosférické rezervace – *Reserva de la Biosfera Maya* a *Montañas Mayas Chiquinul*. Chráněná území vznikají pod tlakem mezinárodních organizací zabývajících se ochranou přírody, často zcela nepromyšleně. Postrádají politiku ochrany přírody, souhlas místních obyvatel a také to nejdůležitější – finanční prostředky na jejich řádnou ochranu. (Křížová, 2016)

Mayové se bouří proti tomu, aby mayská historická území a posvátná mayská půda byla pro guatemalskou vládu jen zdrojem zisku z turistického ruchu. Vláda považuje mayská archeologická naleziště a mayskou posvátnou půdu za turistické destinace. Mayové považují tento postoj vlády za urážku duchovních hodnot. V zemi neexistuje zákon chránící historicky významná místa. (Minority Rights Group, 2017b)

Jedním z požadavků mayských aktivistů je bezplatný vstup domorodého obyvatelstva do areálů mayských památek. V praxi se tento požadavek zatím nedaří plnit. (Křížová, 2016)

Guatemala neunikla rozmachu ekoturismu, který se začal objevovat v 90. letech 20. století. Cílem nového směru turismu je ochrana a konzervace přírody. Kritiky je ekoturismus vnímán jako pouhý „zelený obal“ pro turistické praktiky, které mají ve finále za následek degradaci křehkých ekosystémů i chudých marginalizovaných komunit obývajících dané oblasti. Vytváření přírodních rezervací je v mnoha případech podmíněno vystěhováním (často násilným) domorodých obyvatel. Území případnou soukromým vlastníkům a přinesou jim zisk. Ekoturismus je v podstatě marketingový trik, neboli „*greenwashing*“ (Robinson, 2008)

Abbott (2016) uvádí příklad konfliktu mezi domorodými obyvateli a státem – spor o lokalitu *Semuc Champey*. Hluboko v džungli v departementu *Alta Verapaz* jsou jedinečné bazény nad podzemní řekou. Pro svoji jedinečnost byla tato oblast deklarována jako chráněná a zapsána pod ochranu Národní rady chráněných území (*Consejo Nacional de Areas Protegidas*, CONAP). V roce 2000 bylo domorodým komunitám žijícím na tomto území uděleno vlastnické právo na pozemky. V roce 2005 však byla přijata nová vyhláška, která již s právy domorodých obyvatel nepočítala. Správa oblasti byla převedena z obce na Národní radu chráněných území a Guatemalský institut cestovního ruchu. Místním komunitám byl zakázán vstup a užívání tohoto území. Jak dále Abbott (2016) dodává, zasažené komunity si tento krok ze strany vlády nenechaly líbit. Více než 200 lidí se rozhodlo obsadit obecní úřad a požadovat navrácení oblasti zpět do správy obce. Akce se neobešla bez násilí a zatčení některých iniciátorů. Podobné scénáře, jak dále Abbott (2016) píše, může vidět i v dalších turisticky významných oblastech, které se nachází v lokalitách osídlených domorodými obyvateli, jako je například *Tikal* či *Iximché*.

Poelzl (2018) píše, že alternativní komunitně založený turismus může domorodým komunitám pomoci. NGOs nabízejí turistům pobyty v mayských vesnicích po celé Guatemale. Návštěvníci mají možnost zapojit se i do dobrovolných prací ve prospěch domorodých komunit, seznámit se s kulturou a každodenním životem domorodých obyvatel.

5.7 Násilí

Wehr a Tum (2013) píše, že již během občanské války docházelo k mnoha případům sexuálního násilí. Odhaduje se, že 90 % všech znásilněných žen bylo domorodého původu. V guatemalské společnosti je údajně násilí vůči mayským ženám normalizováno již od dobytí země Španěly.

Guatemalská společnost i dnes toleruje násilí jako nástroj politického i osobního soupeření. Jedná se o dědictví z doby občanské války, které tvrdě dopadá na guatemalské ženy. V hlavním městě Guatemala City se od roku 2000 znepokojujícím způsobem zvýšil počet zavražděných žen. (Křížová, 2016) Jejich mrtvá těla, nesoucí stopy sexuálního násilí, někdy zohavena, se často nacházejí na ulici (Shulman, 2010).

Sexuální násilí a *femicid* je i v dnešní době v Guatemale na jedné z nejvyšších úrovní ve světě (Minority Rights Group International, 2015).

WHO (2012) vysvětluje femicid jako násilí vůči ženám, může zahrnovat slovní obtěžování, emocionální zneužívání, fyzické a sexuální zneužívání a vyvrcholit vraždou ženy. Pojmem femicid se obecně rozumí úmyslná vražda ženy z důvodu, že je žena. Širší definice zahrnují vraždy žen a dívek z jakéhokoli důvodu.¹⁸ Zarážející je fakt, že 98 % těchto hrůzostrašných činů s sebou nenese žádné pozdější právní kroky (Shuman, 2010).

V roce 2008 byl vydán zákon – Decree 22-2008 proti femicidu a dalším formám násilí (zahrnující mučení, zohavování, znásilňování, zabíjení a bití) vůči ženám. Femicid byl zákonem uznán jako trestný čin. (SIPI, 2008)

Násilí vůči ženám je i nadále nedostatečně vyšetřováno a stíháno. Díky přetrvávající beztrestnosti v zemi je pouze zlomek pachatelů předveden před soud. Data o femicidu neuvádějí etnickou příslušnost obětí. Je nemožné zjistit poměr domorodých žen a žen Ladino zasažených tímto „fenomémem“. (Minority Rights Group, 2018a)

Během ledna – září roku 2017 bylo zavražděno 590 žen, za posledních 9 let bylo celkově zaznamenáno 7 273 případů femicidu v Guatemale. V průměru je zavražděno 62 žen každý měsíc. Tato čísla z Guatemaly dělají pro ženy jednu z nejnebezpečnějších zemí

¹⁸ Femicidu se dopouštějí muži, někdy mohou být do činu zapleteni i rodinní příslušníci dívky či ženy. Femicid se od klasických vražd liší několika způsoby – nejvíce případů femicidu je spácháno partnery či ex- partnery. Případy zahrnují přetrvávající zneužívání žen doma, výhrůžky a zastrasování, sexuální násilí a situace, ve kterých mají ženy méně síly a finančních prostředků než jejich partner. (WHO, 2012)

na světě, společně se sousedními zeměmi – Salvadorem, Hondurasem a Mexikem. (Telesur, 2017)

Shulman (2010) píše, že femicid se v Guatemale rozšířil po skončení občanské války. Ačkoliv došlo k podepsání Mírových dohod, postoj k lidskému životu byl neformální, válka ve společnosti zanechala velkou míru korupce, beztrestnost, obchod s drogami, činnost gangů (maras) a prakticky nevymýtitelnou kulturu násilí. Nejtypičtějším znakem poválečné situace je právě brutální zabíjení žen – femicid.

Vilímková (2014) píše, že v Guatemale v posledních letech roste míra kriminality (pouliční krádeže, ozbrojená přepadení na ulici i v městské hromadné dopravě, domácí násilí, krádeže v obchodech a bytech), což souvisí s prostředím beztrestnosti, s propojením bezpečnostních složek se skupinami pouličního nebo organizovaného zločinu.

Velká míra násilí je viditelná hlavně v městských oblastech Guatemaly. I zde jsou nejvíce násilí vystaveni domorodí obyvatelé, zejména ženy. Kořeny násilí byly formovány dlouhotrvajícím vzorcem genderového násilí vůči domorodým ženám, které byly považovány za „trofeje“. (Minority Rights Group International, 2015)

Mayské dívky a ženy jsou v guatemalské společnosti diskriminovány z důvodu etnického původu a pohlaví. Ženy se v tradiční mayské společnosti starají o obydlí, vychovávají děti. Mužská role je více veřejná. Tato skutečnost staví domorodé ženy do podřízené pozice nejen vůči domorodým mužům, ale i vůči Ladino společnosti. (Wehr a Tum, 2013)

Křížová (2016) vysvětluje, že k růstu násilí došlo po uzavření Mírových dohod po občanské válce. Armáda zabezpečuje ochranu vnějších hranic, boj s kriminalitou je úkolem policie, která nemá dostatek finančních prostředků ani policistů. Guatemalská policie je v boji s násilím bezmocná. Mezi lety 2000–2010 bylo v hlavním městě objasněno pouze 15 z každých 5000 vražd. Za nárůst násilí dává vinu Křížová (2016) demilitarizovaným členům guerill a vládní armády, kteří nedostali jinou příležitost uplatnění po občanské válce nebo se nevyrovnali s návratem zpět do civilního života. Roli hraje snadná dostupnost zbraní a „normalizace“ používání násilí v guatemalské společnosti jako způsobu řešení problémů. Část viny je přisuzována i exulantům, kteří se vrátili z USA zpět do Guatemaly a vybudovali v zemi kopie severoamerických pouličních gangů (marasy). Verbují do svých řad chudé přistěhovalce z venkovských oblastí, vyskytují se i v Hondurasu a Salvadoru.

Prezident Guatemaly *Berger* (2004–2008) podepsal dohodu o stíhání a předávání pachatelů s vládami Hondurasu, Salvadoru a Nikaragui (Křížová, 2016).

5.8 Migrace

Griffith et al. (2017) uvádí, že během občanské války uprchlo mnoho obyvatel Guatemaly do řidce osídlených oblastí Peténu na severu země. Lidé utíkali také do Mexika (v 80. letech 20. století zde fungovalo 100 uprchlických táborů), do Belize a do USA. Do roku 2004 fungoval Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky. Mnoho lidí pomoc úřadu využilo a vrátilo se zpět do vlasti. V dnešní době mnoho obyvatel Guatemaly stále emigruje do USA.

CIA (2018) uvádí, že v roce 2016, po 20 letech od konce občanské války, bylo v zemi stále 257 000 vnitřně vysídlených osob. Návrat domorodých Mayů a venkovských rolníků na původní území je dnes nepříznivě ovlivněn přetrvávající činností násilnických gangů a drogových kartelů.

Guatemalu zasáhla vlna legální i ilegální emigrace do Mexika, USA i Kanady. Důvodem k odchodu ze země byly a jsou politická nestabilita, nedostatek pracovních příležitostí a přírodní katastrofy. Emigrace do USA se zvýšila během občanské války, po jejím konci a po podepsání Mírových dohod ještě více vzrostla. Do Mexika utíkali Guatemalci z důvodu občanské války, dnes emigrují do Mexika za prací. (CIA, 2018)

Z pohledu Guatemaly je nejvýznamnější migrace do USA. Mnohé guatemalské rodiny se nacházejí v tíživé finanční situaci a finanční prostředky zasílané migranty s USA – remitence pro ně představují významný zdroj příjmů. I když se tyto finanční zdroje nezahrnují do oficiálních statistik, tvoří důležitou složku všech středoamerických ekonomik. (Křížová, 2016)

V roce 2015 byla Guatemala (spolu se Salvadorem a Hondurasem) mezi jednou z 10 zemí, do které proudí z USA nejvíce remitencí. Remitence přijaté z USA představovaly v roce 2016 11 % celkového ekonomického výkonu Guatemaly (měřeného pomocí HDP). Celkově poslali v roce 2016 guatemalští emigranti zpět do své rodné vlasti 7,5 mld. USD. Největší suma byla zaslána právě z USA. (Cohn et al., 2017)

Počet imigrantů ze zemí „Severního trojúhelníku“ („*Northern triangle*“) – Guatemaly, Salvadoru a Hondurasu v USA v posledních letech roste. Mezi lety 2007–2015 byl zaznamenán nárůst o 25 %. Faktory, které mají v původních zemích emigrantů vliv

na jejich odchod, jsou vysoká kriminalita, aktivity gangů, nedostatek pracovních příležitostí a snaha připojit se k příbuzným, kteří emigrovali již dříve. Zásadním podnětem pro emigraci z Guatemaly je venkovská chudoba a vysoká míra spáchaných vražd (rok 2016 – 23,7 vražd na 100 000 obyvatel za rok).¹⁹ (Cohn et al., 2017)

Labrador a Renwick (2018) dodávají, že na současnou emigraci z Guatemaly mají stále velký vliv dopady občanské války, které v zemi zanechaly atmosféru násilí a nestabilní instituce. Velký vliv má také korupce a obchod s drogami.

Jonas (2013) k důvodům pro emigraci z Guatemaly přidává ještě riziko přírodních katastrof – hurikány a zemětřesení, na které je Guatemala náchylná (hurikán *Mitch*, 1998, hurikán *Stan*, 2005 či hurikán *Agatha*, 2010). Častá jsou i silná zemětřesení zasahující jižní pobřeží Pacifiku. Jonas (2013) dále zmiňuje, že v Guatemale můžeme vidět dva migrační proudy – Mayský a Ladino. Dosud neexistují žádné přesné statistiky rozlišující tyto dva proudy.

V roce 2015 obývalo přibližně 3,4 milionu Středoameričanů USA, jejich počet reprezentoval 8 % z celkových (43,3 milionů) imigrantů v USA. Obyvatelstvo „Severního trojúhelníku“ představuje 85 % Středoameričanů žijících v USA. V roce 2015 žilo v USA 928 000 Guatemalců, tvořili 27,4 % ze všech obyvatel přicházejících do USA se zemí Střední Ameriky.²⁰ (Lesser a Batalova, 2017)

Cohn et al. (2017) udává pro srovnání data z roku 1990 a 2007, kdy v USA žilo 265 000 respektive 750 000 Guatemalců.

Migrace probíhá i v rámci Střední Ameriky. Migranti slouží jako levná pracovní síla. Mnoho Guatemalců emigruje do sousední Belize, kde sílí proti-španělská rétorika, která varuje před migranty z Guatemaly a nepřiznává jim stejná práva jako obyvatelům Belize. (Křížová, 2016)

Křížová (2016) zmiňuje i dětskou migraci, kdy tisíce dětí přecházejí mexickou hranici směrem do USA kvůli nárůstu násilí a vidině lepších životních podmínek.

Kongres USA schválil v roce 2016 částku 750 milionů USD na Plán aliance pro prosperitu v severním trojúhelníku²¹ (*Plan of the Alliance for Prosperity in Northern Triangle*), který se snaží snížit násilí, posílit vládu, zvýšit ekonomické příležitosti a tím

¹⁹ Pro srovnání Salvador v roce 2016 dokonce 91,2/100 000 obyvatel. (Cohn et al., 2017)

²⁰ Více bylo jen Salvadorců – 1 352 000. (Lesser a Batalova, 2017)

²¹ Jedná se o pětiletou iniciativu, které byla zahájena v roce 2014. (Human Rights Watch, 2017)

snížit motivaci k emigraci z Guatemaly, Salvadoru a Hondurasu. (Human Rights Watch, 2017)

V Guatemale můžeme pozorovat migrační trend domorodých obyvatel z venkovských oblastí směrem do měst, především do města hlavního – Guatemala City. K migraci přispívají dopady občanské války, vysoká míra venkovské chudoby a konflikty domorodých obyvatel s velkými korporacemi, které usilují o zabránění jejich půdy. Hlavní město postrádá jakoukoliv politiku městského plánování, příchozí imigranti na něj vytvářejí velký tlak. Odhaduje se, že 40 % obyvatel hlavního města žije v chudinských čtvrtích či slamech. Nově příchozí imigranti osídlují předměstské oblasti nebo zakládají neplánované obytné čtvrti, které postrádají základní veřejné služby, přístup k pitné vodě a zdravotní péči. Tyto lokality se nacházejí na nebezpečných či těžko dostupných místech. (Minority Rights Group International, 2015)

Migrace domorodých obyvatel do měst je spojena s diskriminací a sociálním vyloučením z důvodu etnického původu, neznalosti španělského jazyka a z důvodu tradičního způsobu oblékání. Pracovníci z řad domorodých obyvatel jsou proto přehlíženi na trhu práce a koncentrují se v oblasti špatně placených prací, což jim brání k přístupu k sociálnímu zabezpečení a lepšímu příjmu. V domech bohatých Ladino je 80 % služebných mayského původu. Aby mayské rodiny ve městech přežily, musí pracovat i děti. (Minority Rights Group, 2018b)

Města mohou poskytovat domorodým obyvatelům i příležitosti k jejich rozvoji. Úroveň lidského rozvoje je vyšší mezi domorodými obyvateli žijícími ve městech než mezi obyvateli venkova. Je nutné zavedení městského plánování s ohledem na příchozí domorodé obyvatelstvo, které ve městech již zůstává natrvalo. V roce 2014 byla naplánována výstavba Amerického Mayského muzea (*Maya Museum of America*) v Guatemala City. Domorodí obyvatelé žijící v hlavním městě proti stavbě muzea protestovali, protože si vyžádala demolici dlouho fungujícího trhu s mayským uměním a řemeslnými výrobky. (Minority Rights Group International, 2015)

6. Aktéři pomoci

V poslední kapitole se zaměřím na vnitřní a vnější aktéry, kteří se zabývají pomocí domorodým obyvatelům Guatemaly. Z vnějších aktérů budou zmíněny projekty a fond, který pochází, překvapivě, z České republiky.

6.1 Vnitřní aktéři pomoci

Vilímková (2014) píše, že počet mayských organizací vzrostl v 90. letech 20. století. Organizace nebyly již zainteresovány jen v problémech, které postihovaly mayské obyvatelstvo, začaly se více zajímat i o otázky politické, ekonomické a společenské. Jak dále autorka dodává, v současné době v zemi působí mnoho organizací, které vzájemně spolupracují. Zaměřují se na právní poradenství, na podporu mayských jazyků, vzdělávací projekty a psychologickou pomoc pro ty, kteří byli postiženi občanskou válkou.

V Guatemale také působí velké množství nevládních (NGOs) organizací. Nevládní organizace se v zemi zabývají především otázkami rozvoje zdravotnictví, vzdělávání, sociálním rozvojem, otázkou žen a rozvojem zemědělství. Mezi nejdůležitější cíle guatemalských NGOs a jejich projektů realizovaných v zemi patří dosažení rozvoje u nejvíce znevýhodněných obyvatel, kteří jsou ohroženi sociálním vyloučením. (Manos Unidos, 2018) Největší počet NGOs se zaměřuje na rozvoj dětí. Příkladem mohou být následující organizace.

Skupina vzájemné pomoci (*Grupo de Apoyo Mutuo*, GAM)

Organizace byla založena v roce 1984, aktivní byla zejména v 90. letech. Dříve se nazývala Skupina vzájemné pomoci za objevení našich živých synů, manželů, otců a bratrů (*Mutuo por el Aparecimiento con Vida de Nuestros Hijos, Esposos, Padres y Hermanos*). Jak již název napovídá, primárně se zabývala hledáním nezvěstných osob po občanské válce. Zajímavé je, že v organizaci byly více zastoupeny ženy. Později se GAM zaměřovala na otázky lidských práv a v této oblasti působí organizace až do dnešní doby. (Vilímková, 2014)

Národní koordinace guatemalských vdov (*Coordinadora Nacional de Viudas de Guatemala, CONAVIGUA*)

Organizace Národní koordinace guatemalských vdov vznikla roku 1988. Členky sdružení bojovaly v době občanské války zejména za demilitarizaci venkova, proti odvodům dospívajících chlapců do armády a za práva žen na lepší bezpečnost. Organizace funguje až do dnešní doby, zabývá se bojem proti opětovné militarizaci venkova, právy žen (zrovnoprávnění žen na pracovním trhu a účast žen v zastupitelských orgánech) a vzděláváním dětí z venkovských oblastí. (Vilímková, 2014)

Sdružení pro kulturní přežití (*Asociación Sobrevivencia Cultural, ASC*)

Sdružení pro kulturní přežití je sesterská organizace Cultural Survival, která však působí přímo v Guatemale. Organizace byla založena roku 2010 a jejím cílem je podpora práv a rozvoj domorodých obyvatel v Guatemale. (Cultural Survival, 2017b)

Otevřené příležitosti (*Abriendo Oportunidades*)

Otevřené příležitosti je program z roku 2004, který se pokouší vyplnit mezeru v sexuální výchově. Cílem je zvýšit sexuální osvětu mayských dívek, posílit pozitivní chápání ženských rolí ve společnosti, zavést výcvikový program ke zvýšení znalostí v oblasti sexuálního dospívání a reprodukčního zdraví. Program probíhal v místních školách nebo v komunitních centrech a do roku 2013 ho absolvovalo více než 5000 domorodých dívek ve věku 8–19 let v 50 různých městech. Program vzdělává mladé ženy, aby měly více informací o svých právech a lepší kontrolu nad svými životy. Zaměřuje se na dospívající dívky v základních školách, než se stanou sexuálně aktivními. (Wehr a Tum, 2013)

Koordinace nevládních organizací a družstev (*La Coordinación de ONG Cooperativas, CONGCOOP*)

Vznikla roku 1992 s cílem podpořit organizovaný společný návrat uprchlíků a jejich opětovného začlenění do guatemalské společnosti. V současné době se CONGCOOP věnuje podpoře a formulování návrhů zaměřených na spravedlnost a rovnost ve společnosti. Vstupuje do důležitých oblastí veřejného života s cílem dosáhnout toho, aby se Guatemala stala multietnickým, vícejazyčným a pluralitním státem s rovností pohlaví a s respektem k životnímu prostředí. (CONGCOOP, 2011)

Nadace vzdělávání dětí (*Fundación Educando a Los Niños*)

Mezinárodní NGO, založena v roce 2003, pracuje s dětmi a mladistvými ze znevýhodněných rodin. Pracovníci organizace se snaží, aby děti ze znevýhodněných rodin mohly díky vzdělání „rozbít“ kruh chudoby a vystoupit z něj. Bez pomoci této NGO by mnoho dětí rozšířilo řady guatemalských mladistvých, kteří již tvoří pracovní sílu země, jejich podíl je odhadován na 20 %. (EFTC, neuvedeno (b))

V současnosti vzdělává více než 650 dětí a mladistvých, například Škola organizace projekt naděje (*La Escuela Proyecto de la Esperanza*) se nachází v oblasti *Jocotenango*, ve čtvrti s extrémní chudobou, s gangy, s projevy domácího násilí a alkoholismu (EFTC, neuvedeno (c)).

Zahrada lásky (*Jardín de Amor, JDA*)

Guatemalská organizace, vznikla v roce 2005. Hlavním cílem je zmírnit chudobu domorodých dětí z oblasti *Santa María de Jesús*. JDA nabízí pomoc 140 dětem v oblasti vzdělávání, výživy a zdravotnictví. Důraz je kladen na vzdělávání dětí ve škole. Kvůli špatné ekonomické situaci v rodinách, které se účastní projektu, mnoho dětí opouští školu předčasně. Organizace se tak zaměřuje nejen na zapojení dětí do vzdělávání, ale také na jejich udržení ve škole. JDA poskytuje dětem z chudých rodin jedno jídlo denně, velké množství ovoce a zeleniny pochází přímo ze školní zahrady, která byla realizovaná zahraničními dobrovolníky. (Jardín de Amor, 2013)

Děti Guatemaly (*Niños de Guatemala, NDG*)

NGO, která sídlí ve městě Antigua Guatemala, se od roku 2006 také zaměřuje na sociálně znevýhodněné děti. Poskytuje jim vzdělávání ve dvou základních a jedné střední škole, které provozuje. Tyto školy navštěvuje přes 500 guatemalských dětí, které by jinak s největší pravděpodobností do školy nikdy nechodily. NDG zajišťuje vzdělávání dětí ve školách, poskytuje dětem dvě jídla denně, lékařskou a stomatologickou péči, informace o správné hygieně a sexuální osvětě. Tato organizace funguje díky různým podnikatelským iniciativám a díky finančním prostředkům z turistického ruchu. (Niños de Guatemala, 2017)

Mayské rodiny (*Mayan Families*)

Je další z řady NGO působících v Guatemale, jejímž hlavním cílem je vzdělat, nasytit, léčit a poskytnout střechu nad hlavou chudým obyvatelům žijícím kolem jezera

Atitlán. (Mayan Families, 2018a) Organizace v zemi působí oficiálně od roku 2007, i když aktivátorem její činnosti byl již o dva roky dříve hurikán Stan, který zemi zasáhl (Mayan Families, 2018b). Organizace se snaží o prosazování udržitelných programů, které podporují rozvoj komunit. Záměrem je stimulace dlouhodobého pokroku pomocí sponzorování škol, profesního výcviku a iniciativy v oblasti zdravotnictví či mikrofinancování. Mayan Families také poskytuje bezprostřední pomoc těm, kteří ji kriticky potřebují. (Mayan Families, 2018a)

World Vision International

Křesťanská nevládní organizace, zabývá se rozvojem a humanitární pomocí, zaměřuje se na zlepšení životních podmínek dětí. Organizace v zemi pracuje více než 36 let. Během roku 2011 NGO investovala kolem 128 milionů Q do 34 rozvojových programů v 8 různých departementech země. Tyto programy zajistily 232 tisícům dětí a jejich rodinám lepší životní podmínky a osvětu při zvládání nouzových situací. (World Vision International, 2017)

Fond řeky (*Rios Fund*)

Organizace spolupracuje s Mayi při vytváření vzdělávacích a ekonomických příležitostí, aby došlo ke zmírnění a úplnému ukončení chudoby místních obyvatel. Organizace se také angažuje v ochranně životního prostředí, konkrétně řeky *Río Sauce*, která je považována za jednu z nejvíce inspirujících řek světa. V roce 2014 otevřela organizace první školu pro starší děti (7. – 9. ročník) ve vesnici *Seacacar*. Struktura vzdělávání a kurikulum byly převzaty z odborné internátní školy a byly přizpůsobeny domorodým žákům školy, jejich potřebám, zájmům a kultuře venkovského prostředí. Výuka je doplněna o praktické zkušenosti z oblasti udržitelného zemědělství či zalesňování. (Rios Fund, neuvedeno)

6.2 Vnější aktéři pomoci

Dokonce i v České republice existují projekty a fond na podporu domorodého obyvatelstva v Guatemale.

Love for Guatemala

Iniciativa vznikla v roce 2013. Zaměřuje se na podporu vzdělávání mayských dětí, na podporu domorodých žen a také se věnuje zalesňování. Podpora probíhá zakoupením místních výrobků. Iniciativa rovněž nabízí možnost dobrovolnictví přímo v Guatemale. (Love for Guatemala, 2018)

Fond Inka

Autorka knihy o Mayích, Olga Vilímková, založila v roce 2002 svůj nadační fond *Inka*. Fond působí v Peru, proto tento název. Podporuje i programy mayských organizací v Guatemale, projekty realizují přímo mayské týmy.

V roce 2013 a 2014 realizoval fond Inka ve spolupráci s nadací Martina Romana a s jeho projektem Čtení pomáhá dva projekty zaměřené na Maye. V roce 2013 byla opravena základní škola a dvě mateřské školy, investovalo se do vybavení knihovny literaturou v místním i ve španělském jazyce. V roce 2014 projekt podpořil aktivity mayského vzdělávacího centra *Kastaj'ibal* zakoupením pozemku pro dětské hřiště a školní zahradu. Zahrada je využívána k pěstování plodin, které se používají ve výuce vaření tradičních pokrmů a také při přípravě léčiv tradiční mayské medicíny. V České republice fond Inka pořádá výstavy a besedy o životě domorodých obyvatel v Guatemale. (Inka, 2018)

V minulém roce (2017) podpořil projekt „Čtení pomáhá“ spolu s nadačním fondem Inka 5 vysokoškoláků mayského původu, kteří studují pedagogickou fakultu na univerzitě v Guatemale, částkou v hodnotě 75 000 Kč. Část financí byla přeměřována také vyučujícím v mayské bilingvní škole *K'astajibal* ve městě *Chimaltenango* v Guatemalské vrchovině. Jedná se o jednu z mála škol, kde se vyučuje v souladu se školními osnovami daného státu a také podle mayských tradic. Děti zde tedy mají možnost vzdělávat se ve španělštině i v jejich domorodém jazyce *kaqchikel*. (Čtení pomáhá, 2015)

Oxfam

V Guatemale působí i velké a celosvětově známé organizace. *Oxfam* se zaměřuje na pomoc domorodým ženám a komunitám, které žijí v chudobě. Hlavní oblasti jeho

zájmu jsou genderová rovnost a hospodaření s půdou. Oxfam pomáhá ženám a komunitám získat větší pravomoc a uznání ve společnosti, aby aktivně participovaly, organizovaly se a využívaly spravedlivě rozdělené zdroje. (Oxfam International, 2018)

Amnesty International

Jak bylo již dříve v práci uvedeno, v Guatemale často dochází k porušování lidských práv a to je právě sféra zájmu organizace Amnesty International, která na situaci v zemi dohlíží. V roce 2016 iniciovala petici na podporu *Rafaela Maldonada*, ředitele Guatemalského centra pro environmentální, sociální a právní opatření. Proti aktivitám Rafaela Maldonada v oblasti lidských práv a proti aktivitám jeho týmu, který se v poslední době zabýval vedením sporů kvůli těžbě s producenty palmového oleje v zemi, byly namířeny výhružky s cílem přerušit jejich práci. (Amnesty International, 2016)

UNICEF

Unicef spolupracuje s vládou Guatemaly od roku 1949. Unicef začal poskytováním potravinových programů pro děti ve školách a také monitoroval výskyt hmyzu, aby se minimalizovalo riziko nemocí, zejména malárie. Dnes podporuje rozvoj dětí naplněním jejich práv ve všech oblastech života (politická, ekonomická, kulturní a sociální). (Unicef Guatemala, 2007)

Diskuze

Jak uvádí Robinson (2008), ve 20. letech 19. století, před získáním nezávislosti, žilo v Latinské Americe 42 % domorodého obyvatelstva. Na začátku 21. století tvoří domorodé obyvatelstvo oficiálně jen 5–10 % obyvatel Latinské Ameriky.

V dnešní Guatemale je zastoupeno domorodé obyvatelstvo stále mezi 40–60 % z celkového počtu obyvatel. Národní statistický úřad udává 40 %, mnohé renomované zdroje až 60 % domorodých obyvatel. Já se přikláním k vyššímu číslu, domnívám se, že vláda se snaží podíl domorodých záměrně podhodnocovat, nechce si přiznat, že tito obyvatelé tvoří stále nadpoloviční většinu všech obyvatel země. Na místě je otázka, jaké události vedly k výraznému snížení počtu domorodého obyvatelstva a proč je jejich životní situace stále tíživá, i když bylo přijato mnoho mezinárodních úmluv, které by z historického hlediska „prvním“ a tím zároveň „jedinečným“ obyvatelům měly poskytovat dostatečnou právní ochranu. Pro odpověď na tuto otázku musíme nahlédnout daleko do historie fungování světového systému. Znevýhodňování domorodých obyvatel není fenoménem pouze dnešní doby, ale má kořeny daleko v minulosti. Pokusím se v této kapitole popsat přetrvávající nerovnost v guatemalské společnosti a vysvětlit ji z pohledu rozvojových teorií, které propojují historické pozadí se současností, a pomocí 4 fází kapitalismu, kterými svět dosud prošel.

Mayská říše byla vyspělou a sofistikovanou společností. Po přečtení kapitoly 3 o historii, můžeme dojít k závěru, že domorodí obyvatelé – Mayové, se už nikdy neměli tak dobře, jako v období Mayské říše. Od podrobení země Španěly byli už na svém vlastním území, které osídlili jako první, jen utlačováni.

Domorodí obyvatelé prožili dlouhou a všeobecně známou historií vzdoru vůči zotročování, genocidě, vykořisťování a utlačování. Bojovali proti španělské nadvládě, proti koloniálnímu útlaku a na přelomu 19. a 20. století proti pronikání kapitalismu. Koloniální systém „rasové pyramidy“ (také „pigmentokracie“) stavěl na její vrchol bílé obyvatelstvo, prostřední příčky patřily mestikům a mulatům, úpatí obsadili Indiáni a černé obyvatelstvo. Toto rozdělení pokračovalo i po získání nezávislosti a přetrvává do dnešní doby. Dnes, díky globalizaci, se rasová a etnická nerovnost znovu stupňuje. (Robinson, 2008)

Robinson (2008) označuje merkantilismem²² období od roku 1492 (propojení „Starého“ a „Nového“ světa). Většina obyvatel byla oddělena od výrobních prostředků, ztratili to, co považovali za nejhodnotnější – půdu. Využíváním půdy kolonialisty byl vytvořen předpoklad pro kapitalistickou produkci. Merkantilismus, založený na kontrole rozšiřujícího se celosvětového obchodu s komoditami, se také označoval termínem primitivní akumulace.

Domorodé obyvatelstvo bylo donuceno produkovat potřebné zboží. V Guatemale se v tomto období uplatňoval *Mita* systém – systém nucených prací v dílnách, dolech a systémy *encomienda* a *latifundismus* – organizující práce na polích. Smith (2004) píše, že *Mita* systém změnil život celých vesnic. Indiáni byli donuceni přesunout se do míst, kde se vyskytovaly doly, a přizpůsobit se novým životním i klimatickým podmínkám. Odcházeli se svými rodinami. Ženy a děti se museli také zapojit do pracovních aktivit souvisejících s těžbou, aby se rodina uživila. Muži v dolech pracovali 3 týdny a 1 týden byl „volný“ – během tohoto období si hledali jiné zdroj příjmu, zejména ve městech. Přesuny celých domorodých komunit způsobily ztrátu původní kultury a tradic. Jak Smith (2004) dále dodává, mnoho Indiánů pracovalo v dolech „dobrovolně“ i poté, co si odsloužili povinnou pracovní dobu, protože se již neměli kam vrátit.

Mayové pracovali na plantážích cukrové třtiny a kávy a stali se součástí komodifikace²³ tzv. *The Four Cheaps*. Komodity – práce, jídlo, suroviny a energie, které vnímali Mayové jako základ a přímou součást svého života, byly od této doby již neustále produkovány a prodávány kapitalistickým systémem pro zisk. Dříve se tyto komodity nazývaly „*The Four Cheaps*“, protože byly levné. Od nástupu kapitalismu jsou všechny 4 komodity vykořisťovány a přivlastňovány kapitalisty, je jim přidávána hodnota s cílem maximalizovat zisk z uvedených komodit. (Moore, 2014)

Konkurenceschopný-průmyslový kapitalismus datuje Robinson (2008) od roku 1789 (po Velké francouzské revoluci). Toto období bylo charakterizováno nárůstem vlivu státu. V Guatemale stále přetrvával latifundismus, domorodé obyvatelstvo bylo i nadále vykořisťováno. Roku 1821 získala sice Guatemala nezávislost na Španělsku, pro domorodé obyvatelstvo to však nepředstavovalo zlepšení situace. V zemi přetrvávaly

²² Jedná se o ekonomickou teorii, která považuje za základ bohatství směnu výrobků a obchod. (ABZ.CZ, 2018b)

²³ Přeměna toho, co normálně není považováno jako zboží, na předmět směny – zboží. (ABZ.CZ, 2018a)

dříve vytvořené vztahy, na které dohlížel autoritářský stát, moc byla koncentrována v rukou elit (Ladino). Domorodí obyvatelé začali být překážkou dalšího rozvoje země a z výrazu „indio“ se stalo označení pro člověka zaostalého a nevzdělaného. V tomto období došlo k založení *United Fruit Company* (1899). Její aktivity se v zemi začaly projevovat až v následujícím období.

Korporátní kapitalismus začal dle Robinsona (2008) ve 20. století. Typickými znaky bylo upevňování národních trhů, vznik národních kapitalistických tříd, které měly tyto trhy pod kontrolou. Období mezi lety 1870–1945 se vyznačovalo intenzivním třídním bojem a odporem vykořisťovaných tříd proti kolonialismu a imperialismu.

Toto období se v Guatemale projevilo ve velké míře „nadvládou“ americké *United Fruit Company* (UFCO). Vláda země byla zkorumpovaná, kontrolována oligarchií, sloužila zájmům UFCO, ne většinovému obyvatelstvu. Činnost společnosti působila opět negativně na domorodé obyvatelstvo, které bylo vyháněno ze svého území, pokud o něj měla UFCO zájem. Guatemala byla ovládána podnikatelským zájmem USA a většina zisků tam samozřejmě i odtékala. V tomto období se projevil i třídní boj, o kterém se zmiňoval Robinson (2008), domorodé obyvatelstvo se domáhalo větších práv. V roce 1960 v zemi vypukla rozsáhlá občanská válka proti potomkům kolonialistů – Ladino, která narušila tradiční mayské uspořádání společnosti. Mayové ztratili, co odjakživa považovali za nejcennější, svoji půdu. V zemi rostl význam zahraničních korporací, které se zajímají o dosud nedotčené přírodní zdroje nebo se spolu s místní vládou podílejí na projektech v oblasti infrastruktury a hydroenergetiky.

V období globálního kapitalismu (4. fáze), od 80. let 20. století do dnešní doby, došlo k osvobození kapitálu od státu. Globální kapitalismus je založen na levné, disciplinované, flexibilní a vykořisťované pracovní síle pracující v továrnách (tzv. *maquiladorách* – *sweatshopech*). Vytvořila se nová globální společenská třída, která je odtržena a není absorbována do ekonomiky globálního kapitalismu, patří mezi nejnižší sociální vrstvy („*underclass*“), nazývá se také „nadpočetná“ či „přebytečná“. Pro ty, kteří vzdorují dominantnímu řádu a zpochybňují jeho logiku, se také používá termín „*The Others*“ („vyvrhel“). Proti „*The Others*“ je namířen policejní dohled a militarizace. V období globálního kapitalismu se o domorodých obyvatelích začalo také mluvit jako o „*Lidech 4. světa*“ („*Fourth World peoples*“). (Robinson, 2008)

Označení „*The Others*“ se vztahuje na Maye, kteří stále provozují svoji samozásobitelskou ekonomiku. Mayové se nehodí do globálního systému, ničím ho neobohacují, nechtějí pracovat v továrnách, jak by si vládnoucí vrstvy představovaly. Mayové se brání jakékoliv modernizaci či pokroku, zachovávají si své původní hodnoty a tradice. Neusilují o dosažení Rostowova (1964) vrcholného a žádaného pólu – společnosti masové spotřeby, ale naopak, fungují stále v rámci pólu tradiční společnosti, který Rostow (1964) považuje za nejnižší stádium ekonomického růstu. Z tohoto důvodu je na ně vyvíjen tlak ze strany vlády i národních korporací. Cílem je „vykořenit“ Maye z jejich tradic, vyhnat je z jejich půdy, transformovat je do globálního systému. Nabízí se otázka, proč se Mayové v Guatemale nesjednotili (např. po vzoru domorodých obyvatel v Mexiku – povstání Zapatistů) a nevzbouřili se proti globálnímu systému, zvláště když představují nadpoloviční většinu obyvatel země. Vysvětlením může být, že po občanské válce je mnoho domorodých obyvatel roztroušeno či přesídleno, chybí soudržnost a organizace. Mnoho tehdejších domorodých vůdců během války zemřelo a přetrvává strach uskutečnit větší vzpouru.

Mayové se začali více angažovat po konci občanské války, po podepsání Mírových dohod. Dohody zahrnovaly také *Dohodu o identitě a právech domorodého obyvatelstva*. Guatemala byla deklarována jako stát multikulturní, multietnický a vícejazyčný, domorodým byla dána práva na jejich jazyky, vzdělávání i kulturu. Multikulturalismus se stal módním slovem, které s oblibou používaly i mezinárodní organizace (Světová banka), jež v té době podporovaly práva domorodých obyvatel. (Hale, 2006)

Jak dále píše Hale (2006), méně známý je fakt, že Mírové dohody zahrnovaly i *Dohodu o agrárních a sociálně ekonomických záležitostech*, byl schválen neoliberální program pro Guatemalu, který navrhoval např. rozdělení půdy. Uznání kulturních práv Mayů a ekonomicko-liberální restrukturalizace probíhaly ve stejné době. Elity se domnívaly, že uznání kulturních práv Mayů jim umožní prosazování svých ekonomických zájmů na celém území Guatemaly. Jak Hale (2006) dodává, v 90. letech 20. století se multikulturalismus stával hrozbou pro globální kapitalismus.

Mayové se domáhali určité politické autonomie a uznání požadavku na půdu, zachování kolektivní formy jejího vlastnictví, práva na kontrolu nad přírodními zdroji, jako je půda, dřevo a těžební materiál, které se na jejich území nachází. Tyto požadavky se již elitám nezamlouvaly. Ohrožovaly jejich hlavní zájem a samotnou logiku globálního kapitalismu – rozšiřování trhu s půdou. (Robinson, 2008)

Nadnárodní kapitalisté usilují o integraci domorodých obyvatel do světového trhu v pozici závislé pracovní síly a konzumentů. Jejich půdu chtějí přeměnit na soukromé vlastnictví a přírodní zdroje nacházející se na jejich území zpřístupnit nadnárodnímu vykořisťování korporacemi. Mayské pojetí půdy je zásadně v rozporu s globálním kapitalismem, který se snaží o komodifikaci a drancování přírodních zdrojů. Kolektivní vlastnictví a správa zdrojů, tak jako participativní demokracie, kosmologie a hodnotový systém, to vše je protikladem globálního kapitalismu. Domorodí obyvatelé naopak chápou přírodu jako „matku Zemi“. Příroda nemůže být nikým vlastněna. Podle Mayů musí být příroda respektována a zachována. (Robinson, 2008)

Hnutí domorodých obyvatel představují hrozbu pro nadnárodní kapitalisty, protože blokují přístup k půdě a přírodním zdrojům. Takové protestní akce můžeme vidět i v Guatemale, často končí násilnými činy proti domorodému obyvatelstvu, na které útočí ozbrojené složky jejich vlastního státu ve prospěch nadnárodních korporací.

Hale ve své studii *Más Que Un Indio* (2006) použil termín „*Indio permitido*“ (povolený Indián). Jedná se o typ domorodého obyvatele, který se nebouří proti systému, a proto se mu elity snaží pomáhat a podporovat ho. Opakem je domorodý obyvateľ, který zpochybňuje a napadá neoliberální socioekonomický řád. Ten je označován jako „nepovolený“ či „povstalecký“ Indián.

Robinson (2003) píše, že místní autonomie domorodých obyvatel jako alternativa k národnímu politickému systému není možná proto, že tyto systémy nemají zájem umožnit místním domorodým komunitám, aby se tímto krokem vyhnuly začlenění do globálního kapitalismu.

Vilímková (2014, s. 40) výstižně shrnuje celou tuto problematiku: „*Od dob kolonialismu do poloviny dvacátého století byli Mayové pokládáni vládnoucí vrstvou za levnou pracovní sílu pro statkáře, později pro latifundisty a ve dvacátém století i zahraniční společnosti (především severoamerickou United Fruit Company). Jejich práce přispívala k růstu zisků agrární oligarchie, která tvořila vládnoucí vrstvu Guatemaly.*“

Neblahé dopady na domorodé obyvatelstvo v zemi představuje i turistický ruch, který se v Guatemale začal rozvíjet po občanské válce. Díky turismu dochází k začleňování dosud izolovaných oblastí a jejich komunit do globálního trhu. To přispívá k jejich komerčnímu vykořisťování. Půda domorodých obyvatel je komodifikována. Pokud má nějaký estetický, ekoturistický význam, či se v blízkosti nachází zajímavá archeologická místa,

je přeměněna pro komerční využití. Domorodí lidé obývající tyto oblasti jsou také uvedeni do tržního vztahu, jsou často proletarizováni, dochází k jejich přeměně na pracovníky sloužící turistickému ruchu (hotely, restaurace, turistická střediska...). Původní umění a řemesla domorodých obyvatel jsou díky turismu často produkována jako „turistické umění“ a samotní domorodí obyvatelé jsou přijíždějícím turistům vyobrazováni jako „turistická zajímavost“. Stále se rozvíjejícím turistickým ruchem dochází v domorodých komunitách ke společenské polarizaci, kolektivní degradaci a kulturnímu odcizení. (Robinson, 2008)

Robinson (2008) na závěr dodává, že globálnímu kapitalismu nejspíš nelze „utéci“, a proto i předkapitalistické, izolovanější oblasti společnosti, které si ještě donedávna zachovávaly určitou míru místní autonomie, budou do dominantního systému postupně začleněny, protože systém je celosvětový (existuje pouze minimum míst na světě, které do něj nejsou zapojeny). Jak píše Hale (2006), globalizace rozbíjí a tím i ukončuje nekapitalistické vlastnictví půdy i místní komunitní struktury a organizace.

Už Levy (1967), tvrdil, že v momentě, kdy dojde ke kontaktu mezi relativně modernizovanou společností a relativně nemodernizovanou, bude druhá jmenovaná společnost vystavena všeobecnému společenskému „nátlaku“. Levy (1967), zastává názor, že vzory relativně modernizovaných společností mají univerzální tendenci pronikat do méně modernizovaných společností, které s nimi přišly do kontaktu. Modernizační vzory vždy pronikají do nemodernizovaných společností, v momentě, kdy pronikání začne, nelze jej dle Levyho (1967) již nijak zastavit, modernizaci nelze uniknout. Původní, nemodernizované vzory se změny, změna je vždy ve směru k modernizované společnosti. Jako příklad uvádí konzumaci Coca-coly. Tvrdí, že pokud ji jednou obyvatel nemodernizované společnosti ochutná, již nikdy se nespokojí s pouhou vodou, která je bez chuti.

Po skončení občanské války, která mnoho starých tradic zničila a donutila domorodé obyvatele modernizovat se, můžeme Maye označit pojmem „hybridní společnost“. Taková společnost na jedné straně udržuje své původní zvyky a tradice, ale přijímá i tradice moderní. (Escobar, 1995)

Mayové jdou „proti proudu“ myšlenek modernizační teorie, která je „produktem Západu“. Teorie nebrala ohled na tradiční domorodé společnosti a jejich rozdílné životní hodnoty a odlišné chápání rozvoje a života jako takového. Naopak nejvíce se životní hodnoty a postoje Mayů shodují s post-rozvojovou teorií, která vznikla až později.

V rámci teorie závislosti a teorie světového systému představují Mayové vždy tu nejvíce znevýhodněnou část systému – periferii.

Modernizační teorie (50. léta 20. století) nahlížela na rozvoj z pohledu „západu“ a rozvinutých zemí, jednalo se o proces amerikanizace/evropeizace, který opomíjel historické souvislosti. Podle ní jsou staré tradice, které přetrvávají v některých společnostech, překážkou k jejich rozvoji. (So, 1990)

So (1990) zmiňuje například Smelserův (1964) koncept strukturální diferenciacce, který se týká změny povahy institucí a je dle něj neoddelitelnou součástí rozvoje. Nebo také Rostowova (1964) stadia ekonomického růstu, při kterém existují 2 póly – tradiční společnost a společnost masové spotřeby, která je vrcholným a žádaným bodem ekonomického růstu.

Domorodí obyvatelé Guatemaly jsou typickým příkladem „nemoderní společnosti“. Většina domorodých obyvatel obývá odlehle venkovské oblasti, kde žijí v početných komunitách, velké rodiny si navzájem pomáhají. Mnoho mayských dětí se „učí v komunitě“ protože si rodiny nemohou školu dovolit. Děti musí pomáhat rodičům s činnostmi, které slouží převážně k samozásobitelství. Z důvodu výuky pouze ve španělském jazyce čelí mayské děti ve školách často problému s integrací. Mezi domorodými obyvateli dodnes často převažuje víra v šamanismus a tradiční lékařství jako nejlepší způsob řešení zdravotních problémů. Také kultura hraje v životě Mayů velkou roli. Domorodí obyvatelé se vyznačují nízkou úrovní specializace, jejich ekonomický systém je založen na samozásobitelství, v menší míře na směnném obchodu. Půdu chápou jako základ svého života, jako něco posvátného, tudíž ne jako prostředek sloužící ke komodifikaci.

Hlavní myšlenkou teorie závislosti a teorie světového systému (60. a 70. léta 20. století) bylo rozdělení světa na jádra a periferie (v případě teorie světového systému ještě na semiperiferie). Závislostí se rozumí situace, kdy je ekonomika jedné země podmínkou rozvoje a expanze ekonomiky druhé země, kdy prvně jmenovaná podléhá té druhé. Toto rozdělení může fungovat v globálním, národním i regionálním měřítku. Jádro využívá periferii jako zdroj levné pracovní síly a na „odčerpávání“ přírodních zdrojů, do periferie pak dodává produkty s přidanou hodnotou. Touto činností se jádro obohacuje. (So, 1990) Dos Santos (1971), jak zmiňuje So (1990), popsal 3 historické formy závislosti, a to závislost koloniální (1500–1800), závislost finančně-průmyslovou (konec 19. století – 1925) a závislost technologicko-průmyslovou, která začala po 2. světové válce.

Výše uvedené formy závislosti Dos Santose se dají přirovnat k situaci v Guatemale, která začala být v podřízeném postavení vůči Španělům už v koloniálním období, kdy probíhal vývoz cenných surovin a ovládnutí přírodních i lidských zdrojů (nucené práce). Tento nevýhodný vztah v Guatemale přetrvával i v následujících obdobích, zásluhou společnosti UFCO. Guatemala byla dlouhou dobu periferií USA a její United Fruit Company. UFCO v Guatemale využívala místní levnou pracovní sílu k pěstování banánů. Zisky z banánů odcházely převážně do USA a Guatemala musela naopak importovat zboží dražší, s přidanou hodnotou.

Dnes různé formy závislosti v Guatemale pokračují. Země je využívána zahraničními korporacemi, které zde těží dřevo či budují energetické projekty. Domorodí obyvatelé jsou tak dnes vnímáni jako „periferie“ vůči elitám státu, jejich zájmům a zájmům zahraničních korporací.

Post-rozvojová teorie se začala prosazovat v 90. letech 20. století (Revised Sociology, 2017). Jak píše Adamčíková (2015), řada antropologů koncept rozvoje zcela odmítá a zastává směr „*beyond development*“ a s ním spojený „*bottom up*“ přístup – alternativu k rozvoji. Důraz je kladen na to, aby vycházel přímo od daných komunit (ne „shora“).

Jak dále zmiňuje Adamčíková (2015), dle Escobara (2005) zástupci post-rozvojové teorie apelují na změnu současného chápání rozvoje. Změny chtějí dosáhnout prostřednictvím sociálních hnutí, která mohou rozvinout alternativní formy ekonomiky a společnosti. Jak uvádí Navrátilová (2013), dle Pieterse (2001) post-rozvoj klade důraz na lokální alternativy a kulturu.

Post-rozvojová teorie a její postoj k rozvoji je, dle mého názoru, nejvhodnější pro domorodé Maye. Není eurocentrický a zastává „*bottom up*“ přístup, řídí se potřebami dané komunity.

Illich mluví v knize *The Post-Development Reader* (Rahmena a Bawtree, 1997) o tom, že nerozvoj je pouze stavem mysli. Lidé mnohdy touží po věcech, která nezbytně nepotřebují – jako je Coca-cola místo vody či smartphone místo obyčejného telefonu. Kritizuje homogenizaci světa a s ní související tzv. „*blue prints*“. Mnozí teoretikové se domnívají, že jedno navržené řešení problému může být aplikovatelné ve všech oblastech světa (1 „*design*“ pro všechny). Upřednostňuje řešení, která pocházejí z dané komunity, jsou decentralizovaná a kladou důraz na spiritualitu.

Další z představitelů tohoto směru Rahmena zmínil v knize *The Post-Development Reader* (Rahmena a Bawtree, 1997) termín „*homo economicus*“, tedy člověk, který je

zaměřený pouze na spotřebu a maximalizaci profitu. Tvrdí, že se jedná o novodobou formu kolonialismu – kolonizace mysli.

Mayové mají starou bohatou kulturu, zvyky a způsob myšlení, proto bychom jim měli poskytnout prostor „rozvinout“ se, jak to sami považují za vhodné, a nevnučovat jim, co za dobré považujeme my – tzv. „blue prints“. Mayové nestojí o „vymoženosti“ západní kultury ani o maximalizaci zisku. Jediné, co požadují, je kus půdy a právo žít, jak chtějí oni sami. Mayové upřednostňují způsob vzdělávání v domorodých jazycích, často se brání vzdělávání ve španělštině, ve svém životě upřednostňují tradiční medicínu. Pokud Mayové netouží po změně, neměli bychom se snažit je měnit.

Příkladem úspěšného hnutí, které se snaží o alternativní rozvoj, jsou *Zapatisté* v Mexiku. Ačkoliv jsou vládou stále napadáni, dosáhli lokální autonomie na centrální vládě. Mají svůj právní, vzdělávací i zdravotní systém, který je přizpůsobený jejich potřebám. Důraz je kladen na participaci žen. (Esteva, 2013)

Mayové v Guatemale by se mohli „inspirovat“ Zapatisty v Mexiku a pokusit se dosáhnout podobné autonomie. Post-rozvojová teorie má i určitá úskalí. V dnešním globalizovaném světě budou domorodé komunity, které si udržují svůj tradiční způsob života, vnímány „zaostale“, budou vykazovat horší statistické údaje v porovnání zaměstnanosti (často nutná španělština) či zdravotních údajů.

Závěr

Při výběru tématu diplomové práce jsem si v plné míře neuvědomila, jak velký vliv mají historické události na současnou situaci v Guatemale. Z tohoto důvodu jsem nakonec historii věnovala podstatně větší rozsah práce, než jsem původně zamýšlela, protože jen v souvislosti s historií je možné pochopit dnešní Guatemala. Vyhledávání, zpracovávání a porovnávání údajů potvrdilo moji domněnku o stálém znevýhodňování domorodého obyvatelstva v guatemalské společnosti.

Přetrvávající diskriminace se nejvíce projevuje v politickém zastoupení domorodých obyvatel na všech úrovních. I když Mayové tvoří nadpoloviční většinu obyvatel Guatemaly, v politickém životě země jsou téměř „neviditelní“. Vysoká nerovnost je patrná také v držení půdy. Domorodí obyvatelé nemají na půdu, na které od nepaměti žijí, prakticky žádná práva a čelí nepřetržitým útokům ze strany nadnárodních korporací, které mají o jejich půdu zájem z důvodu těžby či výstavby infrastruktury. Tyto střety končí použitím násilí proti protestujícímu domorodému obyvatelstvu.

Při srovnávání úrovně vzdělání a zdravotních statistik domorodých obyvatel a obyvatel Ladino je zřejmá nižší úroveň Mayů. Zde by se dalo polemizovat, zda na tomto stavu nenesou Mayové určitou „spoluvinu“, protože často odmítají výuku španělštiny jako „jazyka příležitosti“ a v případě zdravotnictví i dnes často upřednostňují tradiční medicínu a šamanismus. My, pozorovatelé „zvenčí“, se jen stěží můžeme naplno vžít do jejich situace, myšlení, které je ovlivněné prožitou historií, která jejich postoj k životu ovlivňuje dodnes. Z prostudovaných zdrojů vyplývá výrazně horší situace mayských dívek a žen ve srovnání s mayskými chlapci a muži. Rozdíl se projevuje v největší míře v úrovni vzdělání, pracovních příležitostech a v účasti na politickém životě. Ženy jsou také častěji terčem násilí, v posledních letech jsou vystaveny hrozivému „fenoménu“ – femicidu. Vysvětlením této marginalizace může být přetrvávající patriarchální struktura v domorodých oblastech. K vysvětlení marginalizace domorodého obyvatelstva v guatemalské společnosti nám může pomoci pochopení fungování kapitalistického systému již od dob merkantilismu – dobytí Ameriky. Je třeba se zamyslet, jakou roli v něm tehdy hráli domorodí obyvatelé, jak se postupně kapitalismus rozrůstal a transformoval do dnešní podoby – globálního kapitalismu, a jakou pozici v něm domorodí obyvatelé zastávají dnes (viz kapitola Diskuze). I přesto že byly po ukončení občanské války přijaty mnohé dokumenty s cílem zlepšit situaci domorodých obyvatel v zemi, k větším změnám ve prospěch Mayů dochází

ve společnosti velmi pomalu. Až v posledních letech začalo trestní stíhání strůjce genocidy Ríose Montta. Nepřineslo však obětem očekávané zadostiučinění, neboť Montt na jaře roku 2018 zemřel přirozenou smrtí ve věku 91 let. Otázka genocidy je tak pro domorodé obyvatele stále nevyřešená a palčivá, spravedlivého potrestání hlavního viníka se již bohužel nedočkají. Potrestání byli pouze někteří vojáci, kteří se dopustili sexuálního násilí vůči domorodým ženám. Ačkoliv se to může zdát jako malý úspěch, i to byl v guatemalské společnosti, kde vládou Ladino, velký pokrok. V oblasti vlastnictví půdy byli vůbec poprvé domorodí obyvatelé odškodněni za násilné vystěhování. Nutno podotknout, že k odškodnění došlo až po 34 letech. Jak můžeme vidět, ke změnám dochází v Guatemale velmi pomalu, se zpožděním 30 let. Lze se domnívat, že blízká budoucnost výraznou změnu nejspíš nepřinese.

Osobně si myslím, že by Mayům, tvořícím nadpoloviční většinu obyvatelstva Guatemaly, měl být umožněn „alternativní rozvoj“ s možností žít takovým způsobem života, jaký je jim vlastní. Guatemalská legislativa by měla uzákonit původním obyvatelům právo na využívání a ochranu půdy, na které žijí a hospodaří již od pradávna. Je obtížné odhadnout, zda tato situace nastane a kdy. Rovněž je těžké posoudit, zda by vzpoura Mayů, po vzoru jiných utlačovaných domorodých komunit, přispěla ke zlepšení jejich situace.

Pro Maye, spjaté odjakživa s přírodou, je vlastnictví pozemků, na kterých žili jejich předkové, a přírodních zdrojů, které se na nich nacházejí, i v současnosti zásadní pro jejich přežití. Ačkoliv z pohledu člověka 21. století se jeví tento tradiční způsob života jako zaostalý a jako překážka rozvoje, je na místě respekt k domorodým obyvatelům, Mayům, pro které pojem ekonomický růst a rozvoj nemá stejný význam jako pro obyvatele „Západu“, kteří nevyznávají tradiční mayské hodnoty.

Jak ve své knize výstižně zmiňuje Vilímková (2014): „*Jak ale zdůrazňují představitelé mayských organizací, na prvním místě v potřebách Mayů stojí zabezpečení „svobodného mírového“ rozvoje indiánských komunit bez uzurpací pozemků a rozvoji škodících megaprojektů. Mayské organizace mají za to, že Mayové jsou schopni si své záležitosti včetně zabezpečení potravy (komunální soběstačnost) obstarat sami, pokud budou mít k realizaci vlastních projektů příležitost a bude jim poskytnuto legální zastřešení programů. V této oblasti – velmi komplikovaných administrativních jednání a obstrukcí ze strany státních úřadů – je viděn velký problém.*“

Seznam literatury

ABBOTT, Jeff. *Fighting Impunity, Seeking Justice in Guatemala* [online]. 2017 [cit. 2018-03-30]. Dostupné z: <https://nacla.org/news/2017/11/27/fighting-impunity-seeking-justice-guatemala>

ABBOTT, Jeff. *Indigenous Communities in Guatemala Fight Against the Privatization of Sacred Sites* [online]. 2016 [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: <http://upsidedownworld.org/archives/guatemala/indigenous-communities-in-guatemala-fight-against-the-privatization-of-sacred-sites/>

ABZ.CZ. *Komodifikace* [online]. 2018a [cit. 2018-03-24]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/komodifikace>

ABZ.CZ. *Merkantilismus* [online]. 2018b [cit. 2018-03-24]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/merkantilismus-merkantilismus>

ADAMČÍKOVÁ, Jitka Rabitsch. *Antropologie rozvoje*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4742-1.

AGROAMERICA. *Acces to clean water in rural Guatemala* [online]. 2017 [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: <https://agroamerica.com/en/access-clean-water-sanitation-rural-guatemala/>

ÁLVAREZ, Eduardo von Bennewitz. *Development problems in Latin America*. Mendel University in Brno, 2014. ISBN 978-80-7509-028-7

AMNESTY INTERNATIONAL. *Indigenous Peoples* [online]. 2017 [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/indigenous-peoples/>

AMNESTY INTERNATIONAL. *Guatemala: Human Rights Defender repeatedly threatened* [online]. 2016 [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <https://www.amnesty.cz/en/pripad/guatemala-rafael-maldonado>

AŠENBRYL, David. *Indiánská Guatemala* [online]. 2011 [cit. 2017-12-21]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/leonardo/svet/_zprava/indianska-guatemala--832474

BARCALA J. G. *De cómo nació la república bananera* [online]. 2016 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: <http://www.cienciahistorica.com/2016/09/18/surgio-la-republica-bananera/>

BATRES, Alejandra. *The Experience of the Guatemalan United Fruit Company Workers, 1944-1954: Why Did They Fail?* [online]. 1995 [cit. 2018-04-29]. Dostupné z: <http://lanic.utexas.edu/project/etext/llilas/tpla/9501.html>

BBC. *Guatemala profile - Timeline* [online]. 2017 [cit. 2017-12-21]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-19636725>

BBC. *Sprawling Maya network discovered under Guatemala jungle* [online]. 2018 [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-42916261>

CENTRAL AMERICA DATA. *Guatemala: Tourism Figures Improve* [online]. 2018 [cit. 2018-04-26]. Dostupné z: https://en.centralamericadata.com/en/article/home/Guatemala_Tourism_Figures_Improve_1

CERÓN, A., RUANO, A. L., SÁNCHEZ, S., CHEW, A. S., DÍAZ, D., HERNÁNDEZ A., & FLORES, W. (2016). *Abuse and discrimination towards indigenous people in public health care facilities: Experience from rural Guatemala*. *International Journal for Equity in Health*, 15 (77).

CIA. *The World Factbook* [online]. 2018 [cit. 2018-04-27]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gt.html>

CLYNES, Tom. *Exclusive: Laser Scans Reveal Maya "Megalopolis" Below Guatemalan Jungle* [online]. 2018 [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <https://news.nationalgeographic.com/2018/02/maya-laser-lidar-guatemala-pacunam/>

COHN, D., PASSEL, J., S., GONZALES-BARRERA, A. *Rise in U.S. Immigrants From El Salvador, Guatemala and Honduras Outpaces Growth From Elsewhere* [online]. 2017 [cit. 2018-04-21]. Dostupné z: <http://www.pewhispanic.org/2017/12/07/rise-in-u-s-immigrants-from-el-salvador-guatemala-and-honduras-outpaces-growth-from-elsewhere/>

CONGCOOP. *¿Que es CONGCOOP?* [online]. 2011 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <http://www.congcoop.org.gt/quienes-somos.html>

CONSEJO EDITORIAL DE PLAZA PÚBLICA. *Crecimiento, facilidades y pobreza* [online]. 2013 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <https://www.plazapublica.com.gt/content/crecimiento-facilidades-y-pobreza>

ČTENÍ POMÁHÁ. *Pomoc Mayům - Charity* [online]. 2015 [cit. 2018-02-16]. Dostupné z: <http://www.ctenipomaha.cz/cs/Ukoncene-charity/pomoc-mayum>

CULTURAL SURVIVAL. *Homepage* [online]. 2017a [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <https://www.culturalsurvival.org/>

CULTURAL SURVIVAL. *Observations on the State of Indigenous Human Rights in Guatemala* [online]. 2017b [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: https://www.culturalsurvival.org/sites/default/files/UPRGuatemala2017_Eng-final.pdf

ECLAC. *Achieving the Millennium Development Goals with equality in Latin America and the Caribbean: Progress and challenges* [online]. Santiago, Chile: United Nations,

2010 [cit. 2018-04-19]. Dostupné z: https://www.cepal.org/publicaciones/xml/5/39995/lcg2460_MDG_ingles.pdf

DANVER, Steven. *Native Peoples Of The World: An Encyclopedia of Groups, Cultures, And Contemporary Issues*. Londýn a New York: Routledge, 2015. ISBN 978-0-7656-8222-2.

DISCOVER GUATE. *Guatemala's Review* [online]. neuvodeno [cit. 2018-01-26]. Dostupné z: <http://www.discoverguate.com/index.php/aboutus/guatemalas-review>

DOS SANTOS, Theotonio. *The Structure of Dependence*. Pp. 225–236 in K. T. Kan and Donald C. Hodges (eds.) *Readings in the U. S. Imperialism*. Boston: Extending Horizons, 1971.

EFTC. *Education for the Children* [online]. neuvodeno (a) [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://www.eftc.es/>

EFTC. *Guatemala* [online]. neuvodeno (b) [cit. 2018-02-27]. Dostupné z: <http://www.eftc.es/guatemala-es>

EFTC. *Quienes somos - ONG en Guatemala* [online]. neuvodno (c) [cit. 2018-02-19]. Dostupné z: <http://www.eftc.es/quienes-somos>

ELÍAS JOSÉ. *Muere impune el exdictador guatemalteco Efraín Ríos Montt* [online]. 2018 [cit. 2018-04-02]. Dostupné z: https://elpais.com/internacional/2018/04/01/america/1522604625_021678.html?id_exte_rno_rsoc=FB_CM

ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. *Ladino people* [online]. 2017 [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/topic/Ladino>

ESCOBAR, Arturo. *Encountering Development: The Making and Unmaking of the Third World*. Princeton, Princeton University Press, 1995. ISBN 9780691150451

ESCOBAR, Arturo. *Imaging a Post-Development Era*. In: Edelmanm, Mark a Angelique Haugerud (eds.): *The Anthropology of Development and Globalisation*. Malden, Blackwel. 2005.

ESTEVA, Gustavo. *New Forms of Revolution (Part 1): The Lacandona Commune*. [online]. 2013 [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: <http://schoolsforchiapas.org/wp-content/uploads/2014/03/new-forms-of-revolution-part-1-the-lacandona-commune-1.pdf>

FALLA, Ricardo. *What Lies Ahead for the Xicaques, Kunas, Garífunas and Mayas?* [online]. 2002 [cit. 2018-02-02]. Dostupné z: <http://www.envio.org.ni/articulo/1624>

- FISCHER, Brendan. *A Banana Republic Once Again?* [online]. 2010 [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://www.prwatch.org/news/2010/12/9834/banana-republic-once-again>
- FUENTES, Claudia Dary. *Mujeres tradicionales y Nuevos Cultivos*. Guatemala: ASIES, 1991.
- GERE, E., MACKNEILL, T. *Radical Indigenous Subjectivity: Maya Resurgence in Guatemala. The International Journal Of Diversity In Organisations, Communities and Nations*. Volume 8, Number 2, 2008
- GOBIERNO DE LA REPÚBLICA DE GUATEMALA. *Guatemala Annual Report May 2017* [online]. 2017 [cit. 2018-02-27]. Dostupné z: http://pages.uoregon.edu/aweiss/intl422_522/2017%20Guatemala%20report.pdf
- GRANMA. *Recibirá Guatemala a 122 enfermeras cubanas* [online]. 2013 [cit. 2018-04-13]. Dostupné z: <http://www.granma.cu/granmad/2013/11/25/cubamundo/artic01.html>
- GRIFFITH, W. J., HORST, O. H., ANDERSON, T. P., STANSIFER, S. L. *Guatemala* [online]. 2017 [cit. 2017-12-09]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Guatemala/Climate>
- GUATEMALA HUMAN RIGHTS COMMISSION. *Fact Sheet: Land Rights in Guatemala* [online]. 2011 [cit. 2018-04-22]. Dostupné z: <https://www.ghrc-usa.org/wp-content/uploads/2011/12/Land-Rights-Fact-Sheet-2013.pdf>
- HALE, Charles R. *Mas que Un Indio: Racial Ambivalence and Neoliberal Multiculturalism in Guatemala*. Santa Fe: NM: School of American Research, 2006.
- HECKT, M. *Mayan Education in Guatemala: A pedagogical model and its political context*. *International Review of Education*. 1999. 45(3/4): 321 – 337
- HUMAN RIGHTS WATCH. *World Report 2017: Guatemala* [online]. 2017 [cit. 2018-01-31]. Dostupné z: <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/guatemala>
- CHAMARBAGWALA, R., MORÁN, H., E. *The human capital consequences of civil war: Evidence from Guatemala*. *Journal of Development Economics* 94 (2011) 41-61
- CHARITYWATER. *Clean Water Projects in Guatemala* [online]. 2017 [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: <http://www.charitywater.org/our-projects/latin-america/guatemala>
- INDIAN LAW RESOURCE CENTER. *Maya Q'eqchi' Land and Resource Rights* [online]. neuvvedeno [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: <http://indianlaw.org/mqlr/home>
- INKA. *Nadační fond* [online]. 2018 [cit. 2018-02-15]. Dostupné z: <http://www.inkaperu.cz/>

ILO. *Convention C169 - Indigenous and Tribal Peoples Convention*, 1989 (No. 169) [online]. 2017 [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C169

INTER-PARLIAMENTARY UNION. *Beyond numbers: the participation of indigenous peoples in parliament* [online]. 2014 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://archive.ipu.org/pdf/publications/indigenous-sur-en.pdf>

IPPOLITO, M., CHARY, A., DANIEL, M., BARNOYA, J., MONROE, A., EAKIN, M., *Expectations of health care quality among rural Maya villagers in Sololá Department, Guatemala: a qualitative analysis*. International Journal for Equality in Health (2017) 16:51

IWGIA. *Guatemala* [online]. neuvvedeno [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <https://www.iwgia.org/es/guatemala>

JARDÍN DE AMOR. *El proyecto* [online]. 2013 [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <http://jdaguatemala.org/activity/good-things-happen-with-those-who-waiting-2/>

JMP. *Progress on drinking water, sanitation and hygiene: 2017 update and SDG baselines* [online]. 2017 [cit. 2018-04-30]. Dostupné z: <https://washdata.org/sites/default/files/documents/reports/2018-01/JMP-2017-report-final.pdf>

JONAS, Susanne. *Guatemalan Migration in Times of Civil War and Post-War Challenges* [online]. 2013 [cit. 2018-04-23]. Dostupné z: <https://www.migrationpolicy.org/article/guatemalan-migration-times-civil-war-and-post-war-challenges>

KAŠÍK, Václav. *Guatemala*. Praha: Svoboda, 1967. ISBN 25-004-67

KLÍMA, Jan. *Dějiny Latinské Ameriky: Vývoj oblasti, regionů a států*. Praha: Lidové Noviny. ISBN 978-80-7422-368-6

KŘÍŽOVÁ, Markéta. *Dějiny Střední Ameriky*. Praha: Lidové noviny, 2016. ISBN 978-80-7422-486-7

KURTZ-PHELAN, Daniel. *Big Fruit* [online]. 2008 [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2008/03/02/books/review/Kurtz-Phelan-t.html>

LABRAROR, R., C., RENWICK, D. *Central America's Violent Northern Triangle* [online]. 2018 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/backgrounder/central-americas-violent-northern-triangle>

LESSER, G., BATALOVA, J. *Central American Immigrants in the United States* [online]. 2017 [cit. 2018-05-01]. Dostupné z: <https://www.migrationpolicy.org/article/central-american-immigrants-united-states>

LEVY, Marion, J., Jr. *Social Patterns (Structures) and Problems of Modernization*. Pp. 189–208 in Wilbert Moore and Robert M. Cook (eds.) *Readings on Social Change*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1967.

LOVE FOR GUATEMALA. *Love for Guatemala* [online]. 2018 [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: <http://loveforguatemala.com/>

MANOS UNIDAS. *ONG Guatemale* [online]. 2018 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <https://mansunides.org/es/ong-guatemala>

MAYAN FAMILIES. *About Us* [online]. 2018a [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <https://www.mayanfamilies.org/page/about>

MAYAN FAMILIES. *History* [online]. 2018b [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <https://www.mayanfamilies.org/page/history>

MAYA PARADISE. *United Fruit Company* [online]. 2013 [cit. 2018-03-29]. Dostupné z: http://www.mayaparaíso.com/united_fruit_company.php

MINISTERIO DE AGRICULTURA GANADERÍA Y ALIMENTACIÓN. *El Plan del Pacto Hambre Cero* [online]. 2012 [cit. 2018-04-14]. Dostupné z: http://web.maga.gob.gt/wp-content/uploads/pdf/home/pacto_hambre_cero.pdf

MINORITY RIGHTS GROUP INTERNATIONAL. *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples*. UK, 2015. ISBN 978-1-907919-63-3.

MINORITY RIGHTS GROUP. *Guatemala* [online]. 2017a [cit. 2017-12-21]. Dostupné z: <http://minorityrights.org/country/guatemala/>

MINORITY RIGHTS GROUP. *Guatemala* [online]. 2018a [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: <http://minorityrights.org/country/guatemala/>

MINORITY RIGHTS GROUP. *Maya* [online]. 2017b [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <http://minorityrights.org/minorities/maya-2/>

MINORITY RIGHTS GROUP. *Maya* [online]. 2018b [cit. 2018-02-01]. Dostupné z: <http://minorityrights.org/minorities/maya-2/>

MINORITY RIGHTS GROUP INTERNATIONAL. *State of the World's Minorities and Indigenous Peoples 2013 - Guatemala* [online]. 2013 [cit. 2018-04-20]. Dostupné z: <http://www.refworld.org/docid/526fb749b.html>

MOORE, Jason W. *Four Cheaps: Wasting Away: Value, Waste, and Appropriation in the Capitalist World-Ecology* [online]. 2014 [cit. 2018-03-24]. Dostupné z: <https://jasonwmoore.wordpress.com/tag/four-cheaps/>

MOREY, Lindsey. *Blood for Bananas: United Fruit's Central American Empire* [online]. 2014 [cit. 2018-04-04]. Dostupné z: <https://history.libraries.wsu.edu/fall2014/2014/08/30/the-united-fruit-companys-effect-on-central-america-in-the-early-1900s/>

NATIONAL GEOGRAPHIC. *Atlas América del norte*. Tomo 8. RBA coleccionables, S.A., España. 2004. ISBN 8447337774

NAVRÁTILOVÁ, Alice. *Nerovný vývoj světa a rozvojová teorie*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. ISBN 978-80-210-6675-5.

NĚMEC, Václav, BERAN, Petr. *Charakteristika středověké (feudální) společnosti* [online]. 2018 [cit. 2018-02-13]. Dostupné z: <http://www.dejepis.com/ucebnice/charakteristika-stredoveke-feudalni-spolecnosti/>

NIÑOS DE GUATEMALA. *Education, empowerment, entrepreneurship* [online]. 2017 [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <https://ninosdeguatemala.org/>

OHCHR. *Declaration on the rights of indigenous peoples* [online]. 2017 [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/IPeoples/Pages/Declaration.aspx>

OXFAM INTERNATIONAL. *Guatemala* [online]. 2018 [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <https://www.oxfam.org/en/countries/guatemala>

OROZCO, Manuel, VALDIVIA, Marcela. *Educational Challenges in Guatemala and Consequences for Human Capital and Development* [online]. 2017 [cit. 2018-02-27]. Dostupné z: <https://www.thedialogue.org/wp-content/uploads/2017/02/Educational-Challenges-in-Guatemala-and-Consequences-for-Human-Capital-and-Development-1.pdf>

PATRINOS, H. A., VELEZ, E. *Cost and benefits of bilingual education in Guatemala: A partial analysis*. International Journal of Educational Development. 29 (2009). 594-598

PBS. *Timeline: Guatemala's History of Violence* [online]. 2011 [cit. 2018-03-28]. Dostupné z: <http://www.pbs.org/frontlineworld/stories/guatemala704/history/timeline.html>

PIETERSE, N., J. *Development theory: deconstructions/reconstructions*. London: SAGE Publications, 2001

POCASANGRE, Henry. *Ejecutivo veta ley que reconoce a comadronas* [online]. 2017 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.prensalibre.com/guatemala/politica/ejecutivo-veta-ley-que-reconoce-a-comadronas>

PODANÝ, Petr. *Jak zbraně z Prahy pomohly CIA svrhnout režim v Guatemale* [online]. 2014 [cit. 2018-01-30]. Dostupné z: https://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/amerika/jak-zbrane-z-prahy-pomohly-cia-svrhnout-rezim-v-guatemale_310614.html

PHYS.ORG. *Guatemala volcano eruption subsides after hasty evacuations* [online]. 2017 [cit. 2017-12-09]. Dostupné z: <https://phys.org/news/2017-05-guatemala-volcano-eruption-subsides-hasty.html>

POELZL, Volker. *Indigenous Community-Based Tourism in a Mayan Village of Guatemala* [online]. 2018 [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: <http://www.transitionsabroad.com/listings/travel/responsible/articles/community-based-tourism-in-guatemala.shtml>

RAHMENA, Majid, BAWTREE, Victoria. *The Post-Development Reader*. ILLICH, Ivan. *Development as planned poverty*. Zed Books, 1997, s. 94-101. ISBN 1856494748.

RAHMENA, Majid, BAWTREE, Victoria. *The Post-Development Reader*. RAHNEMA, Majid. *Development and the people's immune system: The story of another variety of AIDS*. Zed Books, 1997, s. 111-129. ISBN 1856494748.

RASHÓN, Dayana. *Medio millón de guatemaltecos aún no tienen el DPI* [online]. 2017 [cit. 2018-04-15]. Dostupné z: <http://www.s21.gt/wp-content/uploads/2017/03/SV170308-PDF.pdf>

RIOS FUND. *Home* [online]. neuvvedeno [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: <https://www.riosfund.org/donations>

REVISE SOCIOLOGY. *Post-Development Perspectives* [online]. 2017 [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: <https://revisesociology.com/2017/02/06/post-development-perspectives/>

ROBINSON, William I. *Latin America and Global Capitalism: A Critical Globalization Perspective*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 2008. ISBN 978-0-8018-9834-1.

ROBINSON, William I. *Transnational Conflicts: Central America, Social Change, and Globalization*. London: Verso, 2003.

ROSTOW, W. W. *The Takeoff into Self-Sustained Growth*. Pp. 285–300 in Amitai Etzioni and Eva Etzioni (eds.) *Social Change*. New York: Basic Books, 1964.

SHULMAN, Aaron. *The Rise of Femicide* [online]. 2010 [cit. 2018-04-24]. Dostupné z: <https://newrepublic.com/article/80556/femicide-guatemala-decree-22>

SIPI. *Ley contra el Femicidio y otras Formas de Violencia Contra la Mujer* [online]. 2008 [cit. 2018-04-26]. Dostupné z: http://www.sipi.siteal.iipe.unesco.org/sites/default/files/sipi_normativa/decreto_nde_2

[2 de 2008 -ley contra el femicidio y otras formas de violencia contra la mujer - guatemala.pdf](#)

SMITH, Matthew. *Laboring to Choose, Choosing to Labor: Coercion and Choice in the Potosi Mita*. Past Imperfect. 2004, (Vol. 10), pp. 21-44.

SMELSER, Neil. *Toward a Theory of Modernization*. Pp. 268–284 in Amitai Etzioni and Eva Etzioni (eds.) *Social Change*. New York: Basic Books, 1964.

STANFORD UNIVERSITY. *People* [online]. neuedeno [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <https://web.stanford.edu/group/arts/guatemala/discovery/geography/people.htm>

SO, Alvin Y. *Social Change and Development: Modernization, Dependency and World-System Theories*. California: Sage Publications, 1990. ISBN 978-0803935471.

TELESUR. *At Least 62 Women Killed Every Month in Guatemala: Report* [online]. 2017 [cit. 2018-04-23]. Dostupné z: <https://www.telesurtv.net/english/news/At-Least-62-Women-Killed-Every-Month-in-Guatemala-Report-20171103-0028.html>

UMBC. *Background on the Guatemalan Coup of 1954* [online]. 1997 [cit. 2018-03-20]. Dostupné z: https://www.umbc.edu/che/tahlessons/pdf/historylabs/Guatemalan_Coup_student:RS01.pdf

UNICEF GUATEMALA. *UNICEF en Guatemala* [online]. 2007 [cit. 2018-02-21]. Dostupné z: https://www.unicef.org/guatemala/spanish/about_32646.html

UNITED NATIONS. *General Assembly Adopts Declaration On Rights Of Indigenous Peoples; 'Major Step Forward' Towards Human Rights For All, Says President* [online]. 2007 [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <https://www.un.org/press/en/2007/ga10612.doc.htm>

UNITED NATIONS. *Who are indigenous peoples?* [online]. neuedeno [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/5session_factsheet1.pdf

UNITED NATIONS FOR INDIGENOUS PEOPLES. *International Day of the World's Indigenous Peoples* [online]. 1994 [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/international-day-of-the-worlds-indigenous-peoples.html>

UNITED NATIONS FOR INDIGENOUS PEOPLES. *UNPFII* [online]. 2000 [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <https://www.un.org/development/desa/indigenouspeoples/unpfii-sessions-2.html>

U. S. DEPARTMENT OF STATE. *Guatemala* [online]. 2005 [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <https://www.state.gov/j/drl/rls/irf/2005/51641.htm>

- U. S. DEPARTMENT OF STATE. *Guatemala 2016 Human Rights Report* [online]. 2016 [cit. 2017-12-07]. Dostupné z: <https://www.state.gov/documents/organization/265802.pdf>
- VALERA-GARCIA, F. A. *Crippled Country: Assessing the Cost to Guatemala of Blocking Indigenous Peoples' Full Economic Participation*. Social Policy. Summer. 2014
- VILÍMKOVÁ, Olga. Guatemala: Stále živá válka [online]. 2012 [cit. 2017-12-21]. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/clanky/1154-guatemala-stale-ziva-valka.htm>
- VILÍMKOVÁ, Olga. Mayové. *Guatemala: Transformace indiánské společnosti od 60. let 20. století do současnosti*. Praha. 2014. ISBN 9788087049778
- VOLK, Steven. *Lecture 19: Colonial Labor Systems - The Mita* [online]. 2010 [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <https://vimeo.com/7361055>
- WATER FOR PEOPLE. *Guatemala* [online]. neuvvedeno [cit. 2018-04-28]. Dostupné z: <https://www.waterforpeople.org/where-we-work/guatemala>
- WEHR, H., TUM, S. E. *When a girl's decision involves the community: the realities of adolescent Maya girls' lives in rural indigenous Guatemala*. Reproductive Health Matters. 2013; 21(41):136-142
- WHO. *Understanding and addressing violence against women* [online]. 2012 [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/77421/1/WHO_RHR_12.38_eng.pdf
- WIKIGUATE. *Volcanes de Guatemala* [online]. 2017 [cit. 2017-12-09]. Dostupné z: <https://wikiguate.com.gt/volcanes-de-guatemala/>
- WILSON, Philip. *In Guatemala, potable water requires sustainable solutions* [online]. 2016 [cit. 2018-01-24]. Dostupné z: <http://newbostonpost.com/blogs/in-guatemala-potable-water-requires-sustainable-solutions/>
- WORLD BANK GROUP. *GINI index (World Bank estimate)* [online]. 2018 [cit. 2018-05-07]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI?locations=GT>
- WORLD BANK GROUP. *Guatemala Overview* [online]. 2018a [cit. 2018-04-30]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/guatemala/overview#1>
- WORLD BANK GROUP. *Guatemala - Poverty assessment : good performance at low levels* [online]. Washington, D.C.: World Bank, 2009 [cit. 2018-05-04]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/803331468254934801/pdf/439200ESWGT0P1IC0Disclosed07171091.pdf>

WORLD BANK GROUP. *Indigenous Peoples - Key Concepts* [online] 2016. [cit. 2017-12-11]. Dostupné z: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTSOCIALDEVELOPMENT/EXTINDPEOPLE/0,,contentMDK:20436173~menuPK:906311~pagePK:148956~piPK:216618~theSitePK:407802,00.html>

WORLD BANK GROUP. *Indigenous Latin America in the twenty-first century : the first decade* [online]. Washington, D.C: World Bank Group, 2015 [cit. 2018-04-18]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/145891467991974540/pdf/98544-REVISED-WP-P148348-Box394854B-PUBLIC-Indigenous-Latin-America.pdf>

WORLD BANK GROUP. *Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above)* [online]. 2018b [cit. 2018-05-03]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?locations=GT>

WORLD ECONOMIC FORUM. *The Global Human Capital Report 2017* [online]. 2017 [cit. 2018-04-30]. Dostupné z: <https://weforum.ent.box.com/s/dari4dktg4jt2g9xo2o5pksjpatvawdb>

WORLD VISION INTERNATIONAL. *Guatemala* [online]. 2017 [cit. 2018-02-20]. Dostupné z: <https://www.wvi.org/es/guatemala>

ZAJÍCOVÁ, L., ZÁMEC, R. (eds.). *Lengua y política en América Latina: perspectivas actuales*. Olomouc. Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 9788024443805